

การจัดการการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน

กรณีศึกษา : ชุมชนเกาะยอ จังหวัดสงขลา

โดย

เรืออากาศโทหญิงกมลชนก จันทร์เกตุ

การค้นคว้าอิสระนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
รัฐศาสตรมหาบัณฑิต (บริหารรัฐกิจและกิจการสาธารณะ)
สาขาวิชาบริหารรัฐกิจและกิจการสาธารณะ สำหรับนักบริหาร

คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ปีการศึกษา 2560

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

การจัดการการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน
กรณีศึกษา : ชุมชนเกาะยอ จังหวัดสงขลา

โดย

เรืออากาศโทหญิงกมลชนก จันทร์เกตุ

การค้นคว้าอิสระนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
รัฐศาสตรมหาบัณฑิต (บริหารรัฐกิจและกิจการสาธารณะ)
สาขาวิชาบริหารรัฐกิจและกิจการสาธารณะ สำหรับนักบริหาร
คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ปีการศึกษา 2560
ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

SUSTAINABLE COMMUNITY TOURISM MANAGEMENT
: THE CASE STUDY OF KOH YOR COMMUNITY,
SONGKHALA PROVINCE

BY

FLG.OFF. KAMONCHANOK CHANKET

AN INDEPENDENT STUDY SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF
THE REQUIREMENTS FOR THE DEGREE OF
MASTER OF POLITICAL SCIENCE
(PUBLIC ADMINISTRATION AND PUBLIC AFFAIRS)
EXECUTIVE PROGRAM IN PUBLIC ADMINISTRATION AND PUBLIC AFFAIRS
FACULTY OF POLITICAL SCIENCE
THAMMASAT UNIVERSITY
ACADEMIC YEAR 2017
COPYRIGHT OF THAMMASAT UNIVERSITY

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

คณะรัฐศาสตร์

การค้นคว้าอิสระ

ของ

เรืออากาศโทหญิงกมลชนก จันทร์เกต

เรื่อง

การจัดการการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน

กรณีศึกษา : ชุมชนเกาะยอ จังหวัดสงขลา

ได้รับการตรวจสอบและอนุมัติ ให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
รัฐศาสตรมหาบัณฑิต (บริหารรัฐกิจและกิจการสาธารณะ)

เมื่อ วันที่ 10 สิงหาคม พ.ศ. 2561

ประธานกรรมการสอบการค้นคว้าอิสระ

Phase 1.
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศีกานต์ อิสสระชัยยศ)

กรรมการและอาจารย์ที่ปรึกษาการค้นคว้าอิสระ

ดร.ศีกานต์ อิสสระชัยยศ
(รองศาสตราจารย์ ดร.โสภารัตน์ จารุสมบัติ)

คณบดี

ดร.ทวิดา กมลเวชช
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทวิดา กมลเวชช)

หัวข้อการค้นคว้าอิสระ

ชื่อผู้เขียน

ชื่อปริญญา

สาขาวิชา/คณะ/มหาวิทยาลัย

อาจารย์ที่ปรึกษาการค้นคว้าอิสระ

ปีการศึกษา

การจัดการการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน

กรณีศึกษา : ชุมชนเกาะยอ จังหวัดสงขลา

เรืออากาศโทหญิงกมลชนก จันทร์เกตุ

รัฐศาสตรมหาบัณฑิต (บริหารรัฐกิจและกิจการสาธารณะ)

บริหารรัฐกิจและกิจการสาธารณะ สำหรับนักบริหาร

รัฐศาสตร์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

รองศาสตราจารย์ ดร.โสภารัตน์ จารุสมบัติ

2560

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนกรณีศึกษาชุมชนเกาะยอ จังหวัดสงขลา ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานการณ์การจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนเกาะยอ ในปัจจุบันว่าเป็นอย่างไร มีความยั่งยืนหรือไม่ และปัจจัยใดที่ส่งผลต่อการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชน เพื่อการพัฒนาแนวทางด้านการจัดการการท่องเที่ยว อันนำไปสู่แนวทางการสร้างความยั่งยืนด้านการท่องเที่ยวให้แก่ชุมชนเกาะยอจังหวัดสงขลา โดยวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการศึกษาวิจัยโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งผู้วิจัยตัดสินใจเลือกผู้ให้สัมภาษณ์จากกลุ่มตัวอย่างผู้ที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงและมีบทบาทต่อการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเกาะยอในรูปแบบต่างๆ ได้แก่ ตัวแทนจากตัวแทนภาครัฐ ตัวแทนภาคธุรกิจ และตัวแทนภาคประชาชนที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงใน ส่วนการท่องเที่ยวชุมชนเกาะยอ จำนวนทั้งหมด 19 คน

จากการศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนเกาะยอตามองค์ประกอบของการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเกาะยอ พบว่า การจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนเกาะยอ ยังไม่เกิดความยั่งยืน เนื่องจากขาดความสมดุลในการพัฒนาทางด้านมิติของเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ประกอบกับการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวของคนชุมชนอยู่ในระดับต่ำ เนื่องจากประชาชนในชุมชนไม่ได้มีส่วนร่วมในทุก ๆ ขั้นตอนของกระบวนการจัดการ ซึ่งจากการศึกษาพบว่า มิติด้านที่ขาดความยั่งยืนและควรได้รับการแก้ไขตามลำดับความเร่งด่วน คือ มิติการพัฒนา ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านมิติการพัฒนาสังคมวัฒนธรรม และนอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนเกาะยอ ได้แก่ ปัจจัยด้านผู้นำ ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมในชุมชน ปัจจัยด้านการสนับสนุนจากเครือข่ายภายนอก และปัจจัยด้านนโยบายมาตรการและกฎหมาย ซึ่งนำไปสู่ข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนเกาะยอเพื่อให้เกิดความ

(2)

ยั่งยืน คือ ควรมีหน่วยงานที่รับผิดชอบในรูปแบบคณะกรรมการ มีแผนงานด้านท่องเที่ยว มีระบบบริหารจัดการท่องเที่ยวของชุมชนอย่างยั่งยืนที่มีความสมดุลของการพัฒนาในมิติทางด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ภายใต้เงื่อนไขการมีส่วนร่วมของชุมชน ในทุกๆกระบวนการ

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน, การจัดการท่องเที่ยว, การมีส่วนร่วมชุมชน

Independent Study Title	SUSTAINABLE COMMUNITY TOURISM MANAGEMENT: THE CASE STUDY OF KOH YOR COMMUNITY, SONGKHALA PROVINCE
Author	Flg.Off. Kamonchanok Chanket
Degree	Master of Political Science (Public Administration and Public Affairs)
Major Field/Faculty/University	Executive Program in Public Administration and Public Affairs Political Science Thammasat University
Independent Study Advisor	Associate Professor Soprarat Jarusombat, Ph.D.
Academic Years	2017

ABSTRACT

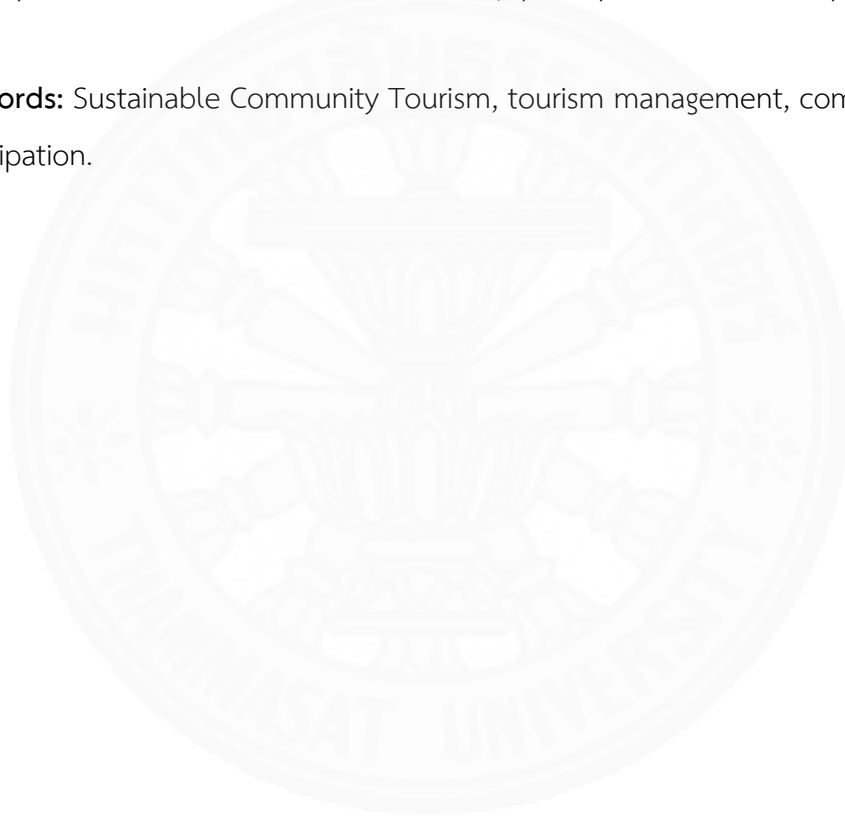
The objective of this research was to study the current situation of tourism management in Koh Yor community, whether the management is sustainable and factors affecting sustainable tourism management in Koh Yor Community in order to develop tourism management guidelines towards sustainable tourism for Koh Yor Community, Songkhla Province. This study was a qualitative research. In-depth interview was used as the research instrument. The sample consisted of those directly involving in and playing role to tourism management in Koh Yor community including 19 representatives from government, business and public sectors.

The results of this study indicated that based on the composition of tourism management in Koh Yor community, it was found that Koh Yor community's tourism management was not sustainable because of unbalanced economic, social and culture and environment development along with low level of public participation. Local people did not participate in all steps of tourism management. The study showed that a dimension that lacked sustainability and required for urgent improvement dimensions of environmental development, social and cultural development. In addition, factors affecting sustainable tourism management in Koh

(4)

Yor community were leader, community participation, support from external network, and policy, measure, and law. These led to the recommendations and guidelines for sustainably managing tourism in Koh Yor community. An organization and committee should be assigned to be responsible for tourism management in Koh Yor Community. Tourism plan should be made. Sustainable tourism management system should be established to be harmonious to economic, social and culture and environmental development under the terms of community participation in each step

Keywords: Sustainable Community Tourism, tourism management, community participation.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยการเอื้อเฟื้อข้อมูลที่เป็นประโยชน์ และการอำนวยความสะดวกให้ความร่วมมือของหลายๆท่านซึ่งให้การสนับสนุนผู้ทำการศึกษาค้นคว้าตั้งแต่เริ่มต้น การศึกษาจนเสร็จสิ้นสมบูรณ์ด้วยดี

ขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร.โสภารัตน์ จารุสมบัติ อาจารย์ที่ปรึกษาและคณะกรรมการค้นคว้าอิสระ ซึ่งเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาของโครงการค้นคว้าอิสระฉบับนี้ ที่กรุณาเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาให้แก่ผู้ศึกษา รวมไปถึงการสละเวลาให้คำปรึกษาแนะนำแนวทางการศึกษาหาข้อมูล และให้ข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้า การปรับปรุงผลการศึกษาค้นคว้าและการนำเสนอผลการศึกษาโครงการค้นคว้าอิสระฉบับนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ท่านได้กรุณาคอยชี้แนะ ช่วยให้ผู้ทำการศึกษาได้รับข้อมูลที่ครบถ้วน และสามารถนำมาใช้ในการวิเคราะห์วางแผน รวมทั้งแผนงานต่างๆ และสรุปข้อมูลได้อย่างราบรื่น จึงสนับสนุนให้โครงการศึกษาค้นคว้าอิสระฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยดี ตลอดจนผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ศิกานต์ อิสสระชัยยศ ซึ่งเป็นประธานกรรมการสอบโครงการศึกษาค้นคว้าอิสระฉบับนี้ที่ให้คำแนะนำในการแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ เพื่อให้โครงการศึกษาค้นคว้าอิสระฉบับนี้มีความถูกต้องสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ ผู้วิจัยขอขอบคุณผู้อำนวยการสำนักงานการท่องเที่ยวจังหวัดสงขลา นายกองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยอ ตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้องทุกๆคนที่มีส่วนช่วยในการสัมภาษณ์และให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์แก่ผู้วิจัย ขอขอบคุณเพื่อนร่วมรุ่น EPA 28 และคณะเจ้าหน้าที่โครงการ EPA รัชศาสตรมหาบัณฑิต (บริหารรัฐกิจและกิจการสาธารณะ) สาขาวิชาบริหารรัฐกิจและกิจการสาธารณะ สำหรับนักบริหารคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่ให้ความร่วมมือให้คำแนะนำ อำนวยความสะดวก เป็นกำลังใจและช่วยเหลือในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการทำงานวิจัยครั้งนี้

สุดท้ายนี้ คุณค่าอันพึงมีจากงานศึกษาค้นคว้าอิสระฉบับนี้ ผู้ศึกษาขอมอบให้เป็นสาธารณะประโยชน์แก่สังคมประเทศชาติโดยส่วนรวม เป็นเครื่องบูชาพระคุณ บิดา มารดา ครู อาจารย์ ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ และวางรากฐานการศึกษาแก่ผู้ทำการศึกษา

เรืออากาศโทหญิงกมลชนก จันทร์เกตุ

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(1)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(3)
กิตติกรรมประกาศ	(5)
สารบัญภาพ	(9)
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ที่มาความสำคัญของปัญหา	1
1.2 คำถามวิจัย	6
1.3 วัตถุประสงค์ในการวิจัย	6
1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	6
1.5 กรอบแนวคิดในการวิจัย	7
1.6 วิธีการศึกษา	8
1.7 ขอบเขตในการศึกษา	9
บทที่ 2 วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	10
2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน	10
2.1.1 ความหมายของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	11
2.1.2 สรุปความหมายของการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน	13
2.1.3 รูปแบบการท่องเที่ยว	14
2.1.4 ความสำคัญของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน	19
2.1.5 องค์ประกอบของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	20

	(7)
2.1.6 นโยบายด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	23
2.1.7 มาตรฐานและตัวชี้วัดคุณภาพสำหรับอุตสาหกรรมท่องเที่ยว	25
2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวชุมชน	30
2.2.1 นิยามความหมายการท่องเที่ยวโดยชุมชน	30
2.2.2 หลักการจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน	33
2.2.3 องค์ประกอบของการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน มี 7 องค์ประกอบ	35
2.2.4 หลักการทำงานการท่องเที่ยวโดยชุมชนของวิรพล ทองมา	36
2.2.5 หลักการทำงานการท่องเที่ยวโดยชุมชน	37
2.3 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับสภาวะผู้นำ (Leadership Theories)	39
2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในชุมชน	40
2.4.1 ระดับของการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน	40
2.4.2 แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชน	41
2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	44
2.6 ข้อมูลพื้นที่ ชุมชนเกาะยอ จังหวัดสงขลา	48
บทที่ 3 วิธีการวิจัย	55
3.1 รูปแบบในการศึกษาวิจัย	55
3.2 กลุ่มตัวอย่างการศึกษาวิจัย	55
3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล	56
3.4 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและเก็บข้อมูล	57
3.5 ประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์	57
3.6 การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ	58
3.7 การวิเคราะห์ข้อมูล	59
บทที่ 4 ผลการวิจัยและอภิปรายผล	60
4.1 องค์ประกอบด้านพื้นที่	60
4.2 องค์ประกอบการจัดการ	63
4.3 องค์ประกอบด้านกระบวนการและกิจกรรม	70

	(8)
4.4 องค์ประกอบด้านองค์กรชุมชน	72
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	76
บทที่ 6 อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	
6.1 อภิปรายผล	89
6.2 ข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนเกาะยอเพื่อให้เกิดความยั่งยืน	94
6.3 ข้อเสนอแนะในการวิจัย	95
รายการอ้างอิง	96
ประวัติผู้เขียน	100

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1.1 รายได้จากนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ และร้อยละรายได้จากนักท่องเที่ยวต่อ GDP พ.ศ.2545-2552	1
1.2 กรอบแนวคิดวิจัย	7
2.1 การพัฒนาที่ยั่งยืนในสมดุลของมิติเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม	13
2.2 รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยว	15
2.3 องค์ประกอบของการจัดการการท่องเที่ยวชุมชน	22
2.4 แผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน พ.ศ.2559-2563	24
2.5 การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนภายใต้การมีส่วนร่วมชุมชน	25
2.6 การมีส่วนร่วมของชุมชน	45
2.7 ชุมชนเกาะยอ จังหวัดสงขลา	48
2.8 แผนที่แสดงการตั้งถิ่นฐานและการขยายชุมชนเกาะยอ	48
4.1 สะพานดินสุลานนท์	65
4.2 สวนสมรม และผลไม้ขึ้นชื่อเกาะยอ	66
4.3 การทอผ้าเกาะยอ	68
4.4 สถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เกาะยอ	69
4.5 ผู้เลี้ยงปลากระพงขาวในการชังเกาะยอ	70
4.6 โฮมสเตย์เกาะยอ	71
4.7. เปิดสภาองค์กรชุมชนและชมรมการท่องเที่ยวเกาะยอ มุ่งส่งเสริมเศรษฐกิจในพื้นที่	73
6.1 การจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเกาะยออย่างยั่งยืนและ ปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเกาะยอ	92

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาความสำคัญของปัญหา

ในการบริหารปกครองประเทศนั้น นโยบายเป็นเครื่องมือสำคัญของรัฐบาล เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนในด้านต่าง ๆ การท่องเที่ยวเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญและมีผลต่อการพัฒนาประเทศของในฐานะเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและช่วยรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจของประเทศ เนื่องจากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมหนึ่งที่สามารถรายได้เป็นอย่างมากให้กับประเทศ

ภาพที่ 1.1 รายได้จากนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ และร้อยละรายได้จากนักท่องเที่ยวต่อ GDP พ.ศ. 2545-2552

ที่มา : กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, “ข้อมูลตัวเลขจากสถิติการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ปี 2545-2553” สถิติและข้อมูล, สืบค้นเมื่อวันที่ 10 มกราคม 2561 http://service.nso.go.th/nso/web/article/article_33.html.

ช่วงระยะเวลา 10 ปี ที่ผ่านมา (2545–2554) ตัวเลขร้อยละรายได้จากนักท่องเที่ยวต่อ GDP มีแนวโน้มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องจาก 5.6 ในปีพ.ศ. 2545 เพิ่มขึ้นเป็น 6.4 ในปีพ.ศ. 2550 แต่ในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจโลกที่ผ่านมา การท่องเที่ยวของประเทศไทยได้รับผลกระทบเป็นอย่างมาก ตัวเลขร้อยละรายได้จากนักท่องเที่ยวต่อ GDP ลดลงอย่างมากเหลือ 5.6 ในปีพ.ศ. 2552 (คิดเป็นรายได้ที่ลดลงจาก ปีพ.ศ.2550- ปีพ.ศ.2552 ประมาณ 375,000 ล้านบาท) ซึ่งเป็นผลมาจากหลายๆ

ปัจจัย เช่น การแข็งค่าของเงินบาท ราคาน้ำมันปรับตัวสูงขึ้น มาตรการปรับขึ้นภาษีการบิน การเกิดข้อพิพาทระหว่างประเทศไทย-กัมพูชา ความไม่มั่นใจในสถานการณ์ทางการเมืองของไทย และการเกิดภัยธรรมชาติ เป็นต้น ส่งผลทำให้เศรษฐกิจประเทศซบเซาลงเป็นอย่างมาก ทำให้รัฐบาลมีความจำเป็นต้องเร่งแก้ไขและการปรับเปลี่ยนพัฒนาด้านการท่องเที่ยวในเชิงรุกมากขึ้น

จากสถานการณ์ดังกล่าว รัฐบาลในขณะนั้นจึงได้มีมติเมื่อวันที่ 17 เมษายน 2552 ประกาศให้การท่องเที่ยวเป็นวาระแห่งชาติ (National Agenda) และให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ด้านการท่องเที่ยว แม้ว่าความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจจะเพิ่มขึ้นตามเป้า แต่พบว่าปัญหาที่กระทบตามมาคือ ความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยว จากการสำรวจแหล่งท่องเที่ยว 2,154 แห่ง พบว่ามีแหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรมที่ต้องเร่งพัฒนาอย่างเร่งด่วน จำนวน 138 แห่ง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ 50 แห่ง รองลงมา คือแหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์ 38 แห่ง และแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม 21 แห่ง นอกจากนี้ยังมีปัญหาด้านความปลอดภัย ด้านกฎระเบียบ ด้านสิ่งแวดล้อมและสุขอนามัย จากการขยายตัวประกอบกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวในประเทศต่าง ๆ การเปิดตัวของประเทศเวียดนาม ลาว กัมพูชา ทำให้แหล่งท่องเที่ยวของไทยต้องปรับตัวไปสู่การท่องเที่ยวเชิงคุณภาพ ดังนั้นจึงต้องเร่งดำเนินการฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยว และหามาตรการในการแก้ไขกฎระเบียบ และข้อบังคับต่าง ๆ ให้แหล่งท่องเที่ยวของไทยมีศักยภาพในการรองรับนักท่องเที่ยว

การพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศในระยะที่ผ่านมา ได้สะท้อนให้เห็นความสำเร็จของการเติบโตในเชิงปริมาณทั้งนักท่องเที่ยวและรายได้จากการท่องเที่ยว แต่ยังคงมีปัญหาในเชิงคุณภาพ ที่เป็นภัยคุกคามต่อการพัฒนาในอนาคต ประกอบกับการพัฒนาที่ผ่านมาในด้านอุตสาหกรรม ส่วนใหญ่เป็นการพัฒนาที่ก่อให้เกิดผลกระทบและความเสียหายต่อทรัพยากรตามมาเป็นอย่างมาก แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) จึงเริ่มเข้ามามีบทบาทในกระแสการพัฒนาทั่วโลก จากปัญหาดังกล่าว รัฐบาลจึงมีการมอบหมายให้ทุกส่วนราชการ หาแนวทางปฏิบัติงานที่หน่วยงานรับผิดชอบให้บรรลุผลและสอดคล้องตามแผนปฏิรูปประเทศไทย กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาจึงได้จัดทำยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทย พ.ศ. 2558-2560 ขึ้น โดยมีเป้าหมายให้ ประเทศไทยเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ มีขีดความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวในระดับโลกสามารถสร้างรายได้และกระจายรายได้โดยคำนึงความเป็นธรรม สมดุล และยั่งยืน

สำหรับการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) นั้นถือเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนา อย่างยั่งยืน (Sustainable Development) โดยใช้หลักแนวคิดการพัฒนาตามแผนปฏิบัติการ 21 (Agenda 21) ซึ่งเป็นแผนแม่บทของโลกสำหรับการดำเนินงานที่จะทำให้เกิดการพัฒนาอย่าง

ยั่งยืน ทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ในขณะที่ทุกคนก็มีส่วนร่วมและได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยวอย่างเท่าเทียมกัน

องค์การการท่องเที่ยวโลก (United Nation World Tourism Organization – UNWTO) ¹ได้อธิบายคำจำกัดความของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable tourism) ว่าเป็นการท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญต่อความเสมอภาคระหว่างเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม รวมไปถึงสังคมและวัฒนธรรมของคนทั้งในรุ่นปัจจุบันต่อไปจนถึงคนในอนาคต ดังนั้น การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนในคำจำกัดความของ UNWTO จึงประกอบด้วย การท่องเที่ยวที่ต้องตระหนักและใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพให้เหมาะสมและเกิดประโยชน์สูงสุด การเคารพในสังคมวัฒนธรรมและประเพณีของประชาชนพื้นเมือง การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนควรก่อให้เกิดการจ้างงานและการสร้างรายได้ให้กับชุมชนท้องถิ่น

การท่องเที่ยวภาคใต้ ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวทั่วโลกตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน จากข้อมูลสถิติกรมการท่องเที่ยว พบว่าไตรมาสที่ 4 ปีพ.ศ. 2556 (ไม่นับรวมกรุงเทพฯ) ภาคใต้ เป็นภูมิภาคที่นักท่องเที่ยวทั้งคนไทยและต่างชาตินิยมเดินทางไปท่องเที่ยวมากที่สุด คิดเป็นสัดส่วน 20.9% ของนักท่องเที่ยวทั้งหมด เนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติของภาคใต้มีความอุดมสมบูรณ์และมีความหลากหลายรายล้อมไปด้วยภูเขา แม่น้ำ และทะเลที่มีความสวยงามขึ้นชื่อทั้งในประเทศและระดับโลก จึงถือได้ว่าภาคใต้เป็นดินแดนที่มีเสน่ห์และน่าหลงใหลต่อการท่องเที่ยวเป็นอย่างยิ่ง

จังหวัดสงขลา เป็นอีกจังหวัดหนึ่งในภาคใต้ที่มีความอุดมสมบูรณ์ด้านธรรมชาติและทรัพยากรการท่องเที่ยว มีขนาดพื้นที่มีใหญ่เป็นอันดับ 3 ของภาคใต้ ตัวเลขผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัดสงขลา ปี 2554 (GPP AT CURRENT MARKET PRICES) มีมูลค่าเท่ากับ 214,799 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 1.93 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (GDP) และคิดเป็นร้อยละ 18.09 ของภาคใต้ (GRP) ซึ่งมีมูลค่าสูงสุดของภาคใต้ นอกจากนี้ จากข้อมูลสถิติกรมการท่องเที่ยว เปรียบเทียบจำนวนนักท่องเที่ยวทั้งหมด จำแนกตามแต่ละจังหวัดในพื้นที่ภาคใต้ พบว่า ไตรมาส 4 ปีพ.ศ. 2556 สงขลา ได้รับการจัดอันดับว่าเป็นจังหวัดที่นักท่องเที่ยวทั้งคนไทยและต่างชาตินิยมเดินทางไปท่องเที่ยวมากที่สุดเป็นอันดับ 2 ของภาคใต้ ซึ่งถือได้ว่าสงขลาเป็นจังหวัดที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก

¹ Global Sustainable Tourism Council, “Global Sustainable Tourism Council Criteria and Suggested Performance Indicators for Hotels and Tour Operators,” สืบค้นเมื่อวันที่ 14 มิถุนายน 2561, www.gstcouncil.org.

การท่องเที่ยวของจังหวัดสงขลามีหลากหลายรูปแบบ เดิมจังหวัดสงขลาได้รับการขนานนามว่าเป็น ศูนย์การค้าแดนใต้ เนื่องจากเป็นเมืองชายแดนและเมืองท่า มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน คือ มาเลเซีย นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะเป็นนักท่องเที่ยวชาวมาเลเซียและสิงคโปร์ ต่อมารูปแบบการท่องเที่ยวมีความหลากหลายขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการท่องเที่ยวธรรมชาติ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการท่องเที่ยวชุมชน ซึ่งปัจจุบันรูปแบบการท่องเที่ยวชุมชน (Community Based Tourism) ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวทั่วโลก ซึ่งในปี พ.ศ. 2557 การท่องเที่ยวโดยชุมชนของไทย สามารถสร้างรายได้ถึง 32.3 ล้านบาท ซึ่งจากความนิยมดังกล่าวสถานที่ท่องเที่ยวชุมชนของจังหวัดสงขลา จึงได้รับความสนใจจากกลุ่มนักท่องเที่ยวมากขึ้น โดยเฉพาะ “เกาะยอ”

แหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งในจังหวัดสงขลาคือ เกาะยอ โดยมีการจัดให้เกาะยอเป็นแหล่งท่องเที่ยวระดับชาติและนานาชาติ² ทางองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยอกำลังพัฒนาเกาะยอให้มีศักยภาพเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวมากขึ้น ซึ่งถือว่าพื้นที่เกาะยอเป็นหนึ่งใน 7 พื้นที่เป้าหมายหลักในการพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัดสงขลา จุดเด่นของเกาะยอ คือ เป็นเกาะซึ่งตั้งอยู่ตอนล่างของทะเลสาบสงขลา สภาพพื้นที่รายล้อมด้วยภูเขา ที่ราบ อ่าว และแหลม มีสะพานติณสูลานนท์ ซึ่งเป็นสะพานที่มีความยาวที่สุดในประเทศ เชื่อมระหว่างเกาะยอกับอำเภอเมืองทำให้มีวิวทิวทัศน์ที่สวยงามดึงดูดทั้งนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ เกาะยอมีความโดดเด่นในเรื่องวัฒนธรรมและประเพณีพื้นบ้าน โดยเฉพาะ ประเพณีชักพระ , ประเพณีบุญสารทเดือนสิบ, และการชักพระขึ้นเขาภูเกฏ เป็นต้น ซึ่งส่วนนี้จัดเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม นอกจากนี้จังหวัดสงขลายังมีรูปแบบการท่องเที่ยวที่น่าสนใจและมีชื่อเสียง ได้แก่ รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตร³ ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสกับสิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ วิธีการดำรงชีวิตของเกษตรกร ที่มีการผสมผสานกิจกรรมทางศาสนา ศิลปวัฒนธรรมและประเพณีตลอดจนการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ด้านการเกษตรอย่างใกล้ชิด ได้ร่วมกิจกรรมกับเกษตรกรและเป็นการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่นได้มากขึ้น ด้วยวิถีชุมชนที่มีเสน่ห์ได้อันเกิดจากวิถีชีวิตชุมชนที่ผสมผสานระหว่างชาวสวน และชาวเล(ชาวประมง) ถือเป็นเสน่ห์ที่

² วราภรณ์ สุขแสนชนานนท์, “ความคาดหวังและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อการบริการโฮมสเตย์ในเกาะยอ,” *วารสารการจัดการ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์* ปีที่ 5, ฉบับที่ 1(2559):60-73.

³ วันทนา ฉิมบ้านดอน, “การท่องเที่ยวเชิงเกษตรในตำบลบางโป๊ะอำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิทยาศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2552), 25.

มีเอกลักษณ์ต่อผู้ที่มาเยือน จนทำให้ชุมชนเกาะยอได้รับรางวัลหมู่บ้านท่องเที่ยว OTOP Village Champion (OVC) ในปีพ.ศ.2554 และนอกจากนี้เกาะยอยังได้รับเลือกเป็นหมู่บ้านอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ (CIV) ท่องเที่ยวชุมชนประชารัฐ ในปีพ.ศ. 2560 ซึ่งมีกิจกรรมเด่นคือ โครงการไพรชนีย์เพิ่มสุข การรวมนักเรียนท่องเที่ยวรอบเกาะ "ปั่นเพิ่มสุข" เพื่อท่องเที่ยวเชิงเกษตร โดยมีรถนำเที่ยวให้บริการ การออกร้าน สาธิตจำหน่าย อาหารพื้นบ้าน อาหารทะเล การเยี่ยมชมสถาบันทักษิณคดีศึกษา สวนของดีเกาะยอ รวมทั้งการแสดงแฟชั่นโชว์ผ้าทอเกาะยอ

การจัดการท่องเที่ยวของชุมชนเกาะยอ อยู่ภายใต้การดูแลหลักขององค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยอมีองค์กรต่างๆ เข้ามาสนับสนุนส่งเสริมการท่องเที่ยว เช่น หน่วยงานของภาครัฐด้านการท่องเที่ยว ได้แก่ สำนักงานการท่องเที่ยวจังหวัด ชุมชนการท่องเที่ยวเกาะยอ นอกจากนี้ประชาชนในชุมชนมีการรวมอาชีพกัน เช่น กลุ่มโฮมสเตย์ กลุ่มทอผ้า กลุ่มเลี้ยงปลากระพงขาว ถือว่าเป็นชุมชนที่มีศักยภาพที่จะพัฒนาต่อยอดเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน อย่างไรก็ตามชุมชนและองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยอ ตระหนักว่าการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนนั้นจำเป็นต้องสร้างความพร้อม ความเข้าใจ ร่วมกันของทุกภาคส่วนในชุมชนเพราะเป็นเจ้าของพื้นที่ ชุมชนเกาะยอมีสภาองค์กรชุมชนเป็นที่รวมของประชาชนในตำบล เพื่อร่วมกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้และแก้ปัญหาของพื้นที่ร่วมกัน ด้านรูปแบบการท่องเที่ยวเกาะยอที่ได้รับความนิยม คือการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ฯลฯ ปัจจุบันการท่องเที่ยวชุมชนได้ขยายตัวกว้างขึ้น จึงมีการบูรณาการหน่วยงานการท่องเที่ยวในหลายหลายกิจกรรมเข้าด้วยกัน และได้รับการสนับสนุนความร่วมมือจากทุกฝ่ายมากขึ้นในการพัฒนาการท่องเที่ยวไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชน ซึ่งเป็นไปตามนโยบายการท่องเที่ยวชุมชนของรัฐบาล

ถึงแม้ว่าการท่องเที่ยวของชุมชนเกาะยอจะได้รับการพัฒนา และส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงในลำดับต้นๆของจังหวัดสงขลามาทลอด จนสามารถสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจ และสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนเกาะยอและจังหวัดสงขลา แต่อย่างไรก็ตาม การพัฒนาที่ย่อมให้ผลทั้งทางบวกและทางลบ ผลทางลบที่เกิดชัดเจนจากการพัฒนาคือวิถีการดำรงชีวิตของคนในชุมชนเปลี่ยนไปจากเดิม เนื่องจากการพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว และที่กระทบต่อชุมชนและส่งผลต่อการท่องเที่ยวในระยะยาวคือ ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม โดยพบว่าปริมาณขยะมูลฝอยจำแนกเป็นรายจังหวัดในภาคใต้ ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2554 - ปีพ.ศ.2559 จังหวัดสงขลา มีอัตราการเพิ่มขึ้นของปริมาณขยะสูงสุดในภาคใต้ โดยเพิ่มทุกปีจาก 803 ตัน/วัน ในปีพ.ศ.2553 เป็น 1,625 ตัน/วัน ในปีพ.ศ. 2559 (คิดเป็นจำนวน 1 ใน 5 ของจำนวนขยะรวมของภาคใต้ทั้งหมด) การเปลี่ยนแปลงเพื่อพัฒนาดังกล่าวเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อชุมชนในหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นความ

เป็นอยู่ คุณภาพชีวิต สภาพสิ่งแวดล้อมในชุมชน นอกจากนี้อาจส่งผลถึงความยั่งยืนของธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวตามมาได้

จากที่กล่าวมาข้างต้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาสถานการณ์ในปัจจุบันของการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนเกาะยอ จังหวัดสงขลา ว่าเป็นอย่างไร มีความยั่งยืนหรือไม่ และมีปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลต่อการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนเกาะยอ จังหวัดสงขลา เพื่อนำไปสู่การพัฒนาแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนเกาะยออย่างยั่งยืน ต่อไป

1.2 คำถามวิจัย

1.2.1 การจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนเกาะยอ จังหวัดสงขลาในปัจจุบันเป็นอย่างไร

1.2.2 ปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลต่อการจัดการการท่องเที่ยว ของชุมชนเกาะยอ จังหวัดสงขลา

1.3 วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1.3.1 เพื่อศึกษาถึงสถานการณ์ของการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนเกาะยอ จังหวัดสงขลาในปัจจุบัน

1.3.2 เพื่อวิเคราะห์ในปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนเกาะยอ จังหวัดสงขลา

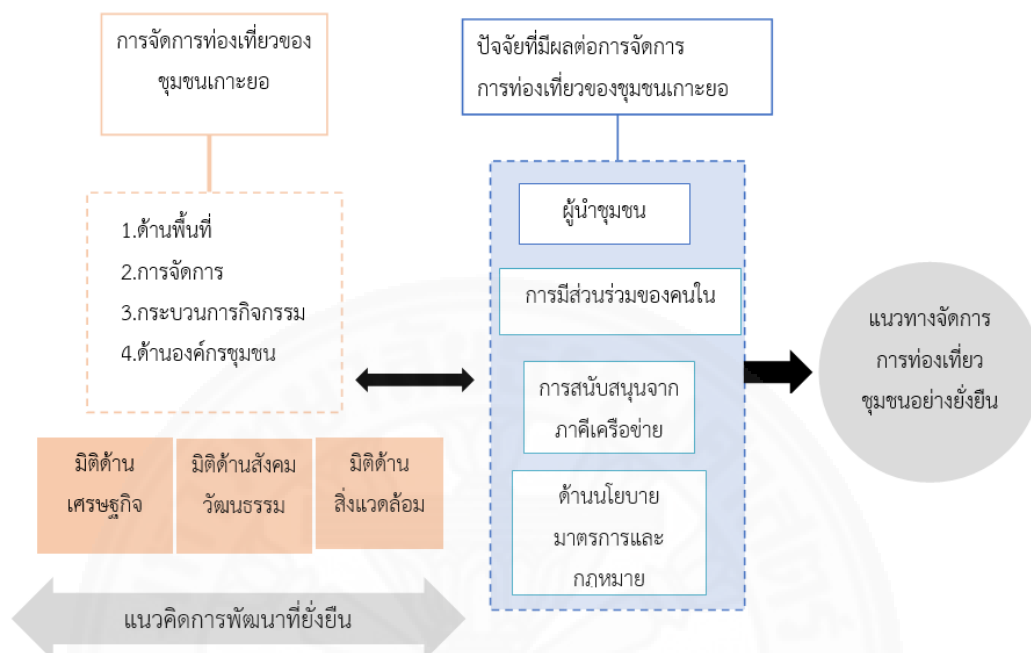
1.3.3 เพื่อเสนอแนวทางในการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเกาะยอ ให้เกิดความยั่งยืน

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.4.1 ได้แนวทางในการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนเกาะยอ จังหวัดสงขลา อย่างยั่งยืน

1.4.2 สามารถใช้เป็นตัวอย่าง ในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนให้กับชุมชนอื่น ๆ

1.5 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1.2 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ที่มา : ผู้วิจัย, 2561.

1.5.1 องค์ประกอบด้านพื้นที่ คือ การดึงดูดนักท่องเที่ยวด้วยทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีลักษณะเฉพาะ หรือมีความเป็นเอกลักษณ์

1.5.2 องค์ประกอบด้านการจัดการคือ ความปลอดภัยในแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ และบริเวณใกล้เคียง การจัดการสิ่งอำนวยความสะดวกในการเข้าถึง การจัดการควบคุมกิจการท่องเที่ยวในพื้นที่

1.5.3 องค์ประกอบด้านกิจกรรม และกระบวนการ คือ การพิจารณาเรื่องความหลากหลาย

1.5.4 องค์ประกอบด้านองค์กรชุมชน คือ การพิจารณาว่า องค์กรและประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการควบคุมดูแลแหล่งท่องเที่ยวในรูปแบบใดบ้าง หรือสนใจที่จะพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่น

1.6 วิธีการศึกษา

ใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ(Qualitative Research)ทบทวนวรรณกรรม การวิจัยเอกสารจากหนังสือ และศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นข้อมูลความรู้พื้นฐานในการเขียนเค้าโครงวิจัยและเป็นข้อมูลประกอบการศึกษาค้นคว้า เครื่องมือในการศึกษาวิจัยที่ใช้ คือ การการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและครอบคลุมมากที่สุด โดยคำถามจะมีลักษณะของคำถามแบบปลายเปิด (Open-ended Question) ผู้วิจัยเลือกใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) เพราะต้องการศึกษาเฉพาะผู้ที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงและมีบทบาทต่อการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนในพื้นที่ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา จำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพที่ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ทั้งหมด 19 คน โดยมีการแบ่งกลุ่มสัมภาษณ์ ดังนี้

1.6.1 หน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยวเกาะยอ 5 คน

ดังนี้

- 1.6.1.1 สำนักงานท่องเที่ยวจังหวัดสงขลา : หัวหน้าสำนักงานการท่องเที่ยวจังหวัดสงขลา
- 1.6.1.2 องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยอ: นายกองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยอ

1.6.1.3 ตัวแทนผู้นำชุมชนในหมู่บ้าน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน 3 หมู่บ้าน

1.6.2 ภาคเอกชนและผู้ประกอบการในพื้นที่ จำนวน 6 ราย ดังนี้

- 1.6.2.1 ธุรกิจด้านบริการและการท่องเที่ยว 2 คน
- 1.6.2.2 ธุรกิจร้านอาหาร 2 คน
- 1.6.2.3 ธุรกิจค้าขายประเภทอื่นๆ และแผงลอย 2 คน

1.6.3 ภาคประชาชนในพื้นที่ที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเกาะยอแบ่งตามการรวมกลุ่มอาชีพในชุมชน จำนวน 8 คน ดังนี้

- 1.6.3.1 กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรทอผ้าเกาะยอ 2 คน
- 1.6.3.2 กลุ่มผู้เลี้ยงปลากะพงขาวในกระชังเกาะยอ 2 คน
- 1.6.3.3 กลุ่มเกษตรกรชุมชนเกาะยอ 2 คน
- 1.6.3.4 กลุ่มผู้ประกอบการอาชีพโฮมสเตย์ 2 คน

1.7 ขอบเขตในการศึกษา

ขอบเขตในการศึกษาการวิจัยเรื่อง การจัดการการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาชุมชนเกาะยอ จังหวัดสงขลา มุ่งศึกษากรณี ในเรื่องการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนของชุมชนเกาะยอ จังหวัดสงขลา ผู้ศึกษาได้กำหนดขอบเขตในการศึกษา โดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

1.7.1 ขอบเขตด้านเวลา

ใช้ระยะเวลาในการเก็บข้อมูลทั้งหมด 1 เดือน และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา

1.7.2 ขอบเขตด้านพื้นที่

ใช้พื้นที่ชุมชนเกาะยอ ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา

บทที่ 2

วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาชุมชนเกาะยอ จังหวัดสงขลา ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นแนวทางการศึกษา ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน
2. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวชุมชน
3. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับสถานะผู้นำ (Leadership Theories)
4. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในชุมชน
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
6. ข้อมูลพื้นที่ ชุมชนเกาะยอ จังหวัดสงขลา

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

สำหรับแนวความคิดของการเดินทางท่องเที่ยวในปัจจุบัน นอกจากความคุ้มค่าในเชิงเศรษฐกิจ และสังคมแล้ว นักท่องเที่ยวต้องคำนึงถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม อีกทั้ง วัฒนธรรมความแตกต่างที่เปลี่ยนแปลงในชุมชน ซึ่งอาจจะทำให้รูปแบบและกิจกรรมทางการท่องเที่ยวเปลี่ยนแปลงไป ทำให้เกิดการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ขึ้นมา จากกระแสการอนุรักษ์และความต้องการที่จะคืนสภาพความสมบูรณ์ธรรมชาติพร้อมกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว นักพัฒนาการท่องเที่ยวจากองค์การการท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization: WTO) และสมาคมส่งเสริมการท่องเที่ยวภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก (Pacific Asia Travel Association: PATA) ได้มีการคิดรูปแบบการบริการที่มีความสอดคล้องกับการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวในแต่ละท้องถิ่น เพื่อให้เป็นการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (Sustainable Tourism Development) โดยใช้หลักแนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ตามแผนปฏิบัติการ 21 หรือ Agenda 21ที่มีส่วนผลักดันให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ซึ่งมีความหมายรวมถึงการพัฒนาที่มุ่งทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ในขณะที่ชุมชนก็มีส่วนร่วมและได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยวอย่างเท่าเทียมกัน

ข้อตกลงในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (APEC/PATA Code for Sustainable Tourism) ในฐานะที่ประเทศไทยเป็นหนึ่งในสมาชิกขององค์การด้านการท่องเที่ยวแห่งภาคพื้นเอเชีย

แปซิฟิก (The Pacific Asia Travel Association: PATA) ซึ่งมีพันธกิจ สำคัญร่วมกันระหว่างประเทศสมาชิก คือ การเพิ่มศักยภาพด้านการท่องเที่ยวในประเทศสมาชิกให้มีคุณค่าและมีคุณภาพ เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้บรรดาประเทศสมาชิกของ PATA ที่มีกว่า 100 ประเทศ ได้ลงนามในข้อตกลงเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ให้เป็น “การท่องเที่ยวที่มีคุณค่าสูง และสร้างผลกระทบทางลบต่ำ” (High Value Tourism , Low Impact Footprints)

2.1.1 ความหมายของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

จากผลการประชุม Earth Summit¹ เพื่อกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ที่กรุงริโอเดอจาเนโร ประเทศบราซิล เมื่อปี พ.ศ. 2535 ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนว่า หมายถึง การท่องเที่ยวที่ไม่เป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมทุกรูปแบบ ไม่ว่าจุดประสงค์ปลายทางจะเป็นที่ใด หรือจะเป็นกลุ่มใหญ่หรือกลุ่มเล็ก ทั้งในเมืองและชนบท

องค์การการท่องเที่ยวโลก (WTO) ได้กำหนดหลักการของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนไว้ตั้งแต่ พ.ศ. 2531 ว่าลักษณะของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนนั้น ได้รับการคาดหวังให้นำไปสู่การจัดการทรัพยากรทั้งหมด ด้วยวิถีทางที่ตอบสนองต่อความต้องการทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสุนทรียะขณะเดียวกันก็คงไว้ซึ่งบูรณภาพทางวัฒนธรรม กระบวนการทางนิเวศวิทยาที่จำเป็น ความหลากหลายทางชีวภาพและระบบต่าง ๆ ที่เอื้อต่อชีวิต เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ให้ความหมายไว้ว่า หมายถึง การท่องเที่ยว รวมถึงการจัดบริการอื่น ๆ ทั้งในปัจจุบันและอนาคต โดย 1) ต้องดำเนินการภายใต้ขีดความสามารถของธรรมชาติชุมชน ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิตที่มีต่อขบวนการท่องเที่ยว 2) ต้องตระหนักถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนและชุมชน คำนึงถึงขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิตที่มีต่อการท่องเที่ยว 3) ต้องยอมรับให้ประชาชนทุกส่วนได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการท่องเที่ยว อย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน 4) ต้องคำนึงถึงความต้องการของประชาชนท้องถิ่น และชุมชนในพื้นที่ท่องเที่ยว นั้น ๆ

¹ บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, *การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน* (กรุงเทพฯ: เพรส แอนด์ดีไซน์, 2548), 6.

องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน² (อพท.) ได้นิยามความหมายของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism) ว่าเป็น การท่องเที่ยวที่ทำให้เกิดการพัฒนายอย่างสมดุลทั้ง 3 มิติ คือ ด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนเพื่อนำไปสู่ความอยู่ดีมีสุขของชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่พิเศษ กล่าวคือการท่องเที่ยวเป็นที่มาของรายได้ เป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรม วิถีชีวิตอันดีงาม และเป็นเครื่องมือในการรักษาสิ่งแวดล้อม โดยผู้ที่ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาการท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืนนั้น ได้แก่ นักท่องเที่ยว เจ้าของแหล่งท่องเที่ยว และผู้ประกอบการ

จูลสารเพื่อการเผยแพร่ราชบัญญัติธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์³ ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนคือ การบริหารการท่องเที่ยวที่มีการพัฒนาในทุก ๆ ด้านที่เกี่ยวข้อง มีการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมได้อย่างสมบูรณ์และเกิดประโยชน์สูงสุด โดยไม่ทำให้เกิดผลกระทบกับวัฒนธรรมของท้องถิ่นและเอกลักษณ์ของธรรมชาติ

การพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว⁴ และผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบัน โดยมีการปกป้องและรักษาเพื่อให้สอดคล้องกับกระแสโลกที่เปลี่ยนแปลงไป โดยมีขอบเขตการพัฒนาที่ครอบคลุมทุกส่วนของการท่องเที่ยว ดังนี้ 1) กิจกรรมการท่องเที่ยวจะต้องดำรงอยู่ได้ 2) มีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมเยือนอย่างสม่ำเสมอ 3) ทรัพยากรการท่องเที่ยวยังคงรักษาความดึงดูดใจไม่เสื่อมคลาย 4) กิจกรรมการบริการมีกำไร แม้ต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการให้บริการอยู่เสมอ ต้องไม่ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ทั้งทางธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรม

² กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.), แผนปฏิบัติการการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน พ.ศ. 2559 – 2563 (กรุงเทพฯ: กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2559), ภายใต้อ “หลักเกณฑ์การรับรองแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน,” สืบค้นเมื่อวันที่ 13 มิถุนายน 2561, <http://www.dasta.or.th/th/aboutus/item/>.

³ สุทธิ เสริฐศรี, “แนวทางการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในชุมชนคลองโค่น อำเภอมือง จังหวัดสมุทรสงคราม,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชาการจัดการอุตสาหกรรมการบริการและการท่องเที่ยว คณะมนุษยศาสตร์และการจัดการการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, 2557).

⁴ กฤติยา จักรสาร, “การส่งเสริมความรู้พื้นฐานด้านพหุภาษาสำหรับให้แก่มัคคุเทศก์และนักท่องเที่ยวเพื่อเพิ่มคุณค่าทางการท่องเที่ยว เชียงใหม่,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชาการจัดการอุตสาหกรรมการบริการและการท่องเที่ยว คณะการท่องเที่ยวและการจัดการ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2545).

2.1.2 สรุปความหมายของการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

สรุปได้ว่าการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (Sustainable Tourism) หมายถึง การพัฒนาการท่องเที่ยวที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้เป็นเจ้าของ ท้องถิ่น มีการปกป้องและรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศไว้เพื่ออนุชนรุ่นหลังต่อไป ซึ่งการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ คือ

ภาพที่ 2.1 การพัฒนาที่ยั่งยืนในสมดุลของมิติเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม
ที่มา : ผู้วิจัย, 2561.

2.1.2.1 ความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ (Economics Sustainability) ได้แก่

(1) การเติบโตทางเศรษฐกิจต้องมีการบริหารจัดการที่ดี หากมีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วจะทำให้การรองรับของนักท่องเที่ยวที่จะมาเยือนไม่เพียงพอ เช่น โครงสร้างพื้นฐาน คุณภาพ การบริการ แรงงาน ซึ่งอาจจะทำให้นักท่องเที่ยวไม่พอใจ และไม่อยากเดินทางมาท่องเที่ยว ซึ่งอาจทำให้เศรษฐกิจตกต่ำได้

(2) การเติบโตของการท่องเที่ยวในปัจจุบัน ทำให้คนหันมาประกอบอาชีพทางด้านการท่องเที่ยวอย่างแพร่หลาย เช่น อาชีพมัคคุเทศก์บริษัทนำเที่ยวทำให้ผลกระทบต่อเศรษฐกิจในภาคอื่น ๆ เช่น ภาคการเกษตร การกสิกรรม การอุตสาหกรรม

(3) การเจริญเติบโตทางด้านการท่องเที่ยวต้องอาศัยแรงงานที่มีประสิทธิภาพและผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน จึงทำให้เกิดการรั่วไหลของประชากร ที่อาจจะส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจได้

2.1.2.2 ความยั่งยืนทางด้านสังคม (Social Sustainability)

(1) การหลั่งไหลของนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เข้ามาอย่างรวดเร็วทำให้ท้องถิ่นเหล่านั้น อาจจะสูญเสียเอกลักษณ์ของท้องถิ่นได้

(2) การใช้จ่ายเงินของนักท่องเที่ยว ซึ่งมีกำลังสูงกว่าคนในท้องถิ่น การใช้ชีวิตที่หรูหราหรืออย่างอิสระเสรีซึ่งทะลักเข้าสู่ชุมชนหนึ่งๆ อาจกลายเป็นแรงจูงใจให้คนในท้องถิ่นหลงใหลมัวเมาต่อทรัพย์สินเงินทองหรือความสำราญที่หาได้ง่ายๆ ทำให้เกิดปัญหาสังคมติดตามมา

(3) อาชีพขายบริการทางเพศทั้งชายหญิง การขายยาเสพติด การละทิ้งคุณค่าทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น อาจนำไปสู่ความล่มสลายทางโครงสร้างทางวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน ซึ่งส่งผลทำให้ชุมชนมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อนักท่องเที่ยวว่าเป็นตัวการทำให้สังคมเสื่อม ซึ่งบางครั้งอาจจะสะท้อนออกมาในรูปของการกระทำที่รุนแรงต่อนักท่องเที่ยว

2.1.2.3 ความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Sustainability)

(1) การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ขาดการควบคุม อาจกลายเป็นสิ่งที่ทำลายสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นคุณค่าหรือความเป็นตัวต้นกำเนิดของกิจกรรมท่องเที่ยวขึ้น ๆ เสียเอง เช่น จำนวนนักท่องเที่ยวที่มีมากเกินไป ทำให้เกิดความแออัด ความสกปรก เป็นต้น

(2) การเร่งรัดพัฒนาโดยใช้เทคนิคก่อสร้างที่ไม่เหมาะสม ทำให้เกิดการพังทลายอย่างถาวรของหน้าดิน หาดทราย ชายทะเล การสูญเสียสภาพภูมิทัศน์

(3) การก่อสร้างอาคารหรือสิ่งก่อสร้างในตำแหน่งที่ผิดพลาด อาจทำให้วงจรทางธรรมชาติเกิดความแปรปรวน

(4) การเก็บเอาพันธุ์ไม้ไปจากพื้นที่ อาจทำลายระบบนิเวศวิทยาที่เปราะบางของพื้นที่บางแห่ง

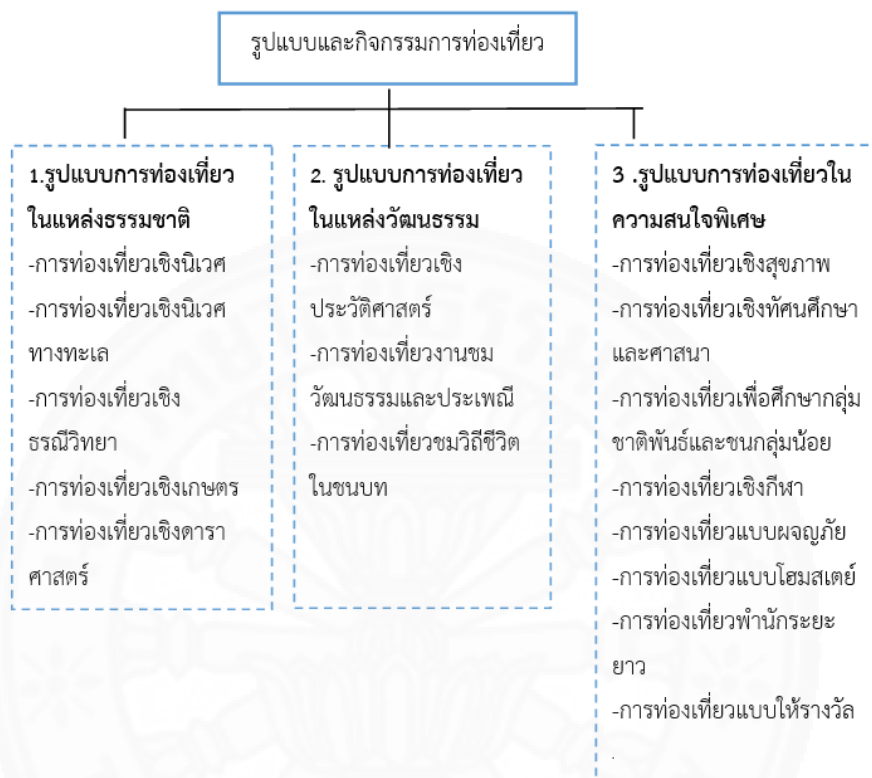
(5) กิจกรรมของนักท่องเที่ยวจำนวนมากทำให้เกิดปริมาณของเสียอย่างมหาศาล เช่น ของเสีย น้ำเสีย ขยะ ฯลฯ ทำให้เกิดมลภาวะต่อสิ่งแวดล้อมได้อย่างมากมาย

จากความหมายและแนวคิดด้านการพัฒนาที่ยั่งยืนดังกล่าวข้างต้น จึงพอสรุปได้ว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน คือ การจัดการการท่องเที่ยวที่ครอบคลุมการพัฒนาแบบองค์รวมใน 3 มิติ ได้แก่ เศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดผลกระทบต่อทรัพยากรท่องเที่ยวอย่างน้อยที่สุดทั้งในระยะสั้นและระยะยาว โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น

2.1.3 รูปแบบการท่องเที่ยว

แนวคิดต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน มุ่งเน้นในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวโดยรวม ปรับสภาพการจัดการ เพื่อเข้าสู่ยุคกระแสโลกที่เปลี่ยนไป จากแผนปฏิบัติการ 21 ดังกล่าวข้างต้นทำให้การท่องเที่ยวต้องปรับตัวสู่การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนที่ต้องคำนึงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมด้วย และจากการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนนี้ นำไปสู่การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และการท่องเที่ยวรูปแบบอื่นๆ อีก

ขอบเขตของการพัฒนาครอบคลุมทุกองค์ประกอบทุกส่วนของการท่องเที่ยวหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การพัฒนาการท่องเที่ยวทั้งหมดต้องมุ่งสู่ความยั่งยืน⁵ สรุปรูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวจะต้องสามารถดำรงอยู่ได้มีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมอย่างต่อเนื่องอย่างสม่ำเสมอ ivo ดังนี้

ภาพที่ 2.2 รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยว

ที่มา : ผู้วิจัย, 2561.

2.1.3.1 รูปแบบการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ (Natural based tourism) มีการจัดการดังนี้

(1) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) หมายถึงการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์ เฉพาะถิ่นและแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องภายใต้ การจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

⁵ สุตถนอม ต้นเจริญ, “การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน,” บทความวิชาการ 2560, สืบค้นเมื่อวันที่ 12 มิถุนายน 2561, <http://www.bsru.ac.th/identity/archives/3735>.

(2) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเล (Marine Ecotourism) หมายถึง การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติทางทะเลที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศทางทะเล โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อม และการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

(3) การท่องเที่ยวเชิงธรณีวิทยา (Geo tourism) หมายถึง การท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติที่เป็นหินผา ลานหินทราย อุโมงค์ โพรง ถ้ำน้ำลอด ถ้ำหินงอกหินย้อย เพื่อดูความงาม ภูมิทัศน์ที่มีความแปลกของการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่โลก ศึกษาธรรมชาติของหิน ดิน แร่ต่างๆ และฟอสซิล ได้ความรู้มีประสบการณ์ใหม่ บนพื้นฐานการท่องเที่ยวอย่างรับผิดชอบต่อรักษาสภาพแวดล้อม โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยว

(4) การท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agro-tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปยังพื้นที่เกษตรกรรม สวนเกษตร วนเกษตร สวนสมุนไพร ปศุสัตว์และเลี้ยงสัตว์ ความสวยงามความสำเร็จและเพลิดเพลินในสวนเกษตร ได้ความรู้มีประสบการณ์ใหม่ บนพื้นฐานความรับผิดชอบต่อรักษาสภาพแวดล้อมของสถานที่แห่งนั้น

(5) การท่องเที่ยวเชิงดาราศาสตร์ (Astrological tourism) หมายถึงการเดินทางเที่ยวเพื่อการไปชมปรากฏการณ์ทางดาราศาสตร์ที่เกิดขึ้นในแต่ละวาระ เช่น สุริยุปราคา ฝนดาวตก จันทรุปราคา และการดูดาวจักราศีที่ปรากฏในท้องฟ้าแต่ละเดือน เพื่อการเรียนรู้ระบบสุริยะจักรวาล มีความรู้ ความประทับใจ ความทรงจำและประสบการณ์เพิ่มขึ้นบนพื้นฐานการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อรักษาสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการอย่างยั่งยืน

2.1.3.2 รูปแบบการท่องเที่ยวในแหล่งวัฒนธรรม (Cultural based tourism) มีการจัดการดังนี้

(1) การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (Historical tourism) หมายถึง การเดินทางเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ เพื่อชื่นชมและเพลิดเพลินมีความรู้ความเข้าใจต่อประวัติศาสตร์ และโบราณคดีในท้องถิ่นโดยมีพื้นฐานของความรับผิดชอบต่อรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยที่ประชาชนในท้องถิ่น มีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยว

(2) การท่องเที่ยวงานชมวัฒนธรรมและประเพณี (Cultural and traditional tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อชมงานประเพณีต่าง ๆ ที่ชาวบ้านในท้องถิ่นๆ จัดขึ้นได้รับความเพลิดเพลินตื่นตาตื่นใจในสุนทรียศิลป์ เพื่อการศึกษาความเชื่อ การยอมรับนับถือการเคารพ พิธีกรรมต่าง ๆ และได้รับความรู้มีความเข้าใจต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรม มีประสบการณ์ใหม่ๆ เพิ่มขึ้นบนพื้นฐานของความรับผิดชอบ มีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมและมรดกทางวัฒนธรรม โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการท่องเที่ยว

(3) การท่องเที่ยวชมวิถีชีวิตในชนบท (Rural tourism / Village tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวในหมู่บ้านชนบทที่มีลักษณะวิถีชีวิต และผลงานสร้างสรรค์ที่มีเอกลักษณ์พิเศษมีความโดดเด่นเพื่อความเพลิดเพลิน ได้ความรู้ดูผลงานสร้างสรรค์ และภูมิปัญญาพื้นบ้าน มีความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น บนพื้นฐานของความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรม และคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยว

2.1.3.3 รูปแบบการท่องเที่ยวในความสนใจพิเศษ (Special interest tourism) มีการจัดการดังนี้

(1) การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health tourism) หมายถึง การท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ และแหล่งวัฒนธรรม เพื่อการพักผ่อนและเรียนรู้วิธีการรักษาสุขภาพกายใจได้รับความเพลิดเพลิน และสุนทรียภาพมีความรู้ต่อการรักษาคุณค่า และคุณภาพชีวิตที่ดีมีจิตสำนึกต่อการรักษาสีงแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่นโดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพนี้บางแห่งอาจจัดรูปแบบการท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพและความงาม (Health beauty and spa)

(2) การท่องเที่ยวเชิงทัศนศึกษาและศาสนา (Edu-meditation tourism) หมายถึง การเดินทางเพื่อทัศนศึกษา แลกเปลี่ยนเรียนรู้จากปรัชญาทางศาสนา หาความรู้สัจธรรมแห่งชีวิต มีการฝึกทำสมาธิเพื่อมีประสบการณ์และความรู้ใหม่เพิ่มขึ้น มีคุณค่าและคุณภาพชีวิตที่ดี มีจิตสำนึกต่อการรักษาสีงแวดล้อมและวัฒนธรรม โดยประชาชนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน นอกจากนั้น นักท่องเที่ยวบางกลุ่มมุ่งเรียนรู้วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย เช่น การทำอาหารไทยการนวดแผนไทย รำไทย มวยไทย การช่าง และงานศิลปะหัตถกรรมไทย รวมถึงการบังคับช้าง และเป็นควาญช้าง เป็นต้น

(3) การท่องเที่ยวเพื่อศึกษากลุ่มชาติพันธุ์และวัฒนธรรมกลุ่มน้อย (Ethnic tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ วัฒนธรรมของชาวบ้าน วัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อยหรือชนเผ่าต่างๆ เช่น หมู่บ้านไทยโซ่ง หมู่บ้านชาวกูย หมู่บ้านชาวกะเหรี่ยง หมู่บ้านชาวจีนฮ่อ ฯลฯ เพื่อมีประสบการณ์มีคุณค่าและคุณภาพชีวิตที่ดีเพิ่มขึ้น มีจิตสำนึกต่อการรักษาสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

(4) การท่องเที่ยวเชิงกีฬา (Sports tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อเล่นกีฬาตามความถนัด ความสนใจ ในประเภทกีฬา เช่น กอล์ฟ ดำน้ำ ตกปลา สนุกเกอร์ กระดานโต้คลื่นตดใบ สกีนํ้า ให้ได้รับความเพลิดเพลินความสนุกสนาน ตื่นเต้นได้รับประสบการณ์และความรู้เพิ่มขึ้น มีจิตสำนึกต่อการรักษาสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม โดยประชาชนในท้องถิ่น มีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

(5) การท่องเที่ยวแบบผจญภัย (Adventure Travel) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปเที่ยวทางธรรมชาติที่มีลักษณะพิเศษ ที่นักท่องเที่ยวแต่ละคนเข้าไปเที่ยวแล้วได้รับความสนุกสนานตื่นเต้น หวาดเสียว ผจญภัย มีความจำ ความปลอดภัย ได้ประสบการณ์ใหม่

(6) การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ ฟาร์มสเตย์ (Homestay & Farm stay) หมายถึง นักท่องเที่ยวกลุ่มที่ต้องการใช้ชีวิตใกล้ชิดกับครอบครัวในท้องถิ่นที่ไปเยือน เพื่อการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมได้รับประสบการณ์ชีวิตเพิ่มขึ้น โดยมีจิตสำนึกต่อการรักษาสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นการจัดการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนที่ยั่งยืน

(7) การท่องเที่ยวพำนักระยะยาว (Long stay) หมายถึง กลุ่มผู้ใช้ชีวิตในบั้นปลายหลังเกษียณอายุจากการทำงานที่ต้องการมาใช้ชีวิตต่างแดนเป็นหลัก เพื่อเพิ่มปัจจัยที่ห้าของชีวิต คือ การท่องเที่ยว โดยเดินทางท่องเที่ยวต่างประเทศเฉลี่ย 3-4 ครั้ง/ปี คราวละนาน ๆ อย่างน้อย 1 เดือน

(8) การท่องเที่ยวแบบให้รางวัล (Incentive travel) หมายถึง การจูงใจให้แก่อำนาจลูกค้าของบริษัทที่ประสบความสำเร็จ ในการขายสินค้านั้นๆ ตามเป้าหมาย เป็นการจูงใจด้วยการพักแรมตั้งแต่ 2-7 วัน เป็นรายการนำเที่ยวชมสถานที่ต่าง ๆ อาจเป็นรายการนำเที่ยวผสมผสาน หรือรายการนำเที่ยวรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง

(9) การท่องเที่ยวเพื่อการประชุม (MICE M=Meeting / I= Incentive C=conference / E=Exhibition) เป็นการจูงใจให้แก่อำนาจลูกค้าของผู้ที่จัดประชุม มีรายการจูงใจนำเที่ยวก่อนการประชุม (Pre-tour) และการจูงใจรายการนำเที่ยวหลังการประชุม (Post-tour) โดยการจัดรายการท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ ทั่วประเทศ

(10) การท่องเที่ยวแบบผสมผสานเป็นอีกรูปแบบหนึ่งที่มีผู้จัดรูปแบบการท่องเที่ยวกล่าวมาข้างต้น เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับความแตกต่างระหว่างการเดินทางท่องเที่ยวในระยะยาวนานตั้งแต่ 2-7 วันหรือมากกว่านั้น เช่น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศและเกษตร (Eco-agritourism) การท่องเที่ยวเชิงเกษตรและประวัติศาสตร์ (Agri-historical tourism) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศและผจญภัย (Eco-adventure travel) การท่องเที่ยวเชิงธรณีวิทยาและประวัติศาสตร์ เป็นต้น

2.1.4 ความสำคัญของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนสามารถนำมาเป็นกลยุทธ์สำคัญในการแก้ปัญหาและฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศได้เนื่องจาก

2.1.4.1 การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวเองที่มีความต้องการที่จะท่องเที่ยว ทำให้มีรายได้หมุนเวียนในประเทศอย่างมากมาย ซึ่งถือเป็นการแก้ปัญหาดุลการค้าระหว่างประเทศที่มีประสิทธิภาพมากวิธีหนึ่ง

2.1.4.2 การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนก่อให้เกิดการจ้างงานและก่อให้เกิดกิจกรรมเชิงเศรษฐกิจขึ้นมากมาย เช่น การให้บริการในแหล่งท่องเที่ยว การบริการขนส่ง การประกันภัย บริษัทนำเที่ยว ร้านอาหาร ธุรกิจ โรงแรมที่พัก งานดูแลบำรุงรักษา งานรักษาความปลอดภัย เป็นต้น

2.1.4.3 การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนก่อให้เกิดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโดยแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ จะได้รับการปรับปรุงดูแลให้สะอาดและสวยงามอยู่เสมอ เพื่อดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวกันมากขึ้น ซึ่งจะเป็นผลดีต่อการสร้างรายได้ของคนในท้องถิ่น

2.1.4.4 การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนก่อให้เกิดอุตสาหกรรมต่อเนื่องแก่คนท้องถิ่น เช่น การผลิตผลผลิตทางการเกษตร การขายอาหาร การขายของที่ระลึก การบริการที่พัก การนำเที่ยว ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นการสร้างรายได้ให้กับคนท้องถิ่น

2.1.4.5 การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนทำให้นักท่องเที่ยวมีทรัพยากรการท่องเที่ยวเหลือเก็บไว้ใช้ได้อย่างยาวนาน เนื่องจากนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้จะมีสำนึกในการรักษาสีน้ำผึ้ง จึงไม่ทำลายธรรมชาติทรัพยากรธรรมชาติ จึงยังคงความเป็นธรรมชาติอย่างแท้จริงและชุมชนในท้องถิ่นก็ยังคงอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่นไว้ได้

2.1.5 องค์ประกอบของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

บุญเลิศ ตั้งจิตวัฒนา⁶ได้อธิบายองค์ประกอบหลักของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนไว้ 6 ด้านได้แก่ ด้านการพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยว ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว ด้านการพัฒนาธุรกิจท่องเที่ยว ด้านการพัฒนาการตลาดการท่องเที่ยว ด้านการพัฒนาการมีส่วนร่วมทางการท่องเที่ยวของชุมชนท้องถิ่น และด้านจิตสำนึกทางการท่องเที่ยว

ต่อมาช่วง 2 ทศวรรษที่ผ่านมา จากผลกระทบทางลบต่อสิ่งแวดล้อมจากการพัฒนาการเติบโตด้านเศรษฐกิจการท่องเที่ยว จึงมีการเรียกร้องให้มีการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนขึ้น ที่มีความสมดุลของด้านสังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไป โดยขณะเดียวกันต้องให้ชุมชนมีส่วนร่วมและมีการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวอย่างเป็นธรรม โดยการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มีข้อควรคำนึง 8 ประการดังนี้คือ 1) ความต้องการของชุมชนท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยว 2) ความต้องการของนักท่องเที่ยวต่อแหล่งท่องเที่ยว 3) สิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว 4) คุณค่าของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยว 5) ชีตความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยว 6) การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยว 7) สิ่งก่อสร้างในแหล่งท่องเที่ยว 8) ความสำเร็จของแหล่งท่องเที่ยวอื่นทั้งในและต่างประเทศที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา⁷ได้ให้ความหมายของ ศักยภาพของการท่องเที่ยวว่า หมายถึงความพร้อมในด้านคุณลักษณะของแหล่งท่องเที่ยวในการให้บริการด้านการท่องเที่ยวแก่ผู้มาเยี่ยมเยือน ซึ่งแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งควรมีคุณลักษณะที่สำคัญ 4 ประการคือ 1) ความน่าดึงดูดใจของสถานที่ 2) ความสะดวกในการเข้าถึง 3) ความประทับใจ และ 4) องค์ประกอบของการบริการ ทั้งนี้ วิวัฒน์ชัย บุญยภักดี⁸ ได้เสนอหลักเกณฑ์การพิจารณาและการกำหนดศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวไว้ ดังนี้

⁶ บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, *การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน* (กรุงเทพฯ: เพรสแอนด์ดีไซน์, 2548), 7.

⁷ เรื่องเดียวกัน, 60-69.

⁸ วิวัฒน์ชัย บุญยภักดี, “การศึกษาศักยภาพและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนบ้านทุ่งมะปราง อ.ควนโดนและบ้านโดนปาหนัน,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาการจัดการอุตสาหกรรมบริการและการท่องเที่ยว คณะมนุษยศาสตร์และการจัดการการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, 2556).

2.1.5.1 คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ ความสวยงาม ลักษณะเด่นในตัวเอง ความเก่าแก่ทางประวัติศาสตร์ ความสำคัญของลัทธิและศาสนา บรรยากาศ สภาพภูมิทัศน์ทางธรรมชาติและวิถีชีวิต

2.1.5.2 ความสะดวกในการเข้าถึง ได้แก่ สภาพของเส้นทางท่องเที่ยว ลักษณะการเดินทางระยะเวลาจากตัวเมืองไปยังแหล่งท่องเที่ยว

2.1.5.3 สิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ ที่พักแรม ร้านอาหาร เครื่องดื่ม สถานบริการ ต่างๆระบบไฟฟ้าประปา โทรศัพท์และการรักษาความปลอดภัย

2.1.5.4 สภาพแวดล้อม ได้แก่สภาพทางกายภาพ สภาพอากาศ ระบบนิเวศ และสภาพอื่น ๆ ของแหล่งท่องเที่ยว

2.1.5.5 ข้อจำกัดในการรองรับนักท่องเที่ยว ได้แก่ข้อจำกัดด้านพื้นที่ ข้อจำกัดทางด้านบริการสาธารณูปโภค ปัญหาความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว

2.1.5.6 ความมีชื่อเสียงในปัจจุบัน ได้แก่ ความเป็นที่รู้จักของแหล่งท่องเที่ยว และจำนวนนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวซึ่งสอดคล้องกับหลักเกณฑ์การพิจารณาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวของ จารุจน์ กลิ่นดีป्ली⁹ ที่ต้องครอบคลุมองค์ประกอบการท่องเที่ยวทั้ง 4 ด้าน ดังนี้

(1) องค์ประกอบด้านพื้นที่ คือ การดึงดูดนักท่องเที่ยวด้วยทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีลักษณะเฉพาะ หรือมีความเป็นเอกลักษณ์

(2) องค์ประกอบด้านการจัดการคือ ความปลอดภัยในแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ และบริเวณใกล้เคียง การจัดการสิ่งอำนวยความสะดวกในการเข้าถึง การจัดการควบคุมกิจการท่องเที่ยวในพื้นที่

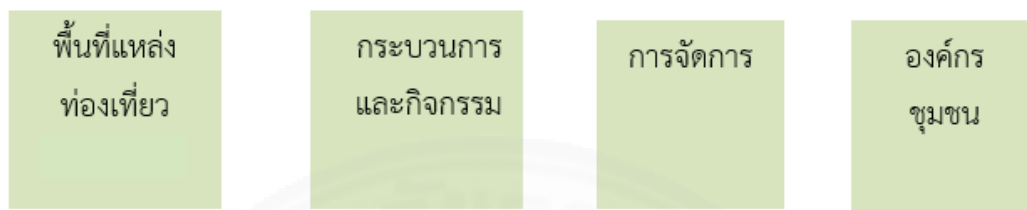
(3) องค์ประกอบด้านกิจกรรม และกระบวนการ คือ การพิจารณาเรื่องความหลากหลาย

(4) องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม คือ การพิจารณาว่า องค์กรและประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการควบคุมดูแลแหล่งท่องเที่ยวในรูปแบบใดบ้าง หรือสนใจที่จะพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่น

⁹ จารุจน์ กลิ่นดีป्ली, “การประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวสำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษา: อุทยานแห่งชาติไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาการจัดการสิ่งแวดล้อม สำนักพัฒนาศึกษา สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2541).

2.1.5.7 องค์ประกอบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของอนุชา เล็กสกุลติก

อนุชา เล็กสกุลติก¹⁰ ได้อธิบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่าประกอบด้วย องค์ประกอบสำคัญ 4 ประการ คือ พื้นที่ท่องเที่ยว การจัดการอย่างยั่งยืน กิจกรรมและกระบวนการเรียนรู้ และมีส่วนร่วมของคนในองค์กรชุมชน

ภาพที่ 2.3 องค์ประกอบของการจัดการการท่องเที่ยวชุมชน

ที่มา : ผู้วิจัย, 2561.

(1) องค์ประกอบพื้นที่เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติเป็นหลัก มีแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวนั้น ดังนั้นองค์ประกอบด้านพื้นที่เป็นการท่องเที่ยวที่มีพื้นฐานอยู่บนธรรมชาติ

(2) องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ เป็นการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้โดย ให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว เพื่อเป็นการเพิ่มพูนความรู้ประสบการณ์ความประทับใจ สร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องต่อนักท่องเที่ยวประชาชนท้องถิ่นและผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง

(3) องค์ประกอบด้านการจัดการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบโดยไม่กระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม มีการจัดการที่ยั่งยืนครอบคลุมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร การใช้ประโยชน์ การจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและกำจัดมลพิษและการควบคุมการพัฒนา การท่องเที่ยวมีขอบเขต จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน

(4) องค์ประกอบด้านองค์กร เป็นการท่องเที่ยวที่ต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนในท้องถิ่นที่มีส่วนร่วมทุกกระบวนการ เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่น รวมถึงการกระจายรายได้การยกระดับคุณภาพชีวิตและการได้รับผลตอบแทนเพื่อกลับมาบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วย จึงเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน

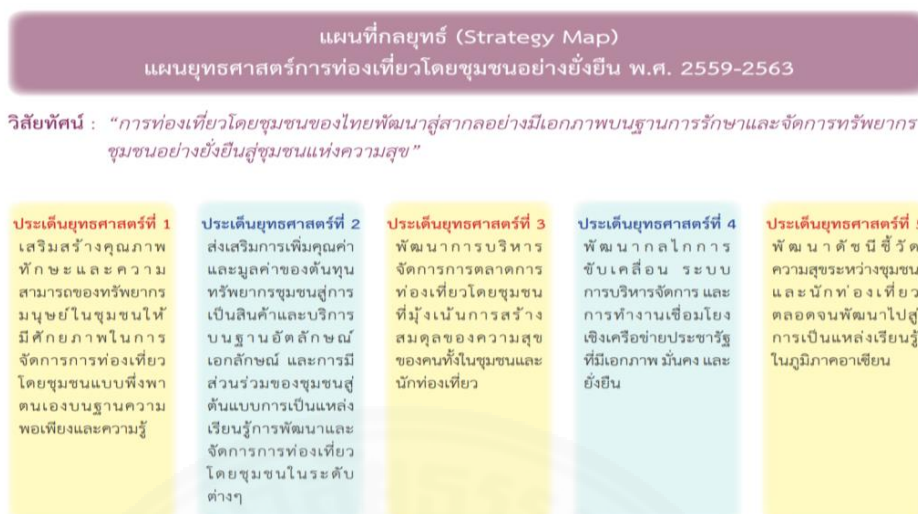
¹⁰ อนุชา เล็กสกุลติก, รายงานฉบับสุดท้ายการศึกษาเพื่อกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทางทะเล (Marine Ecotourism) (กรุงเทพฯ: กองบริการที่ปรึกษาศูนย์บริการวิชาการ, 2541).

จากการศึกษา สามารถสรุปองค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนคือการคำนึงถึงศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว ที่มีพื้นฐานอยู่บนธรรมชาติการจัดกิจกรรมและกระบวนการที่เอื้อให้เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว วัฒนธรรมภูมิปัญญาและวิถีชีวิตคนในชุมชน จึงจำเป็นต้องสร้างจิตสำนึกที่ถูกต้องให้กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนยังต้องเป็นการท่องเที่ยวที่ต้องมีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม ก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นต่อการจัดการการท่องเที่ยวและผลประโยชน์ที่ต้องได้รับมีความเท่าเทียมกัน ซึ่งองค์ประกอบที่กล่าวข้างต้นมีส่วนเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กัน หรือกล่าวได้ว่าเป็นการท่องเที่ยวที่มีความสมดุลในทุกมิติ ได้แก่ สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม

2.1.6 นโยบายด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

แนวโน้มการท่องเที่ยวของประเทศไทยมีการเติบโตในทิศทางบวก นักท่องเที่ยวส่วนหนึ่งให้ความสนใจกับการเดินทางไปสัมผัสวิถีชีวิตของชุมชนในพื้นที่ต่าง ๆ ของไทยเพิ่มมากขึ้น ในขณะเดียวกันภาครัฐก็ให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพิ่มมากขึ้น จากการประกาศให้ท่องเที่ยววิถีไทยเป็นวาระแห่งชาติขึ้น ในปีพ.ศ.2559 กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาจึงได้ร่วมกับสำนักท่องเที่ยวโดยชุมชน องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) ดำเนิน “โครงการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน” ¹¹ เพื่อเป็นทิศทางและแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ชัดเจน ผ่านการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกอย่างรอบด้าน และสามารถบรรลุผลตามวิสัยทัศน์ที่วางไว้ได้ ภายในระยะเวลา 5 ปี (พ.ศ. 2559 - 2563) โดยมีเป้าประสงค์คือ

¹¹ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.), แผนปฏิบัติการการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน พ.ศ. 2559 – 2563 (กรุงเทพฯ: กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2559), ภายใต้ “หลักเกณฑ์การรับรองแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน,” สืบค้นเมื่อวันที่ 13 มิถุนายน 2561, <http://www.dasta.or.th/th/aboutus/item/>.

ภาพที่ 2.4 แผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน พ.ศ.2559-2563

ที่มา : กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ร่วมกับองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยว (อพท.), 2560.

2.1.6.1 เพื่อเพิ่มศักยภาพของทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนให้มีความรู้และเพิ่มทักษะความสามารถในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้อย่างยั่งยืน ตามแนวคิดของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐานของความพอเพียง

2.1.6.2 เพื่อเพิ่มคุณค่าและมูลค่าของต้นทุนทรัพยากรการท่องเที่ยว ทรัพยากรชุมชนอันจะทำให้เกิดการยกระดับความสำคัญของชุมชนในสังคม

2.1.6.3 เพื่อเพิ่มจำนวนชุมชนที่มีการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่มีมาตรฐานคุณภาพภายใต้ขีดความสามารถของการรองรับของชุมชน

2.1.6.4 เพื่อเพิ่มจำนวนเครือข่ายและความเข้มแข็งของเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน

2.1.6.5 เพื่อพัฒนาและผลักดันให้เกิดดัชนีชี้วัดความสุขของชุมชนและนักท่องเที่ยวเพื่อเป็นเครื่องมือของการปรับตัวในการบริหารจัดการชุมชน

2.1.6.6 เพื่อเพิ่มรายได้จากการท่องเที่ยวโดยชุมชนโดยมุ่งให้การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ

2.1.6.7 เพื่อกระจายรายได้ของการท่องเที่ยวโดยชุมชนลงสู่ชุมชน สมาชิกในชุมชนอย่างเท่าเทียม และสมดุลเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม

2.1.6.8 เพื่อผลักดันการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้เป็นวาระแห่งชาติ(National issue-based agenda)

2.1.6.9 เพื่อเสริมสร้างศักยภาพและพัฒนาระบบการทำงานตามบทบาทและหน้าที่ระหว่างหน่วยงานที่รับผิดชอบการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนในทุกระดับ

2.1.6.10 เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการพึ่งพาตนเองของชุมชน

ภาพที่ 2.5 การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนภายใต้การมีส่วนร่วมชุมชน

ที่มา : กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ร่วมกับ กบอ. การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยว (อพท.), 2560.

2.1.7 มาตรฐานและตัวชี้วัดคุณภาพสำหรับอุตสาหกรรมท่องเที่ยว

ในประเทศไทยได้มีแนวคิดและการจัดทำระบบมาตรฐานคุณภาพสำหรับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวดังนี้

2.1.7.1 ดัชนีวัดคุณภาพมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวไทย

ซึ่งมนัส สุวรรณ และคณะ¹² ได้จัดทำโครงการศึกษา เพื่อจัดทำดัชนีวัดคุณภาพมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยว โดยให้ความหมายของระบบมาตรฐานคุณภาพไว้ว่า ระบบมาตรฐานคุณภาพ หมายถึง ระบบการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเพื่อให้นักท่องเที่ยวผู้มาใช้บริการเกิดความพึงพอใจมากที่สุด การกำหนดมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวต้องผ่านการตรวจสอบทั้งระบบด้วยดัชนีชี้วัด (Indicators) ที่ครอบคลุมมิติต่างๆ 7 มิติ ได้แก่ ลักษณะทางกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว

¹² มนัส สุวรรณ และคณะ, การดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ รายงานขั้นสุดท้าย (กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2544).

การรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจและสังคม ศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และโบราณคดี
คุณค่าการเรียนรู้และการศึกษา และการบริหารจัดการหลักเกณฑ์การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
(Sustainable Tourism)

เกณฑ์การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของโลก¹³ (Global Sustainable Tourism Criteria; GSTC)* เป็นหนึ่งในเครื่องมือสำคัญที่ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาบริหารจัดการแหล่ง
ท่องเที่ยว ได้มีการดำเนินงานพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนภายใต้แนวทางที่สอดคล้องกับเกณฑ์การ
ท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโลก (GSTC Criteria) ซึ่งจะช่วยยกระดับการพัฒนาการท่องเที่ยวของไทยให้เกิด
ความยั่งยืนอย่างเป็นระบบในด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยว รวมถึงทรัพยากรท่องเที่ยวในพื้นที่พิเศษ
ให้เกิดความยั่งยืน สภาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโลก จัดตั้งขึ้นในปี 2007 จากการรวมตัวขององค์กร
ทั้งหมด 32 องค์กร ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้ทั่วโลกเกิดความเข้าใจเกี่ยวกับแนวปฏิบัติที่จะทำ
ให้เกิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และสร้างการยอมรับในหลักการของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในระดับ
สากล

หลักเกณฑ์สำหรับการที่จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวของ GSTC (Global Sustainable
Tourism Criteria) มีดังต่อไปนี้ 1) การบริหารจัดการด้านความยั่งยืนที่มีประสิทธิภาพ 2) การเพิ่ม
ผลประโยชน์และลดผลกระทบเชิงลบทางสังคม-เศรษฐกิจแก่ชุมชน 3) การเพิ่มผลประโยชน์และลด
ผลกระทบเชิงลบทางวัฒนธรรมแก่ชุมชนและนักท่องเที่ยว 4) การเพิ่มผลประโยชน์และลดผลกระทบ
เชิงลบทางสิ่งแวดล้อม

2.1.7.2 มาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวของประเทศไทย ซึ่งกรมการท่องเที่ยว

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาได้จัดทำมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยว
สำหรับแหล่งท่องเที่ยวในประเทศไทย¹⁴ มีจำนวนทั้งสิ้น 13 มาตรฐาน ประกอบด้วย มาตรฐานแหล่ง
ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ มาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม
มาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ มาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวทางศิลปวิทยาการ มาตรฐาน
แหล่งท่องเที่ยวเพื่อนันทนาการ มาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพน้ำพุร้อนธรรมชาติ มาตรฐาน
แหล่งท่องเที่ยวประเภทน้ำตก มาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวประเภทชายหาด มาตรฐานแหล่งท่องเที่ยว

¹³ Global Sustainable Tourism Council, “Global Sustainable Tourism Council
Criteria and Suggested Performance Indicators for Hotels and Tour Operators,” สืบค้น
เมื่อวันที่ 14 มิถุนายน 2561, www.gstcouncil.org.

¹⁴ กรมการท่องเที่ยว, *การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว* (กรุงเทพฯ: กระทรวงการท่องเที่ยว
และกีฬา, 2556).

ทางธรรมชาติประเภทเกาะ มาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติประเภทแก่ง มาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวประเภทถ้ำ และมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร

แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (Cultural Attraction) หมายถึงแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทางศิลปะและขนบธรรมเนียมประเพณีที่บรรพบุรุษได้สร้างและถ่ายทอดเป็นมรดกสืบทอดกันมา แหล่งท่องเที่ยวประเภทนี้ประกอบด้วย งานประเพณีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คน การแสดงศิลปวัฒนธรรม สินค้าพื้นเมือง การแต่งกาย ภาษา ขนเฝ้า เป็นต้น ตัวอย่างของแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของประเทศไทยในประเภทนี้ ได้แก่ ตลาดน้ำดำเนินสะดวก งานแสดงของช้างจังหวัดสุรินทร์ งานร่มบ่อสร้าง ประเพณีลอยกระทง ประเพณีสงกรานต์ เป็นต้น แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภท ดังนี้

(1) แหล่งความเป็นอยู่และวิถีชีวิต ซึ่งแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมประเภทนี้ ผู้มาเยี่ยมชมสามารถสังเกตความเป็นอยู่และวิถีชีวิตของชุมชนนั้นโดยตนเองมิได้เข้าไปมีส่วนร่วม เช่น ชุมชนของชนเผ่าศูนย์วัฒนธรรม คุณค่าต่อส่วนรวมอยู่ที่การช่วยรักษาความหลากหลายของเชื้อชาติคุณค่าและความรู้วิสัยทัศน์ ความเข้าใจอันดีระหว่างกลุ่มชน และภูมิปัญญาต่างๆ และรูปแบบการท่องเที่ยวประเภทนี้ ส่วนใหญ่เป็นการท่องเที่ยวชมวิถีชีวิตในชนบทซึ่งหมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวในชนบท ที่มีลักษณะวิถีชีวิต และผลงานสร้างสรรค์มีเอกลักษณ์พิเศษมีความโดดเด่น เพื่อความเพลิดเพลิน ได้ความรู้ดูผลงานสร้างสรรค์ และภูมิปัญญาพื้นบ้าน มีความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น บนพื้นฐานของความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรม และคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยว

(2) แหล่งวัฒนธรรมประเพณีและหัตถกรรมพื้นเมือง ซึ่งแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมประเภทนี้ ผู้เยี่ยมชมสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรมประเพณี เลือกซื้อสินค้าที่ระลึก จากผู้ประกอบการ คุณค่าต่อส่วนรวมอยู่ที่การรักษาความหลากหลายของวัฒนธรรม คุณค่าต่อผู้เยี่ยมชมอยู่ที่ความพอใจจากการเข้าร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรม ซื้อสิ่งของที่ระลึกที่พอใจ ตัวอย่าง เช่น ประเพณีลอยกระทง ประเพณีสงกรานต์ เป็นต้น และรูปแบบการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในแหล่งท่องเที่ยวประเภทนี้จึงเป็นการท่องเที่ยวชมวัฒนธรรมและประเพณีซึ่งหมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อชมงานประเพณีต่าง ๆ ที่ชาวบ้านในท้องถิ่นนั้นๆ จัดขึ้นเพื่อความเพลิดเพลินตื่นตาตื่นใจในสุนทรียศิลป์เพื่อศึกษาความเชื่อ การยอมรับนับถือ การเคารพ พิธีกรรมต่างๆ และได้รับความรู้ มีความเข้าใจต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรม มีประสบการณ์ใหม่ๆ เพิ่มขึ้นบนพื้นฐานของความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมและมรดกทางวัฒนธรรม โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการท่องเที่ยว

มาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ตามกรอบและแนวคิด
พื้นฐานของการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน¹⁵ มีองค์ประกอบที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

องค์ประกอบที่ 1 คือการมีศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว
โดยมีหลักเกณฑ์ในการพิจารณา 2 ด้านได้แก่

(1) คุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม ประกอบด้วย 7 ดัชนีชี้วัด ได้แก่ 1) ความ
เป็นเอกลักษณ์วิถีชีวิตภูมิปัญญา และองค์ความรู้ 2) ความต่อเนื่องของการสืบสานวัฒนธรรมประเพณี
3) ความงดงามทางศิลปวัฒนธรรม 4) ความสามารถในการสืบทอดภูมิปัญญาและองค์ความรู้
อย่างต่อเนื่อง 5) ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมประเพณีที่สืบค้นได้ 6) ความผูกพันต่อท้องถิ่น
7) ความเข้มแข็งในการรักษาเอกลักษณ์

(2) ศักยภาพทางกายภาพและการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว
ประกอบด้วย 3 ดัชนีชี้วัด ได้แก่ 1) การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว 2) ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว
3) ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว

องค์ประกอบที่ 2 คือการมีศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว
หลักเกณฑ์ในการพิจารณา 2 ด้านได้แก่

(1) ศักยภาพในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน

(2) ศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก

องค์ประกอบที่ 3 คือการบริหารจัดการซึ่งมีเกณฑ์การประเมินการ
บริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม มี 2 ด้านได้แก่

(1) การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว ประกอบด้วย 3 ดัชนี
ชี้วัด ได้แก่ 1) การจัดการด้านการรักษาและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยว 2) การจัดการด้านการใช้ประโยชน์
พื้นที่ 3) การจัดการด้านการติดตามและการประเมินการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว

(2) การจัดการด้านการท่องเที่ยว ประกอบด้วย 5 ดัชนีชี้วัด ได้แก่
1) การจัดการด้านการบริการและสาธารณูปโภคท่องเที่ยว 2) การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว
3) การจัดการด้าน และการสร้างจิตสำนึก 4) ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการ
ท่องเที่ยว 5) ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยว

¹⁵ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยว
อย่างยั่งยืน (อพท.), แผนปฏิบัติการการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน พ.ศ. 2559 – 2563
(กรุงเทพฯ: กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2559), ภายใต้อำนาจ “หลักเกณฑ์การรับรองแหล่งท่องเที่ยว
โดยชุมชน,” สืบค้นเมื่อวันที่ 13 มิถุนายน 2561, <http://www.dasta.or.th/th/aboutus/item/>.

เกณฑ์กำหนดแหล่งท่องเที่ยวโดยรวม เพื่อการจัดการที่ยั่งยืน (Criteria for tourism destination) การจัดการแหล่งท่องเที่ยวเพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวให้ได้รับความพึงพอใจที่คุ้มค่าตามกระแสเศรษฐกิจสมัยโลกไร้พรมแดนนั้น ผู้รับผิดชอบในการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวจะต้องมีเกณฑ์มาตรฐาน เพื่อกำหนดเป็นแหล่งท่องเที่ยวแต่ละประเภท โดยนำหลักการและขั้นตอนของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนมาใช้ แต่ละแห่งควรมีเกณฑ์ดังนี้

(1) เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของท้องถิ่น มีความสะอาด

(2) มีความพร้อมในการบริหารจัดการ มีศูนย์ศึกษาธรรมชาติหรือวัฒนธรรม ภายในศูนย์มีบริการอำนวยความสะดวกเบื้องต้น มีเคาน์เตอร์บริการข่าวสาร มุมนิทรรศการ ห้องสุขาสะอาด มุมจำหน่ายอาหารและเครื่องดื่ม มุมจำหน่ายของที่ระลึก รวมทั้งมีระบบบริการคนพิการด้วย การบริหารจัดการในลักษณะการเป็นเจ้าบ้านที่ดีมีความปลอดภัย สะดวกต่อการเดินทางของนักท่องเที่ยวทุกระดับ (เยาวชน คนสูงอายุ และคนพิการ) ต่อการเดินทาง

(3) มีการจัดทำเส้นทางศึกษาแหล่งท่องเที่ยว (ธรรมชาติและวัฒนธรรม) ทั้งเส้นทางไปและกลับทางเดิน เส้นทางเป็นแบบวงรอบหรือวงกลมอย่างน้อย 1 เส้นทาง การจัดทำเส้นทางศึกษาและท่องเที่ยวนั้น ต่อความสะดวกสำหรับคนพิการ ตามหลักสากล

(4) มีป้ายสื่อความหมายบนเส้นทางศึกษาเป็นระยะๆ เพื่อให้เกิดความรู้แก่นักท่องเที่ยว

(5) มีแผนที่และคู่มือแนะนำเที่ยวประกอบป้ายสื่อความหมาย เพื่อให้ความรู้ต่อนักท่องเที่ยว

(6) มีการกำหนดขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ จำนวนนักท่องเที่ยวต่อวัน

(7) มีมัคคุเทศน์หรือวิทยากร หรือนักสื่อความหมายท้องถิ่น นำเที่ยวชม เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ความเข้าใจ มีความทรงจำ ได้รับประสบการณ์เพิ่มขึ้น

(8) มีการบริหารจัดการพื้นที่ร่วมกับประชาชนในท้องถิ่นและพหุภาคี เช่น องค์กรภาครัฐ องค์กรเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) องค์กรบริหารท้องถิ่น (เทศบาล และ อบต.) และแบ่งปันผลประโยชน์อย่างและโปร่งใส

(9) มีนโยบายและแผนงานต่อการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยว รวมทั้งแผนงานการรักษาสภาพแวดล้อมภูมิปัญญาท้องถิ่น ระยะสั้น ระยะยาว เช่น แผนพัฒนาสิ่งแวดล้อมความสะดวกและโครงสร้างพื้นฐาน การจัดการขยะ การจัดการน้ำเสีย การจัดการมลพิษต่างๆ ให้มีมาตรฐานสากล

- (10) มีแผนพัฒนาบุคลากรและการบริการสู่ระดับมาตรฐานสากล
- (11) หากแหล่งท่องเที่ยวมีที่พักแรมจะต้องเป็นที่พักแรมที่รักษาสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่น
- (12) มีแผนงานการประเมินผลการปฏิบัติงาน ผลการบริการ เพื่อพัฒนาการจัดการได้ตามมาตรฐานสากล

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวชุมชน

2.2.1 นิยามความหมายการท่องเที่ยวโดยชุมชน

World Tourism Organization¹⁶ อธิบายเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนว่า ซึ่งถ้ามีการวางแผนพัฒนาการจัดการที่ดีแล้วการท่องเที่ยวจะทำให้เกิดอาชีพในชุมชน สร้างรายได้และเป็นโอกาสให้เกิดการประกอบธุรกิจซึ่งจะทำให้คุณภาพชีวิตของคนในชุมชนดีขึ้นนอกจากนี้ การท่องเที่ยวยังทำให้เกิดการอนุรักษ์ธรรมชาติในชุมชน โบราณคดีประวัติศาสตร์ศิลปะงานหัตถกรรม และวัฒนธรรม ประเพณีช่วยในการพัฒนาคุณภาพของสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้นเพราะเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางมา

สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน¹⁷ ได้ให้คำนิยามว่าการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และ วัฒนธรรม กำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชน และชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของมีสิทธิ ในการจัดการดูแล เพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน องค์กรประกอบของการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีดังนี้

2.2.1.1 ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ชุมชนมีฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์และ มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน มีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์

¹⁶ กนกวรรณ ชูชาญ, “การจัดการความรู้ทางทรัพยากรวัฒนธรรมโดยผู้นำชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวชุมชนบ้านผาหมอน ดอยอินทนนท์ จังหวัดเชียงใหม่,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารงานวัฒนธรรม วิทยาลัยนวัตกรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2552), 21.

¹⁷ กระทรวงท่องเที่ยวและกีฬา, กองอนุรักษ์, *โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ แผนปฏิบัติการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ* (กรุงเทพฯ: กองอนุรักษ์, 2540).

2.2.1.2 ด้านองค์กรชุมชน มีระบบสังคมที่เข้าใจกัน มีปราชญ์หรือผู้มีความรู้และมีทักษะในเรื่อง ต่าง ๆ หลากหลาย รู้สึกเป็นเจ้าของและเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา

2.2.1.3 ด้านการจัดการ มีกฎ-กติกาในการจัดการสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และการท่องเที่ยว มีองค์กรหรือกลไกในการทำงาน เพื่อจัดการท่องเที่ยว และสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวเข้ากับการพัฒนาชุมชนโดยรวมได้มีการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรม มีกองทุนที่เอื้ออำนวยประโยชน์ที่เอื้อต่อการพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมของชุมชน กิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้างความรู้และความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่าง จึงทำให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างผู้มาเยือนกับคนในชุมชน สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม

2.2.1.4 ด้านการเรียนรู้ลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้างความรู้และความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน มีการจัดการ ซึ่งทำให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างผู้มาเยือนกับชาวบ้านอีก ทั้งยังเป็นการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติวัฒนธรรม ชูวิทย์ ศิริโชคเวชกุล¹⁸ กล่าวถึง การท่องเที่ยวโดยชุมชนว่าเป็นแนวทางการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมอย่างมากในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของโลกและของภูมิภาค ซึ่งหัวใจสำคัญของการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Participation) ในกิจกรรมทางการท่องเที่ยว เช่น การประดิษฐ์และจำหน่ายสินค้าหัตถกรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน เทศกาล ประเพณีการนำนักท่องเที่ยวชมกระบวนการทางการเกษตร ท่องเที่ยวโดยชุมชนที่หลายประเทศนำไปปฏิบัติและประสบความสำเร็จมีรูปแบบดังนี้

(1) การจำหน่ายสินค้าที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน (Product Sales) เช่น สินค้าหัตถกรรม อาหารประจำวัน

(2) กิจกรรมการแสดงทางวัฒนธรรม (Cultural Shows) เช่น การฟ้อนรำ การละเล่นพื้นบ้าน การแสดงดนตรีเฉพาะชุมชน

(3) กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงหมู่บ้าน (Village Based Activities)

คือ กิจกรรมทางการท่องเที่ยว ซึ่งชุมชนในหมู่บ้านเป็นผู้ดำเนินการ เพื่อเสนอแก่นักท่องเที่ยว กิจกรรมการพักค้างแรมใน หมู่บ้าน สำหรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้าไป

¹⁸ ชูวิทย์ ศิริโชคเวชกุล, *เที่ยวให้รู้ เปิดประตูสมอง* (กรุงเทพฯ: เอ็กซพลอเรอร์ ชาแนล, 2551).

ท่องเที่ยวในชุมชนแห่งนั้น การท่องเที่ยวโดยชุมชน¹⁹ คือ การท่องเที่ยวที่ชุมชนเป็นผู้กำหนด กระบวนการทิศทาง และรูปแบบการท่องเที่ยวของตนเอง ซึ่งมีชาวบ้านที่เป็นเจ้าของชุมชนเป็น เจ้าของทรัพยากรท่องเที่ยว นั้น ๆ และมีส่วนร่วมในการพัฒนาจัดการแหล่งท่องเที่ยว และอนุรักษ์ทั้ง ธรรมชาติประวัติศาสตร์วัฒนธรรม วิถีชีวิตและรูปแบบการดำเนินชีวิต เพื่อสร้างการพัฒนาให้เกิด ความยั่งยืนสู่ชนรุ่นหลังและเกิดประโยชน์สูงสุด

สายรุ้ง ดินโคกสูง²⁰ ได้อธิบายการท่องเที่ยวในชุมชนว่าเป็นการเปิดหมู่บ้านให้ นักท่องเที่ยวเข้ามาหาประสบการณ์พักผ่อนหย่อนใจกับธรรมชาติก่อให้เกิดการใช้จ่ายใช้สอยภายใน หมู่บ้าน โดยประชาชนในหมู่บ้านเป็นผู้ดำเนินการจัดรูปแบบการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวตาม แนวทางที่เหมาะสมกับทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนได้อย่างยั่งยืนและมีประสิทธิภาพ และได้สรุป ภาพรวมของการท่องเที่ยวโดยชุมชนว่า ปัจจัยภายในที่จะทำให้การท่องเที่ยวโดยชุมชนประสบ ความสำเร็จคือ ชาวบ้านมีจุดประสงค์ร่วมกัน ความรักและห่วงใยทรัพยากรของชุมชน การมีผู้นำ ที่มาจากการเลือกตั้ง ความเป็นเครือญาติการบริหารจัดการที่โปร่งใสยุติธรรมและการให้สมาชิกมีส่วน ร่วมในกระบวนการจัดการ ส่วนปัจจัยภายนอกที่จะทำให้การท่องเที่ยวโดยชุมชนประสบความสำเร็จ คือการศึกษาคุณภาพกฎระเบียบ รัฐและบริษัทเอกชนให้การสนับสนุนและการได้รับการยอมรับจาก นักท่องเที่ยว ทั้งนี้จะต้องสร้างจิตสำนึกแก่ชุมชน สร้างงานสร้างอาชีพแก่ชาวบ้าน การพัฒนาแบบเป็น กลุ่ม การรักษาผลประโยชน์ร่วมกันของชาวบ้านและทำให้ชุมชนมีความผูกพันอยู่กับธรรมชาติจึงจะ ทำให้ชุมชนเข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้

¹⁹ สำนักพัฒนาบริการท่องเที่ยว, กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, *คู่มือ การตรวจประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยว* (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกิจการโรงพิมพ์ องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึกในพระบรมราชูปถัมภ์, 2557).

²⁰ สายรุ้ง ดินโคกสูง, “การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน: กรณีศึกษาหาดขบา ตำบลขบา อำเภอมะนัง จังหวัดอุบลราชธานี,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาบริหารธุรกิจ คณะ บริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2549).

2.2.2 หลักการจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน²¹

2.2.2.1 อนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างพอเหมาะหมายถึง ผู้ที่มีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบการพัฒนาเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ต้องมีวิธีการบริหารจัดการการใช้ทรัพยากรจากธรรมชาติและวัฒนธรรมที่มีอยู่ให้เพียงพอ ประหยัดและมีประสิทธิภาพภาพอย่างที่สุด อีกทั้งยังต้องคำนึงถึงคุณค่าของทรัพยากรเหล่านั้นที่มีปัจจัยสำคัญประกอบอยู่ด้วย การพัฒนานั้นยังต้องคงความเป็นเอกลักษณ์เดิมไว้ให้มากที่สุดและเกิดผลกระทบน้อยที่สุด โดยใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านประยุกต์กับเทคโนโลยีใหม่ๆ การใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสมสามารถทำให้อุตสาหกรรมนี้ยืนยาวได้

2.2.2.2 ลดการบริโภคและใช้ทรัพยากรที่เกินความจำเป็น กับลดการก่อของเสีย ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาการท่องเที่ยวต้องมีการวางแผนการใช้ทรัพยากรจากธรรมชาติอย่างคุ้มค่าและมีประสิทธิภาพ หรืออาจจะหาทรัพยากรที่มีความเหมือนกันมาใช้ทดแทนกันได้ เพื่อเป็นการลดการใช้ทรัพยากรที่อาจจะหมดสิ้นไป เช่น การใช้คอนกรีตแทนไม้ในการสร้างบ้าน เป็นต้น ส่วนการลดการก่อของเสีย เช่น ขยะ ต้องหาวิธีการจัดการโดยการแยกประเภทขยะ

(1) ขยะแห้งอาจนำระบบการหมุนเวียนการใช้การใช้ซ้ำ และการแปรรูปกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่

(2) ขยะเปียกอาจนำไปทำปุ๋ยอินทรีย์และน้ำหมักปุ๋ยสามารถนำไปใช้เป็นปุ๋ยจุลินทรีย์ได้

2.2.2.3 รักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติสังคม และวัฒนธรรม ผู้รับผิดชอบการพัฒนาต้องมีการวางแผนที่สามารถขยายฐานการท่องเที่ยว โดยรักษาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิมไว้โดย

(1) การเพิ่มคุณค่า เช่น แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ อาจเพิ่มกิจกรรมการดูนก ฝึเสือ หรือ ปีนหน้าผา หรือหมู่บ้านวัฒนธรรมและแหล่งโบราณคดี อาจเพิ่มกิจกรรมการนั่งเกวียนเทียมวัว การทำ เส้นทางจักรยานในแหล่งท่องเที่ยว ชิมรอบหมู่บ้าน เป็นต้น

(2) การเพิ่มมาตรฐานการบริการ เช่น การส่งบุคลากรไปอบรมด้านต่าง ๆ เช่น ภาษาอังกฤษ มัคคุเทศก์ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้นักท่องเที่ยวใช้เวลาท่องเที่ยวในสถานที่นั้นนานขึ้นหรือกลับไปเที่ยวซ้ำอีก

2.2.2.4 ประสานการพัฒนาการท่องเที่ยว ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวไม่เพียงแต่ทำตามแผนที่วางไว้ แต่จะต้องประสานงานให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาควบคู่กันด้วย อาทิ แผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อบต. และเทศบาล) แผนพัฒนาของสำนักงาน นโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม แผนพัฒนาจังหวัด เป็นต้น เพื่อให้การพัฒนาในสถานที่ท่องเที่ยวมีศักยภาพมากขึ้น

2.2.2.5 ต้องใช้การท่องเที่ยวขยายฐานเศรษฐกิจของท้องถิ่น ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยว ต้องประสานกับองค์กรปกครองท้องถิ่น และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยว ในท้องถิ่น เพื่อสรรหาทรัพยากรที่โดดเด่นของท้องถิ่นที่สามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่ได้ เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เป็นที่รู้จักมากขึ้น อีกทั้งยังเป็นการกระจายรายได้ให้กับประชาชนในท้องถิ่น เช่น การหาผลิตภัณฑ์และกิจกรรมใหม่ๆ ในแต่ละตำบลตามนโยบาย “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” ทั้งนี้เพื่อเป็นการขยายฐานเศรษฐกิจและสร้างรายได้ให้กับชุมชนอีกด้วย

2.2.2.6 การมีส่วนร่วม และการสร้างเครือข่ายพัฒนาการท่องเที่ยวกับท้องถิ่น ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยว ควรร่วมทำงานกับท้องถิ่นแบบเป็นองค์กรร่วม (Participation Approach) โดยเข้าร่วมทำในลักษณะหน่วยงานร่วม เช่น ร่วมทำกิจกรรมสาธารณะประโยชน์หรือเป็นหน่วยงานร่วมส่งเสริมการท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังต้องประสานงานเครือข่ายระหว่างองค์กรและท้องถิ่น เพื่อยกระดับคุณภาพของการจัดการการท่องเที่ยวในท้องถิ่น

2.2.2.7 หมั่นประชุม หรือปรึกษาหารือกับผู้เกี่ยวข้องที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวต้องประสานกับพหุภาคี ได้แก่ 1)ชุมชนในพื้นที่ 2)องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 3)กลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยว 4)สถาบันการศึกษา 5)สถาบันการศาสนา 6)หน่วยงานราชการที่รับผิดชอบในพื้นที่การประชุมปรึกษาหารือ ทั้งการเพิ่มศักยภาพให้กับแหล่งท่องเที่ยว การประเมินผลกระทบการท่องเที่ยว การแก้ไขปัญหาที่เกิดจากผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและด้านการตลาด โดยอาจจะมีการจัดประชุมกันอย่างสม่ำเสมอ เพื่อนำข้อผิดพลาดมาแก้ไขให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน เป็นการลดช่องว่างและข้อขัดแย้งในผลประโยชน์ เช่น การกำหนดค่าบริการเรือโดยสารที่ใช้ในการเดินทางท่องเที่ยว ควรเป็นมาตรฐานเดียวกัน

2.2.2.8 การพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้โดยจัดให้มีการอบรม การส่งบุคลากรไปศึกษาดูงานการบริหารจัดการของแหล่งท่องเที่ยวที่ประสบผลสำเร็จ จะทำให้บุคลากรมีความรู้หรือแนวทางในการปฏิบัติมากขึ้น นับว่าเป็นการพัฒนาบุคลากรในองค์กร อีกทั้งยังเป็นการยกระดับมาตรฐานการบริการการท่องเที่ยว เช่น การอบรมนักสื่อความหมายด้านวัฒนธรรม เป็นต้น

²¹ Shirley, E, อ้างถึงใน สุทธิ เสริฐศรี, “แนวทางการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในชุมชนคลองโคน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชาการจัดการอุตสาหกรรมบริการและการท่องเที่ยว คณะมนุษยศาสตร์และการจัดการการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, 2557), 26.

2.2.2.9 จัดเตรียมข้อมูลหรือคู่มือบริการข่าวสารการท่องเที่ยวให้พร้อม ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยว จะต้องร่วมกับผู้ที่เกี่ยวข้องจัดเตรียมเอกสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวของสถานที่นั้นๆ ให้พร้อมและเพียงพอต่อจำนวนนักท่องเที่ยวที่มาเยือน เพื่อความสะดวกในการศึกษาของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยือน หรืออาจจะทำให้อยู่ในรูปของสื่ออื่นๆ เช่น แผ่นพับ คู่มือท่องเที่ยว หรือวิดีโอแนะนำ เป็นต้น

2.2.2.10 ประเมินผล ตรวจสอบ และวิจัย ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยว และผู้ประกอบการ จะต้องมีการประเมินผล การตรวจสอบผลกระทบ และการศึกษาวิจัยอย่างสม่ำเสมอ โดย 1)การสอบถามผู้ใช้บริการโดยตรง2)การสอบถามความเห็นด้วยใบประเมินผล3)การวิจัยตลาดการท่องเที่ยว ทั้งนี้เพื่อให้ทราบผลของการบริการ และนำมาปรับปรุงแก้ไขการจัดการ และการบริการให้มีประสิทธิภาพตามหลักของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน และหลักการจัดการการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

จะเห็นได้ว่ามีความเกี่ยวข้องกับทรัพยากรการท่องเที่ยว กล่าวคือ ทรัพยากรการท่องเที่ยวเป็นพื้นฐานสำคัญในการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน และถูกนำมาใช้เป็นส่วนประกอบของการจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน โดยทรัพยากรการท่องเที่ยวต้องถูกนำมาใช้อย่างชาญฉลาด ต้องทำการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว และต้องพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนด้วย เพื่อให้บรรลุหลักของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ทั้ง 10 ประการที่กล่าวมาข้างต้นเพื่อความประทับใจและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว

2.2.3 องค์ประกอบของการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ในการจัดการทางด้านการท่องเที่ยวมีส่วนประกอบซึ่งถือเป็นสิ่งสำคัญในการจัดการด้านการท่องเที่ยว 7 องค์ประกอบดังต่อไปนี้

2.2.3.1 มีองค์กร/กลไก ในการบริหารจัดการท่องเที่ยว คือ 1) โดยเกิดจากการรวมตัวของคนในชุมชน เพื่อเป็นแกนนำในการบริหารจัดการท่องเที่ยว 2) การมีส่วนร่วมของสมาชิกและชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยว

2.2.3.2 มีระบบการบริหารจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน คือ

- (1) ระบบบริหารจัดการท่องเที่ยวของชุมชน และกฎกติกาที่ใช้ในการบริหารการท่องเที่ยว และสามารถเชื่อมโยงกับการพัฒนาด้านอื่นๆ ของชุมชน
- (2) การเสริมศักยภาพของคนในกลุ่มท่องเที่ยวและชุมชน
- (3) การปฏิบัติตามกฎระเบียบและรูปแบบที่ใช้สำหรับบริหารจัดการท่องเที่ยวของชุมชน

(4) การตลาดและประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างรายได้ทางการท่องเที่ยวให้เกิดขึ้นกับชุมชนอย่างยั่งยืน

2.2.3.3 สนับสนุนการพัฒนาคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจของชุมชน ได้แก่

- (1) สนับสนุนการพัฒนาชุมชน
- (2) กระจายรายได้จากการท่องเที่ยวชุมชนอย่างเป็นธรรมและสร้างโอกาสในการมีรายได้เสริม

2.2.3.4 ส่งเสริมวัฒนธรรมของชุมชน ได้แก่

- (1) กลุ่มท่องเที่ยวมีข้อมูลและความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมในท้องถิ่น
- (2) มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากภายในสู่คนภายนอก
- (3) มีกฎ กติกาและแนวทางเพื่อเคารพและปกป้องวัฒนธรรมชุมชน
- (4) กลุ่มท่องเที่ยวมีการส่งเสริม อนุรักษ์ ฟื้นฟู และสืบต่อวัฒนธรรม

2.2.3.5 มีส่วนในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมร่วมกับชุมชน ได้แก่

- (1) กลุ่มท่องเที่ยวมีข้อมูลด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- (2) มีการออกแบบกิจกรรมท่องเที่ยวที่คำนึงถึงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน
- (3) จัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนและอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ
- (4) มีการป้องกัน จัดการ และแก้ไขปัญหาภาวะ

2.2.3.6 สร้างการเรียนรู้ ได้แก่

- (1) กิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้างการเรียนรู้ความเข้าใจในวิถีชีวิต และวัฒนธรรมของชุมชนให้แก่ผู้มาเยือน
- (2) สร้างจิตสำนึกและองค์ความรู้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ทั้งคนในชุมชนและผู้มาเยือน

2.2.3.7 มีการบริการที่ดีและปลอดภัย ทั้งด้านที่พัก ยานพาหนะ นักสื่อความหมาย ท้องถิ่น เจ้าของบ้าน และการประสานงานที่ดีระหว่างกลุ่มในชุมชนเพื่อให้บริการ

2.2.4 องค์ประกอบของการท่องเที่ยวโดยชุมชนของวิระพล ทองมา

วิระพล ทองมา และ ประเจต อำนาง ได้กล่าวถึง องค์ประกอบของการท่องเที่ยวโดยชุมชนไว้ว่าต้องประกอบไปด้วย ศักยภาพคน ศักยภาพพื้นที่การจัดการและการมีส่วนร่วม โดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

2.2.4.1 ศักยภาพของคน ต้องเริ่มที่คนในชุมชนที่จะต้องรู้จักรากเหง้าของตนเอง ให้ดีเสียก่อน เพื่อความพร้อมในการบอกเล่าข้อมูลและคนในชุมชนต้องมีความพร้อมที่จะเรียนรู้มีความสามัคคีทำงานร่วมกันได้

2.2.4.2 ศักยภาพของพื้นที่ หมายถึง ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบสานต่อกันมาคนในชุมชนต้องรู้จักต้องรักและหวงแหนเห็นคุณค่าของทรัพยากรในชุมชนของตน สามารถที่จะนำมาจัดการได้อย่างคุ้มค่าและยั่งยืน ทั้งนี้ชุมชนต้องมีความพร้อมในการเรียนรู้ตลอดจนมีความรู้ความเข้าใจ ในเรื่องแนวคิดพื้นฐานทางด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน และการจัดการในพื้นที่ด้วย

2.2.4.3 การจัดการเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดเกิดความยั่งยืน สมดุลในกลุ่มคนหมู่มาก ดังนั้นชุมชนที่จะสามารถบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้ ต้องเป็นชุมชนที่มีผู้นำที่เป็นที่ยอมรับความคิด มีวิสัยทัศน์ความเข้าใจเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชน ทั้งยังต้องได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานทั้งภาครัฐที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการพูดคุยกำหนดแนวทางในการเตรียมความพร้อมชุมชนให้รู้ ว่าพื้นที่ของตนจะมีรูปแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้อย่างไรควรมีกิจกรรมอะไรบ้าง และจะมีการกระจาย จัดสรรรายได้อย่างไร สิ่งสำคัญที่สุดของชุมชนก็คือการมีส่วนร่วม อันหมายรวมถึงร่วมในทุกๆสิ่งทุกอย่างเพื่อส่วนรวม

2.2.4.4 มีส่วนร่วมการสื่อสารพูดคุย เป็นการสื่อความคิดเห็น การแก้ปัญหา รวมถึงการหาแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าว จากการระดมความคิดจากประสบการณ์ของนักวิจัยท้องถิ่น พบว่าชุมชนจัดให้มีเวทีพูดคุย ร่วมกันคิดวางแผนดำเนินการ ประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในการทำงานร่วมกัน สร้างกฎระเบียบของชุมชนทางด้านต่างๆเพื่อให้คนในชุมชนรวมถึงผู้มาเยือนปฏิบัติตาม

2.2.5 หลักการทำงานการท่องเที่ยวโดยชุมชน

จากแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่มองว่าชุมชนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา จนทำให้การท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาแบบองค์รวมที่มีคนเข้ามามีส่วนร่วม เมื่อมองในบริบทของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ต้องการให้ชุมชนมีส่วนร่วมและได้ประโยชน์จากการท่องเที่ยว จึงควรมีหลักการร่วมกันดังนี้

2.2.5.1 การท่องเที่ยวโดยชุมชนต้องมาจากความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง ชุมชนได้มีการพิจารณาถึงสภาพของปัญหา ผลกระทบทางการท่องเที่ยวที่จะเกิดขึ้น แล้วชุมชนร่วมตัดสินใจลงมติที่จะดำเนินการตามแนวทางที่ชุมชนเห็นสมควร

2.2.5.2 สมาชิกในชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการคิด การวางแผน การทำกิจกรรม ติดตามประเมินผล เรียนรู้และรับประโยชน์ร่วมกัน

2.2.5.3 ชุมชนต้องการรวมกันเป็นกลุ่ม เป็นชมรม หรือองค์กร องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เพื่อเป็นตัวแทนในการทำหน้าที่แทนสมาชิกทั้งหมด และดำเนินการทางด้านการกำหนดทิศทางและนโยบายการบริหาร การจัดการ การประสานงาน มีประสิทธิภาพและเป็นไปตามเจตนารมณ์ของสมาชิกในชุมชน

2.2.5.4 รูปแบบ เนื้อหา และกิจกรรมของการท่องเที่ยวโดยชุมชน ต้องคำนึงถึงการอยู่ร่วมกันอย่างมีศักดิ์ศรี มีความเท่าเทียมกัน ความเป็นธรรม และให้ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม ในเชิงสร้างสรรค์และลดผลกระทบในเชิงลบ

2.2.5.5 มีกฎ กติกา ที่เห็นร่วมกันจากชุมชน สำหรับการจัดการท่องเที่ยวที่ชัดเจน และสามารถกำกับดูแลให้เป็นไปตามกติกาที่วางไว้

2.2.5.6 ชุมชนที่จัดการท่องเที่ยว สมาชิกในชุมชน ชาวบ้านทั่วไปและนักท่องเที่ยว ควรมีการเรียนรู้ซึ่งกันและกันอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดการพัฒนาทางกระบวนการท่องเที่ยวที่ถูกต้อง และเหมาะสม

2.2.5.7 การท่องเที่ยวโดยชุมชน จะต้องมีการข้อตกลงร่วมกันภายในชุมชน เช่น ความสะอาด ความปลอดภัย การกระจายรายได้ที่เป็นธรรมของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง และพิจารณาร่วมกันถึงขีดความสามารถในการรองรับ

2.2.5.8 รายได้ที่ได้รับจากการท่องเที่ยว มีส่วนนำไปสนับสนุนการพัฒนาชุมชน และรักษาสิ่งแวดล้อมของชุมชน

2.2.5.9 การท่องเที่ยวจะไม่ใช่อำชีพหลักของชุมชน และชุมชนต้องดำรงอาชีพหลักของตนเองไว้ได้ ทั้งนี้ หากอาชีพของชุมชนเปลี่ยนไป การจัดการท่องเที่ยวจะเป็นการทำลายชีวิตและจิตวิญญาณดั้งเดิมของชุมชนอย่างชัดเจน

2.2.5.10 องค์กรชุมชนมีความเข้มแข็งพอที่จะจัดการกับผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นได้ และพร้อมจะหยุด เมื่อเกินความสามารถในการจัดการสิ่งเหล่านั้น หากมองในแง่ความพร้อมของชุมชนและประสิทธิภาพ ในการบริหารจัดการท่องเที่ยวในมิติของชุมชนแล้ว การท่องเที่ยวโดยชุมชนจะเป็นไปได้ด้วยดีนั้นยังต้องพิจารณาจากมิติดอกชุมชนที่เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ได้แก่ การตลาด นโยบายรัฐที่เข้ามาสนับสนุน พฤติกรรมของนักท่องเที่ยว เป็นต้น

2.3 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับสภาวะผู้นำ (Leadership Theories)

สมัยโบราณมนุษย์มีความเชื่อว่า การเป็นผู้นำเป็นเรื่องของความสามารถที่เกิดขึ้นเฉพาะบุคคลและสืบทอดสายกันได้ บุคลิกและลักษณะของการเป็นผู้นำ เป็นสิ่งที่มิมาแต่กำเนิดและเป็นคุณสมบัติเฉพาะตัว แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำเริ่มเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย

Rensis Likert และสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยมิชิแกนทำการวิจัยด้านภาวะผู้นำ โดยใช้เครื่องมือที่ Likert และกลุ่มคิดขึ้น ประกอบด้วยความคิดรวบยอดเรื่อง ภาวะผู้นำ แรงจูงใจ การติดต่อสื่อสาร การปฏิสัมพันธ์และการใช้อิทธิพล การตัดสินใจ การตั้งเป้าหมาย การควบคุมคุณภาพ และสมรรถนะของเป้าหมาย โดยแบ่งลักษณะผู้นำเป็น 4 แบบคือ

2.3.1 แบบใช้อำนาจ (Exploitive – Authoritative) ผู้บริหารใช้อำนาจเผด็จการสูง ไว้วางใจผู้ใต้บังคับบัญชาเล็กน้อย บังคับบัญชาแบบขู่เข็ญมากกว่าการชมเชยการติดต่อสื่อสารเป็นแบบทางเดียวจากบนลงล่าง การตัดสินใจอยู่ในระดับเบื้องบนมาก

2.3.2 แบบใช้อำนาจเชิงเมตตา (Benevolent – Authoritative) ปกครองแบบพ่อปกครองลูก ให้ความไว้วางใจผู้ใต้บังคับบัญชา จูงใจโดยการให้รางวัล แต่บางครั้งขู่ลงโทษ ยอมให้การติดต่อสื่อสารจากเบื้องล่างสู่เบื้องบนได้บ้าง รับฟังความคิดเห็นจากผู้ใต้บังคับบัญชาบ้าง และบางครั้งยอมให้การตัดสินใจแต่อยู่ภายใต้การควบคุมอย่างใกล้ชิดของผู้บังคับบัญชา

2.3.3 แบบปรึกษาหารือ (Consultative – Democratic) ผู้บริหารจะให้ความไว้วางใจและการตัดสินใจแต่ไม่ทั้งหมด จะใช้ความคิดและความเห็นของผู้ใต้บังคับบัญชาเสมอ ให้รางวัลเพื่อสร้างแรงจูงใจ จะลงโทษนานๆ ครั้งและใช้การบริหารแบบมีส่วนร่วม มีการติดต่อสื่อสารแบบ 2 ทางจากระดับล่างขึ้นบนและจากระดับบนลงล่าง การวางนโยบายและการตัดสินใจมาจากระดับบน ขณะเดียวกันก็ยอมให้การตัดสินใจบางอย่างอยู่ในระดับล่างผู้บริหารเป็นที่ปรึกษาในทุกด้าน

2.3.4 แบบมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง (Participative – Democratic) ผู้บริหารให้ความไว้วางใจ และเชื่อถือผู้ใต้บังคับบัญชา ยอมรับความคิดเห็นของผู้ใต้บังคับบัญชาเสมอ มีการให้รางวัลตอบแทนเป็นความมั่นคงทางเศรษฐกิจแก่กลุ่ม มีการบริหารแบบมีส่วนร่วม ตั้งจุดประสงค์ร่วมกัน มีการประเมินความก้าวหน้า มีการติดต่อสื่อสารแบบ 2 ทางทั้งจากระดับบนและระดับล่าง ในระดับเดียวกันหรือในกลุ่มผู้ร่วมงานสามารถตัดสินใจเกี่ยวกับการบริหารได้ทั้งในกลุ่มผู้บริหารและกลุ่มผู้ร่วมงาน

Likert พบว่า การบริหารแบบที่ 4 จะทำให้ผู้นำประสบผลสำเร็จและเป็นผู้นำที่มีประสิทธิภาพ และยังพบว่าผลผลิตสูงขึ้นด้วย ซึ่งความสำเร็จขึ้นกับการมีส่วนร่วมมากน้อยของผู้ใต้บังคับบัญชา

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในชุมชน

สากล สติวิทยานันท์²² ได้ให้ความเห็นว่า แนวคิดสำคัญของการมีส่วนร่วมมี 3 ประการ ดังต่อไปนี้ 1) ความสนใจและความห่วงใยกันซึ่งกันและกัน ซึ่งเกิดจากความสนใจและความห่วงกังวลส่วนบุคคลที่บังเอิญต้องกัน กลายเป็นความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกันของส่วนรวม 2) ความเดือดร้อนและความไม่พอใจร่วมกัน ที่มีอยู่ต่อสถานการณ์ที่เป็นอยู่นั้น ผลักดันให้พุ่งไปสู่การรวมกลุ่มวางแผนและลงมือกระทำร่วมกัน 3) การตกลงใจร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลงกลุ่มหรือชุมชนให้ไปในทิศทางที่พึงปรารถนา การตัดสินใจร่วมกันนี้ จะต้องรุนแรงมากพอที่จะทำให้เกิดความริเริ่มกระทำการที่ตอบสนองความเห็นชอบของตอนส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้น ๆ

นำชัย ทุนผล²³ ได้สรุปความหมายการมีส่วนร่วมของประชาชน ว่าเป็นกระบวนการที่สมาชิกของชุมชนมีการกระทำออกมาในลักษณะของการ ทำงานร่วมกัน ที่จะแสดงให้เห็นถึงความต้องการร่วม เพื่อเป็นอำนาจในการต่อรองทางการเมืองและ เศรษฐกิจ เพื่อใช้ในการปรับปรุงสถานภาพของชุมชน หรือเป็นกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนใน การระบุปัญหาที่พบและร่วมมือกันให้กิจกรรมนั้นลุล่วง เพื่อประโยชน์ของชุมชน โดยไม่ต้องคอยพึ่งพา ความช่วยเหลือจากภาครัฐหรือเอกชน

2.4.1 ระดับของการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน

หลักการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนของสังคมได้เข้ามามีส่วนร่วมกับภาคราชการนั้น International Association for Public Participation ได้แบ่งระดับของการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็น 5 ระดับ ดังนี้

²² สากล สติวิทยานันท์, *ภูมิศาสตร์ชนบท* (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2542).

²³ นำชัย ทุนผล, *การดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบายการทองเที่ยวเชิงนิเวศ* (กรุงเทพฯ: ม.ป.พ., 2542).

2.4.1.1 การให้ข้อมูลข่าวสาร ถือเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับต่ำที่สุด แต่เป็นระดับที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นก้าวแรกของการที่ภาคราชการจะเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าสู่กระบวนการมีส่วนร่วมในเรื่องต่าง ๆ วิธีการให้ข้อมูลสามารถใช้ช่องทางต่าง ๆ เช่น เอกสารสิ่งพิมพ์ การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารผ่านทางสื่อต่าง ๆ การจัดนิทรรศการ จัดหมายข่าว การจัดงานแถลงข่าว การตีพิมพ์ และ การให้ข้อมูลผ่านเว็บไซต์ เป็นต้น

2.4.1.2 การรับฟังความคิดเห็น เป็นกระบวนการที่เปิดให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลข้อเท็จจริงและความคิดเห็นเพื่อประกอบการตัดสินใจของหน่วยงานภาครัฐด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น การรับฟังความคิดเห็น การสำรวจความคิดเห็น การจัดเวทีสาธารณะ การแสดงความคิดเห็นผ่านเว็บไซต์ เป็นต้น

2.4.1.3 การเกี่ยวข้อง เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานหรือร่วมเสนอแนะทางที่นำไปสู่การตัดสินใจ เพื่อสร้างความมั่นใจให้ประชาชนว่าข้อมูลความคิดเห็นและความต้องการของประชาชนจะถูกนำไปพิจารณาเป็นทางเลือกในการบริหารงานของภาครัฐ เช่น การประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อพิจารณาประเด็นนโยบายสาธารณะ เป็นต้น

2.4.1.4 ความร่วมมือ เป็นการให้กลุ่มประชาชนผู้แทนภาคสาธารณะมีส่วนร่วมโดยเป็นหุ้นส่วนกับภาครัฐในทุกขั้นตอนของการตัดสินใจ และมีการดำเนินกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง เช่น คณะกรรมการที่มีฝ่ายประชาชนร่วมเป็นกรรมการ เป็นต้น

2.4.1.5 การเสริมอำนาจแก่ประชาชน เป็นขั้นที่ให้บทบาทประชาชนในระดับสูงที่สุด โดยให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจ เช่น การลงประชามติในประเด็นสาธารณะต่าง ๆ โครงการกองทุนหมู่บ้านที่มอบอำนาจให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจทั้งหมด การทำโครงการและกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดจากความต้องการของประชาชน เป็นต้น

2.4.2 แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชน

โคเฮนและอัฟฮอฟ ²⁴ ได้ให้ความหมาย การมีส่วนร่วมของชุมชนว่า สมาชิกของชุมชนต้องเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องใน 4 มิติ ได้แก่

2.4.2.1 การมีส่วนร่วมการตัดสินใจว่าควรทำอะไรและทำอย่างไร

²⁴ Cohen, J.M. and Uphoff, อ้างถึงใน พระมหาประกาศิต สิริเมโธ (ฐิติปสิทธิกร), “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ของชุมชนบ้านคลองใหม่ อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชาการพัฒนาสังคม บัณฑิตวิทยาลัย คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556), 67.

2.4.2.2 การมีส่วนร่วมเสียสละในการพัฒนา รวมทั้งลงมือปฏิบัติตามที่ได้ตัดสินใจ

2.4.2.3 การมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน

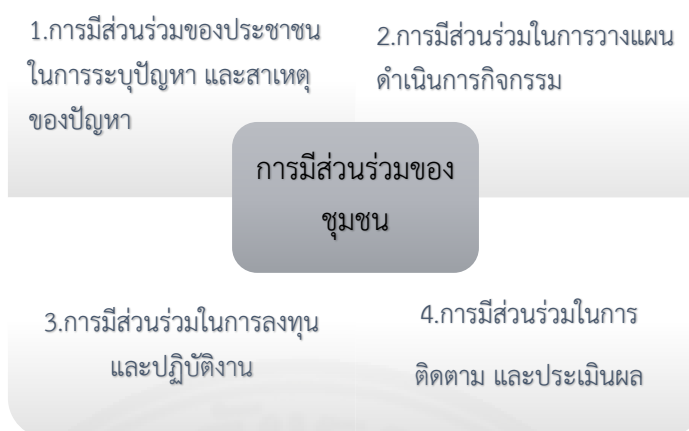
2.4.2.4 การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการโดยมีรายละเอียดดังนี้

(1) การมีส่วนร่วมของประชาชนในการระบุปัญหา และสาเหตุของปัญหา ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุด เพราะถ้าประชาชนไม่มีบทบาทในการระบุปัญหาและความต้องการแล้ว โครงการทุกอย่างก็จะมีประโยชน์เพราะโครงการที่ออกมา ไม่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้ อีกทั้งประชาชนไม่เห็นความสำคัญของกิจกรรมดังกล่าว ก็จะจำทำให้ไม่บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่วางไว้

(2) การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินการกิจกรรม เพื่อให้ประชาชนได้มีบทบาทในการระบุปัญหา และขั้นตอนต่อไปคือ การร่วมกันวางแผนโครงการดำเนินกิจกรรม เพื่อตอบสนองความต้องการ หรือแก้ปัญหาของตัวเอง แต่อย่างไรก็ตามนักพัฒนาหรือผู้มีความรู้ในแผนควรจะเข้าไปช่วยในการวางแผน เพื่อให้แผนนั้นมีประสิทธิภาพ แต่ไม่ใช่ให้นักพัฒนาเหล่านั้นที่วางแผนเองทั้งหมด เพราะจะทำให้เกิดผลกระทบตามมาคือ ประชาชนไม่สามารถแก้ไขหรือตัดสินใจในการแก้ไขปัญหาได้

(3) การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน เมื่อประชาชนมีความรู้สึกว่าเป็นเจ้าของ ในกิจกรรมนั้น ๆ ผลที่ตามมาคือ ประชาชนจะมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมที่วางไว้ นักพัฒนาควรจะกระตุ้นประชาชนให้มีส่วนร่วมในการลงทุนในรูปของทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ตามกำลังความสามารถของประชาชน จะทำให้การดำเนินงานเหล่านั้นเป็นการเสริมสร้างให้ประชาชนมีการทำงานร่วมกัน

(4) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลนั้น จะทำให้ประชาชนได้มีการประเมินตนเองว่าผลงานที่ทำไปนั้นได้รับผลดีหรือผลประโยชน์มากน้อยเพียงใด และอุปสรรคต่างๆ ที่ได้รับการดำเนินงานนั้นเป็นอย่างไร การที่ประชาชนมีส่วนเกี่ยวข้องในการประเมินนั้น จะทำให้เห็นว่ากิจกรรมที่พวกเขาทำนั้นมีผลดีหรือไม่ดีอย่างไร สำหรับการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น มันจะประสบปัญหาในการมีส่วนร่วมการวางแผนของประชาชน เนื่องจากตัวประชาชนเองขาดความรู้ความเข้าใจในการวางแผน อย่างไรก็ตามแนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น ให้ความสำคัญถึงขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการดำเนินการวางแผนกิจกรรมของประชาชน เพื่อให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของในกิจกรรมต่าง ๆ จะนำมาซึ่งความสำเร็จในการร่วมมือ

ภาพที่ 2.6 การมีส่วนร่วมชุมชน

ที่มา : ผู้วิจัย, 2561.

ปรัชญา เวสารัชช์²⁵ ได้กล่าวถึงปัจจัยสำคัญซึ่งผลักดันให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาชนบท ดังนี้คือ 1) ปัจจัยสภาพแวดล้อมทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครองและความปลอดภัย 2) ปัจจัยผลักดันจากบุคคลอื่น โดยเฉพาะผู้นำ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน 3) ปัจจัยที่เป็นรางวัลตอบแทน ได้แก่ ค่าตอบแทนแรงงาน เงินปันผลจากสหกรณ์ออมทรัพย์ 4) ปัจจัยภายในตัวบุคคล ได้แก่ ความคาดหวังในประโยชน์ส่วนร่วม ความรู้สึกเกรงใจไม่กล้าปฏิเสธเมื่อถูกชักชวน หรือความรู้สึกว่าเป็นพันธะที่ต้องเข้าร่วม เพื่อให้เกิดความสามัคคี

กิจกรรมที่มีการเข้าร่วมของประชาชนโดยการแก้ไขดำเนินการของชุมชน สามารถทำได้โดยตรง ด้วยการวางแผนโครงการ ร่วมปฏิบัติงานในลักษณะของการเสียสละแรงงาน บริจาคเงิน และร่วมแสดง ความคิดเห็น ร่วมแบ่งปันผลประโยชน์และร่วมติดตามประเมินผลด้วยความสมัครใจ ตลอดจนร่วม บำรุงรักษาสาธารณประโยชน์ในชุมชน หรือโดยอาจร่วมผ่านตัวแทน เช่น ผู้นำชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น ได้แก่ เทศบาล องค์กรบริหารส่วนจังหวัด องค์กรบริหารส่วนตำบล หรือ องค์กรอื่น ๆ ที่จะนำชุมชนไปสู่ความเข้มแข็ง ความจำเป็นในการสร้างชุมชนให้เข้มแข็งได้

²⁵ ปรัชญา เวสารัชช์, รายงานการวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมเพื่อพัฒนาชนบท, (กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2528), 170.

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วุฒิชชาติ สุนทรสมัย และปิยะพร ธรรมชาติ²⁶ ได้ทำการศึกษารูปแบบการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพของจังหวัดปราจีนบุรี เพื่อการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืน ผลการศึกษาวิจัย พบว่า กลุ่มชุมชนและตัวแทนชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ได้แก่ กลุ่มปลูกและแปรรูปสมุนไพรไทย มีความสนใจ และเข้าใจในรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพเป็นอย่างดี มีความรู้ด้านสมุนไพร และการบำบัดเพื่อสุขภาพ รวมถึงชุมชนเองก็มีศักยภาพเพียงพอต่อการรวมกลุ่มในการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน ด้านการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพ การจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวดังกล่าว จำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจากองค์กร ภาครัฐและเอกชนโดยทำหน้าที่เป็นผู้สนับสนุนเริ่มตั้งแต่ต้น จนถึงปลายน้ำ ซึ่งจะทำให้เกิดความเข้มแข็งด้านเครือข่าย และทำให้เกิดศักยภาพด้านการท่องเที่ยวชุมชนรวมถึงการเชื่อมโยงเครือข่ายของธุรกิจชุมชน อันนำมาซึ่งการพัฒนาเครือข่ายชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป

อัญญารัตน์ ธรารวรรณ และดร.มริวรรธ ผิวนิม²⁷ ได้ศึกษาผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรมจากการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อหาแนวทางการจัดการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับชุมชน พบว่า การจัดการท่องเที่ยวได้ส่งผลกระทบต่อสภาพสังคมและทรัพยากรวัฒนธรรม ด้านสังคมพบว่า ชุมชนได้รับความสะดวกสบายในด้านระบบสาธารณูปโภคมากขึ้น คนในชุมชนมีการประกอบอาชีพในท้องถิ่นตนเอง มีรายได้เพิ่มมากขึ้น ผลกระทบทางลบ คือ ความสัมพันธ์ในครอบครัวน้อยลง สังคมมีความแออัดมากขึ้น ส่วนทรัพยากรวัฒนธรรมนั้นส่งผลให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญหวงแหนรักษาความเป็นเอกลักษณ์และภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเอง ส่วนผลทางลบ คือทำให้ทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชนถูกลดคุณค่าลงไป มีการเลียนแบบวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวต่างชาติที่มาท่องเที่ยว ซึ่งก่อให้เกิดการขัดแย้งกับวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน จากงานวิจัยของอัญญารัตน์ ธรารวรรณและดร.มริวรรธ ผิวนิม แสดงให้เห็นว่าเมื่อชุมชนเชิงนิเวศได้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างก่อให้เกิดผลกระทบทั้งทางบวกและทางลบ ต่อสังคมและทรัพยากรทางวัฒนธรรมของชุมชนอย่าง

²⁶ วุฒิชชาติ สุนทรสมัย, และปิยะพร ธรรมชาติ, “รูปแบบการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพของจังหวัดปราจีนบุรี เพื่อการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืน,” *วารสารสมาคมนักวิจัย* ปีที่ 21, ฉบับที่ 3 (2559): 167-181.

²⁷ อัญญารัตน์ ธรารวรรณ, “ผลกระทบจากการจัดการท่องเที่ยวการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเมืองเชิงนิเวศ จังหวัดเลย,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม บัณฑิตวิทยาลัย คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2556).

แน่นอน การจัดการผลกระทบการท่องเที่ยวดังกล่าวชุมชนต้องมีส่วนในการพัฒนา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วีระศักดิ์ กราปัญญา²⁸และงานวิจัยของ วุฒิชชาติ สุนทรสมัย และปิยะพร ธรรมชาติ²⁹ที่พบว่าปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนคือ การมีส่วนร่วมและความเข้มแข็งชุมชน

พิมพ์ลภัส พงศกรรังศิลป์³⁰ทำการศึกษาเรื่องการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา บ้านโคกไคร จังหวัดพังงาพบว่า กลุ่มการท่องเที่ยวชุมชนบ้านโคกไครมีศักยภาพทางการจัดการใน 4 ด้าน ได้แก่ ศักยภาพทางด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ศักยภาพทางการบริการและการให้บริการที่มีคุณภาพแก่นักท่องเที่ยว ศักยภาพทางการบริหารจัดการการท่องเที่ยว และศักยภาพทางการมีส่วนร่วมของชุมชน องค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนของกลุ่มการท่องเที่ยวชุมชนบ้านโคกไครคือ ศักยภาพการท่องเที่ยว กระบวนการคิดแบบยั่งยืน ในด้านการมีจิตสำนึกที่ดีในการให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและความยั่งยืนของทรัพยากรการท่องเที่ยว ตลอดจน การรักษาทุนทางวัฒนธรรมของชุมชน รวมทั้งตัวผู้นำชุมชนที่มีการเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชน ได้มีโอกาสมีส่วนร่วมกับการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้กลุ่มการท่องเที่ยวชุมชน ได้รับการสนับสนุนจากสมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ โฆษิต ไชยประสิทธิ์และ มนัสสินี บุญมีศรีสง่า ที่พบว่าองค์ประกอบที่สำคัญทรัพยากรธรรมชาติ และการมีส่วนร่วมของชุมชน แต่ในขณะเดียวกันทรัพยากรการท่องเที่ยวเหล่านี้ มีความเปราะบางต่อการได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยว

²⁸ วีระศักดิ์ กราปัญญา, “รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ป่าชุมชนบ้านอ่าวท่าเลน-บ้านท่าพรุ ตำบลเขาทอง อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, แผนกวิชาการจัดการการเกษตร (ส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์) คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2554).

²⁹ วุฒิชชาติ สุนทรสมัย, และปิยะพร ธรรมชาติ, “รูปแบบการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพของจังหวัดปราจีนบุรี เพื่อการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืน,” *วารสารสมาคมนักวิจัย* ปีที่ 21, ฉบับที่ 3(2559): 167-181.

³⁰ พิมพ์ลภัส พงศกรรังศิลป์, “การจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา บ้านโคกไคร จังหวัดพังงา,” *วารสารวิชาการ Veridiam E-Journal*. ปีที่ 7, ฉบับที่ 3 (กันยายน- ธันวาคม 2557): 8.

โมษิต ไชยประสิทธิ์³¹ ได้ศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจากชุมชนในโครงการหลวงหนองหอย จังหวัดเชียงใหม่พบว่า ศักยภาพทางการท่องเที่ยวจะประกอบไปด้วย ศักยภาพของชุมชนและทรัพยากรการท่องเที่ยวด้านการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพในการบริหารจัดการกิจกรรมต่าง ๆ และด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน

สุธาทิพย์ เข็มน้อย³² ได้ทำวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาตลาดบางหลวง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยสภาพแวดล้อมของชุมชน ความผูกพันต่อชุมชน และการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนตลาดบางหลวงอยู่ในระดับปานกลาง การเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมในการจัดการ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติส่วนความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเกี่ยวกับปัจจัยทางสภาพแวดล้อมและความผูกพันต่อชุมชน พบว่ามีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

มนัสสินี บุญมีศรีสง่า³³ ได้ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความพึงพอใจและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อตลาดนัดศิลปะในอำเภอดำรงวิทยานิคม จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ผลการศึกษาพบว่า องค์ประกอบด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว เป็นองค์ประกอบสำคัญของการสร้างอัตลักษณ์ ในการดึงดูดนักท่องเที่ยว

อัญมณี พรหมมีชัย³⁴ ได้ศึกษาการวิเคราะห์องค์ประกอบของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน มีการจัดกลุ่มองค์ประกอบของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนได้ทั้งสิ้น 7 องค์ประกอบ คือ องค์ประกอบประโยชน์เชิงเศรษฐกิจ องค์ประกอบคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นในชุมชน องค์ประกอบอันตรายต่อสิ่งแวดล้อม องค์ประกอบการณ์อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ องค์ประกอบความร่วมมือของผู้มีส่วนได้

³¹ โมษิต ไชยประสิทธิ์, การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในมิติการพัฒนาจากภายใน กรณีศึกษาชุมชนในศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย (เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, 2554).

³² สุธาทิพย์ เข็มน้อย, “ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษา ตลาดบางหลวง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม,” (การค้นคว้าอิสระปริญญาโท สาขาการท่องเที่ยวและการจัดการ คณะการท่องเที่ยวและการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2554).

³³ มนัสสินี บุญมีศรีสง่า, ภาพิมล ปิ่นแก้ว, และปาลินี สุกุลตั้งมณีรัตน์. “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความพึงพอใจและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อตลาดนัดศิลปะในอำเภอดำรงวิทยานิคม จังหวัดประจวบคีรีขันธ์,” *วารสารวิชาการ Veridian E-Journal* ฉบับที่ 2(2556): 648 – 660.

³⁴ อัญมณี พรหมมีชัย, “การวิเคราะห์องค์ประกอบของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน,” (การค้นคว้าอิสระปริญญาโท สาขาการบริหารการตลาด คณะพาณิชยศาสตร์การบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2554).

ส่วนเสีย และองค์ประกอบด้านการวางแผนระยะยาว งานวิจัยการวิเคราะห์องค์ประกอบของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนของอัญมณี พรหมมีชัย ได้ศึกษาในมุมมองของนักท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียว ซึ่งข้อเสนอแนะของงานวิจัยนี้ คือ การวิเคราะห์องค์ประกอบของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนนี้สามารถวิเคราะห์ได้จาก 3 มุมมอง ได้แก่ มุมมองของผู้ประกอบการที่เป็นเจ้าของธุรกิจที่เกี่ยวข้อง มุมมองของคนในชุมชน และมุมมองของนักท่องเที่ยว ซึ่งหากวิเคราะห์จากมุมมองของแต่ละฝ่ายก็อาจให้ผลที่แตกต่างกัน

จากการศึกษาทบทวนวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน พบว่าชุมชนหรือสถานที่ใดที่มีการพัฒนากลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวย่อมก่อให้เกิดผลกระทบขึ้นทั้งทางบวกและทางลบ ซึ่งผลกระทบทางลบเป็นสิ่งที่ต้องมีการบริหารจัดการและสร้างแนวทางป้องกันแก้ไข เพื่อไม่ให้เกิดขึ้นหรือกระทบน้อยที่สุดทั้งในระยะสั้นและระยะยาว โดยจากการทบทวนพบว่า องค์ประกอบที่สำคัญของการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน คือ ด้านการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว และการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งความยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้จริงเมื่อชุมชนต้องเข้ามามีส่วนในการบริหารจัดการ บนพื้นฐานความสมดุลของสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ภายใต้การสนับสนุนของภาครัฐ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาว่า การจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนเกาะยอ จังหวัดสงขลา เป็นอย่างไร มีความยั่งยืนหรือไม่ และปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลต่อการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเกาะยออย่างยั่งยืน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาด้านการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนเกาะยอ ให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

2.6 ข้อมูลพื้นที่ ชุมชนเกาะยอ จังหวัดสงขลา³⁵

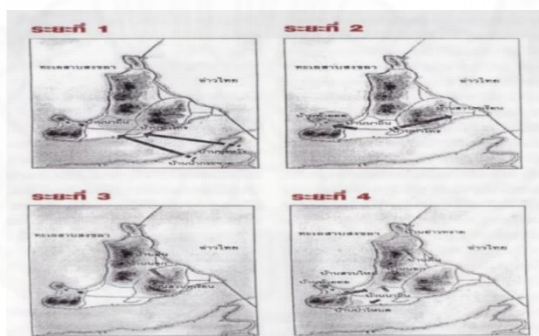

ภาพที่ 2.7 ชุมชนเกาะยอ จังหวัดสงขลา

ที่มา : คณะการจัดการสิ่งแวดล้อม, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, *คู่มือทะเลสาบสงขลา*, สืบค้นเมื่อ วันที่ 10 มกราคม 2561, <http://songkhllake.com/situation/detail/3>.

เกาะยอ เป็นเกาะหนึ่งที่ตั้งอยู่กลางทะเลสาบสงขลาตอนล่าง มีฐานะเป็นตำบลหนึ่งในอำเภอเมือง จังหวัดสงขลา ตัวเกาะมีพื้นที่ทั้งหมด 15 ตารางกิโลเมตร หรือ 9,275 ไร่ ประชากรเป็นชาวไทยเชื้อสายจีน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมได้แก่การทำสวน และการทำประมง

เกาะยอ มีผลิตภัณฑ์จากหัตถกรรมที่มีชื่อเสียงคือ ผ้าทอเกาะยอ ที่มีลวดลายเป็นเอกลักษณ์ โดยเฉพาะลาย "ราชวัตร" ที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานชื่อลายผ้าดังกล่าว

ภาพที่ 2.8 แผนที่แสดงการตั้งถิ่นฐานและการขยายชุมชนเกาะยอ

ที่มา : หมดดิน เกาะยอ, “สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐานขององค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยอ,” ภูมิปัญญาท้องถิ่น *เสรีศึกษา*, ฉบับที่ 1 (2552): 17. (สืบค้นเมื่อวันที่ 17 มิถุนายน 2561), <http://www.kohyor.go.th/content/pdf/info.pdf>.

³⁵ หมดดิน เกาะยอ, “สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐานขององค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยอ,” ภูมิปัญญาท้องถิ่น *เสรีศึกษา*, ฉบับที่ 1 (2552): 17, สืบค้นเมื่อวันที่ 17 มิถุนายน 2561, <http://www.kohyor.go.th/content/pdf/info.pdf>.

2.6.1 ประวัติ

เกาะยอ ปรากฏหลักฐานการมีอยู่ครั้งแรกจากแผนภาพการกัลปนาวัดพะโค๊ะ ที่เขียนขึ้นช่วงปี พ.ศ. 2223 ถึง พ.ศ. 2242 ระบุชื่อว่า "เขาก้อะญอ" ปรากฏอยู่ปลายสุดของแผนที่ เป็นภาพเขาเกาะยอที่มีพรรณไม้บนภูเขาแต่ไม่ปรากฏรูปสัตว์ป่า และปรากฏอีกครั้งในแผนที่เมืองสงขลา ที่เขียนขึ้นในปี พ.ศ. 2230 โดยมองเดียร์ เดอลามาร์ วิศวกรชาวฝรั่งเศส ในแผนที่ปรากฏชุมชนบนเกาะ 9 แห่งบริเวณที่ราบเชิงเขารอบเกาะ ซึ่งปัจจุบันเป็นที่ตั้งของบ้านนาถีน บ้านท้ายเสา บ้านท่าไทร บ้านสวนทุเรียน และบ้านนอก

2.6.2 ประชากร

ชนกลุ่มแรกที่อยู่อาศัยมาอยู่ ว่ากันว่าเป็นชาวจีนจากบ้านน้ำกระเจา บ้านน้ำน้อย และบ้านทุ่งหวัง ซึ่งตั้งถิ่นฐานกันมาอย่างน้อยก็ร่วมสมัยกรุงศรีอยุธยาแล้วการปกครองและประชากร ปัจจุบันตำบลเกาะยอมีหมู่บ้านจำนวนทั้งหมด 9 หมู่บ้าน และปัจจุบันเกาะยอมีองค์การบริหารส่วนตำบล 1 แห่ง ปกครองดูแลหมู่บ้านในเกาะยอ จำนวน 9 หมู่บ้าน ประชากรตามทะเบียนราษฎร มีจำนวนทั้งสิ้น 4,725คน แยกเป็นชาย 2,280คน หญิง 2,44คน ความหนาแน่นเฉลี่ย 296 คนต่อตารางกิโลเมตร มีครัวเรือนทั้งหมด 1,871 ครัวเรือน

(ที่มา : สำนักบริหารการทะเบียน อำเภอเมืองสงขลา กรมการปกครอง ณ วันที่ 30 เดือนเมษายน พ.ศ. 2559) ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีวัดในพุทธศาสนา 4 แห่ง มีสำนักสงฆ์ ศาลเจ้าจีน และสถานปฏิบัติธรรมอย่างละหนึ่งแห่ง ทั้งนี้เกาะยอมีประเพณีโบราณสืบทอดกันมาคือ ประเพณีบุญเดือนสิบ และประเพณีขึ้นเขาภูฏี ด้านการศึกษา มีโรงเรียนตั้งอยู่บนเกาะยอสองแห่ง คือ โรงเรียนวัดแหลมพ้อ และโรงเรียนวัดท้ายยอ ส่วนด้านสาธารณสุข มีสถานอนามัยสองแห่งที่บ้านสวนทุเรียนและบ้านท่าไทร

2.6.3 ที่ตั้งและภูมิศาสตร์

เกาะยอตั้งอยู่กลางทะเลสาบสงขลาตอนล่าง มีเนื้อที่รวมทั้งพื้นน้ำ 17.95 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 11,220 ไร่ และมีเนื้อที่เฉพาะพื้นดินเพียง 15 ตารางกิโลเมตร หรือ 9,375 ไร่ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาและเนินเขา สูง 10 ถึง 151 เมตร มีที่ราบขนาดเล็กโดยเป็นที่ราบเนินเขาริมชายฝั่ง บนเกาะมีแหล่งน้ำธรรมชาติน้อยต้องขุดบ่อน้ำโดยใช้น้ำจากใต้ดิน และจากที่นี้ห่างจากที่ว่าการอำเภอเมืองสงขลา 20 กิโลเมตรทางบก และ 6 กิโลเมตรหากเป็นทางเรือ การเดินทางทางบกใช้สะพานติณสูลานนท์ ข้ามมาจากฝั่งอำเภอเมืองและอำเภอสิงหนครได้

2.6.4 ด้านเศรษฐกิจ

การประกอบอาชีพโดยทั่วไปของชาวเกาะยอเป็นแบบผสมผสานกันระหว่างการเกษตร การประมง และอุตสาหกรรมในครัวเรือน การเกษตรที่สำคัญ คือ การทำสวนผลไม้ และ

สวนยางพารา การประมง มีทั้งการออกจับกุ้ง ปลา ตามธรรมชาติในทะเลสาบสงขลาและการเลี้ยงปลากะพงขาวในกระชัง ส่วนอุตสาหกรรมในครัวเรือนที่เป็นที่รู้จักกันทั่วไปของเกาะยอ คือการทอผ้า โดยเฉพาะลาย "ราชวັถ์" ที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานชื่อลายผ้านี้ดังกล่าว

2.6.5 หน่วยธุรกิจตำบลเกาะยอ

ธุรกิจบริเวณชุมชนเกาะยอมีหลากหลายประเภท³⁶ ประกอบด้วย ธุรกิจร้านอาหาร 11 แห่ง ที่พักได้แก่ รีสอร์ทโฮมสเตย์ รวม 44 แห่ง นอกจากนี้ยังมีธุรกิจประเภทร้านค้าและของที่ระลึก และค้าขายขายประเภทอื่น ๆ อีกกว่าร้อยแห่งนอกจากนี้ชาวบ้านในชุมชนเกาะยอยังมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มอาชีพเพื่อแลกเปลี่ยนองค์ความรู้กันในกลุ่มและระหว่างกลุ่ม เพื่อพัฒนาอาชีพของชุมชน ได้แก่

2.6.5.1 กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรทอผ้าเกาะยอ ในปัจจุบันชาวเกาะยอมีอาชีพทอผ้าประมาณ 200 ครัวเรือน มีการแยกย่อย เป็น 4 กลุ่มย่อย ได้แก่ 1) ผ้าทอเกาะยอ กลุ่มราชวັถ์แสงส่องหล้าที่ 1 2) ผ้าทอเกาะยอ กลุ่มร่มไทร 3) ผ้าทอเกาะยอ กลุ่มผ้าทอป่าลิ้ม 4) กลุ่มผ้าทอเกาะยอ กลุ่มผลิตภัณฑ์ดอกพิกุล

2.6.5.2 กลุ่มผู้เลี้ยงปลากะพงขาวในกระชังเกาะยอ มีจำนวนประมาณ 449 ครัวเรือน

2.6.5.3 กลุ่มเกษตรกรชุมชนเกาะยอ ประมาณ 180 ครัวเรือน

2.6.5.4 กลุ่มผู้ประกอบการอาชีพโฮมสเตย์ 44 ครัวเรือน

2.6.6 รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชนเกาะยอ จังหวัดสงขลา

รูปแบบการท่องเที่ยวชุมชนเกาะยอ มีด้วยกันหลายรูปแบบ ซึ่งแบ่งตามหลักๆ ที่ได้รับความนิยม ได้แก่ รูปแบบการท่องเที่ยวในแหล่งวัฒนธรรม (Cultural based tourism) และรูปแบบการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ (Natural based tourism) ดังนี้

³⁶ เบญจมาศ สุทัศน์ ณ อยุธยา, รายงานการพัฒนาตำบล ประจำปี 2560 ตำบลเกาะยอ อำเภอเมืองสงขลา (สงขลา: สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสงขลา กรมการพัฒนาชุมชน, 2560) , สืบค้นเมื่อวันที่ 17 มิถุนายน 2560, <http://songkhla.cdd.go.th/wp-content/uploads/sites/58/2017/06.pdf>.

2.6.6.1 การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ ในพื้นที่ชุมชนเกาะยอ มีสถานที่ท่องเที่ยวที่เก่าแก่และมีประวัติศาสตร์ของบุคคลสำคัญ เช่น เส้นทางตามรอยสี่สมเด็จเจ้าพระโค๊ะ เจ้าเกาะยอ เจ้าเกาะใหญ่ และเจ้าจอมทอง ประวัติศาสตร์ชาวกบ ประวัติศาสตร์พังพระสวนประวัติศาสตร์พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ สถาบันทักษิณคดีศึกษา นอกจากนี้ เกาะยอยังมีความโดดเด่นในเรื่องวัฒนธรรมและประเพณีพื้นบ้าน โดยเฉพาะประเพณีชักพระ ประเพณีบุญสารทเดือนสิบ, และการชักพระขึ้นเขาภูมิ เป็นต้น

2.6.6.2 สถาบันทักษิณคดีศึกษาเป็นหน่วยงานราชการที่มีฐานะเทียบเท่ากับคณะหนึ่งของมหาวิทยาลัยทักษิณ มีหน้าที่ในการศึกษาค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับทักษิณคดี และทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมภาคใต้ ตลอดถึงเปิดการเรียนการสอนในระดับมหาศุภบัณฑิต สาขาวัฒนธรรมศึกษา และสถาบันแห่งนี้เป็นที่ตั้งของพิพิธภัณฑ์คติชนวิทยา ที่เป็นแหล่งเรียนรู้ของวัฒนธรรมภาคใต้ และเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีชื่อเสียงของภาคใต้และประเทศไทย

2.6.6.3 วัดท้ายยอตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของเกาะยอ เมื่อครั้งจอมพลสมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ขณะดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จเจ้าเมืองยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์กรมหลวงภาณุพันธุวงศ์วรเดช เสด็จเมืองสงขลาในปี พ.ศ. 2427 ทรงพระนิพนธ์ถึงชื่อวัดท้ายเสา ที่ตั้งอยู่บนเกาะยอ ซึ่งน่าจะหมายถึง วัดท้ายยอในปัจจุบัน โบราณสถานที่สำคัญภายในวัดประกอบด้วย เจดีย์บนเขา พระวิหารหมู่ ภูมิไผ่ อุโบสถ และหอรบขัง

2.6.6.4 ศาลเจ้าไถ่ก่งสร้างขึ้นสมัยรัชกาลที่ 3 ซึ่งขณะนั้นชนชาติจีนเข้ามาค้าขายกับไทยเป็นจำนวนมาก ส่วนหนึ่งได้ตั้งรกรากสืบเชื้อสายในเกาะยอ และได้สร้างศาลเจ้าไถ่ก่งขึ้นเพื่อสักการบูชา สร้างขวัญและกำลังใจแก่ชาวเกาะยอในสมัยนั้นจนถึงปัจจุบัน

2.6.6.5 ที่พักสงฆ์เขาภูมิ ตั้งอยู่บนเขาภูมิซึ่งเป็นยอดเขาที่สูงที่สุดในเกาะยอ ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานขององค์สมเด็จเจ้าเกาะยอ หรือสมเด็จเจ้าเขาภูมิ ตามตำนานเล่ากันว่าเป็นพระสงฆ์ที่เดินทางมาจากอยุธยาพร้อมสมเด็จเจ้าพะโค๊ะที่มาเผยแพร่พุทธศาสนา เป็นศูนย์รวมความเชื่อ ความศรัทธา เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวเกาะยอให้ความเคารพนับถือ เป็นที่กราบไหว้บูชาของชุมชนมาหลายร้อยปี และมีประเพณีสมโภชในวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 ของทุกปี ชาวเกาะยอจะร่วมใจกันขึ้นไปทำบุญตักบาตร และห่มผ้าองค์เจดีย์ ชาวบ้านเรียกกันว่า “ประเพณีขึ้นเขาภูมิ”

2.6.6.6 เรือนไทยโบราณเกาะยอเป็นถิ่นที่มีวัฒนธรรมท้องถิ่นผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมจีนและวัฒนธรรมไทยมาตั้งแต่สมัยโบราณ ทั้งประเพณี ความเชื่อ และศิลปหัตถกรรม โดยเฉพาะวัฒนธรรมอันแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาอันลึกซึ้งของชาวเกาะยอเกี่ยวกับการสร้างที่อยู่อาศัย เป็นเรือนแบบทรงไทยทรงจั่วยกพื้นสูง การก่อสร้างเป็นเรือนไม้ใช้เดือยหรือลูกส่วไม้แทนตะปู หลังคามุงด้วยกระเบื้องดินเผาเกาะยอ และที่สำคัญคือการนำหลักธรรมทางพุทธศาสนา “มงคลสูตร” มาใช้เป็นตัวกำหนดสัดส่วนต่าง ๆ ของตัวเรือน จึงเรียกว่า “เรือนมงคลสูตร” ตัวอย่างของเรือนมงคลสูตรที่สวยงามได้แก่ ภูมิเจ้าอาวาสวัดท้ายยอ และบ้านทรงเรือนไทยโบราณที่พบทั่วไปบริเวณเกาะยอ

2.6.7 ประเพณีวัฒนธรรมที่สำคัญของเกาะยอ

ประเพณีแห่ผ้าขึ้นเขากุฎิ เป็นประเพณีที่สืบเนื่องมาจากความเชื่อเกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าเกาะยอหรือสมเด็จพระราชินีเขากุฎิของชาวบ้านตำบลเกาะยอ ซึ่งชาวเกาะยอมีความเชื่อว่า สมเด็จพระเจ้าเกาะยอเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำเกาะยอที่ชาวบ้านเคารพนับถือเป็นอย่างสูงและเป็นศูนย์รวมของความเชื่อความศรัทธาของชุมชน ชาวบ้านจะนัดหมายกันขึ้นไปบูชา หรือสมโภชเจดีย์บนยอดเขากุฎิ มีการห่มผ้าเจดีย์และองค์พระพุทธรูปแทนสมเด็จพระเจ้าเกาะยอ จนกลายเป็นประเพณีประจำปีที่ชาวเกาะยอถือปฏิบัติสืบทอดกันมาจนปัจจุบัน (ข้อมูล:สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ)

ประเพณีทำบุญเดือนสิบหรือชาวภาคใต้ทั่วไปเรียกว่า “วันชิงเปรต” หรือประเพณีชิงเปรตเป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่มารดา ปู่ย่า ตายาย ที่ล่วงลับไปแล้วตามคติความเชื่อของชาวบ้านทั่วไป โดยการทำบุญบริจาคทานถวายพระสงฆ์เป็นการอุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ตาย

ประเพณีชักพระหรือประเพณีลากพระเป็นประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดกันมานาน จัดขึ้นเป็นประจำทุกปีในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ชาวตำบลเกาะยอจะร่วมขบวนแห่เรือพระของวัดท้ายยอเข้าประกวด ณ บริเวณสระบัว (แหลมสนอ่อน)

2.6.8 การท่องเที่ยวชุมชนเชิงเกษตร

ด้านวิถีชุมชนที่มีเสน่ห์เกิดจากวิถีชีวิตชุมชนที่ผสมผสานระหว่างชาวบก (ชาวสวน) และชาวเล (ชาวประมง) มีภูมิปัญญาชุมชนซึ่งมีเอกลักษณ์และความโดดเด่น ได้แก่ การเลี้ยงปลากะพงขาวในกระชัง การทำเครื่องปั้นดินเผา และการทอผ้า ซึ่งผ้าทอเกาะยอเป็นภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดสืบกันมา จนเป็นมีการพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีชื่อเสียงและได้รับรางวัลในปีพ.ศ. 2547 คัดสรรเป็นผลิตภัณฑ์ OTOP ระดับ 5 ดาว ในระดับประเทศ เป็นการสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ ชาวเกาะยอยังมีการทำสวนสมรมเป็นสวนที่ปลูกพืชผลไม้ต่างชนิด เช่น ทุเรียน ลองกอง จำปาตะขบ รวมทั้งพืชชนิดอื่น ๆ

ผ้าทอเกาะยอ ชุมชนเกาะยอเป็นแหล่งผลิตผ้าทอมาช้านาน มีการทอกันทุกหมู่บ้านในชุมชนนี้ จนถือได้ว่าเป็นอัตลักษณ์ที่สำคัญอย่างหนึ่งของชุมชน ในส่วนของรูปแบบผ้าทอ

เกาะยอมีลายดั้งเดิม เช่น ลายน้ำหยอด ลายจันทร์หอม ลายราชวัตร ลายลูกแก้ว ลายดอกพิกุล เป็นต้น ซึ่งการทอผ้าลายใหม่ ๆ ได้รับความรู้จากหน่วยงานภาครัฐ และสถาบันการศึกษา เช่น ลายยอประกาย ลายขมขนาด ลายซ้องนาง ลายกฤษณา ลายโพธิ์พิกุล เป็นต้น ผ้าทอเกาะยอ ได้รับความนิยมและมีชื่อเสียงระดับประเทศเมื่อในปีพ.ศ. 2547 ได้รับการคัดสรรเป็นผลิตภัณฑ์ OTOP ระดับ 5 ดาว ในระดับประเทศต่อมาได้มีการพัฒนาต่อยอดและถ่ายทอดด้านองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง จนผ้าทอได้รับเครื่องหมายมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนได้รับประกาศนียบัตร “ผลิตภัณฑ์ระดับห้าดาว ประเภทเครื่องแต่งกาย ผ้าทอเกาะยอ” จากโครงการคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ในปี พ.ศ. 2552 (จากกรมพัฒนาชุมชน) ปัจจุบันมีการรวมกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรทอผ้าเกาะยอ ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มกันอย่างเข้มแข็งและพัฒนาผ้าทอให้มีคุณภาพมากขึ้น มีการพบปะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ระหว่างสมาชิกของกลุ่มทอผ้าเกาะยอกกลุ่มต่าง ๆ ในตำบลเกาะยอ เช่น กลุ่มราชวัตร กลุ่มร่มไทร กลุ่มดอกพิกุล เป็นต้น ในด้านของงบประมาณได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานต่างๆด้วยดี แต่แรกเริ่มนั้นได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานเกษตรอำเภอเมืองสงขลา ต่อมาภายหลังมีหน่วยงานให้การสนับสนุนมากขึ้น เช่น อบต.เกาะยอ (ด้านเงินทุนหมุนเวียน) ศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรม ภาคที่11 พัฒนาชุมชนจังหวัดสงขลา (ด้านวิชาการ) เป็นต้น

ฟาร์มเลี้ยงปลากระพงขาวในกระชัง ชาวเกาะยอนิยมเลี้ยงปลากระพงขาวในกระชังกันมาช้านาน กล่าวกันว่าเกาะยอเป็นแหล่งเลี้ยงปลากระพงขาวในกระชังที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ปลากระพงขาวที่เลี้ยงในเกาะยอได้ชื่อว่ามีเนื้อรสชาติอร่อยที่สุด เพราะเป็นปลาที่เลี้ยงในระบบสามน้ำตามธรรมชาติ คือน้ำในทะเลสาบสงขลาจะมีช่วงระดับความเค็มอยู่ 3 ช่วง คือ ช่วงน้ำจืด ช่วงน้ำกร่อย และช่วงน้ำเค็ม “จึงเรียกกันว่าปลาสามน้ำ”

สวนสมรม เป็นสวนที่ปลูกพืชผลไม้มานานาชนิด เช่น ทุเรียน ลองกอง จำปาตะขบูน ส้มโอ กระท้อน เงาะ ฯลฯ รวมทั้งพืชชนิดอื่น ๆ และมีการดูแลรักษาสวนโดยใช้แนวทางเกษตรชีวภาพ ใช้สมุนไพรป้องกันกำจัดศัตรูพืช เน้นเกษตรธรรมชาติไม่ใช้สารเคมี นอกจากนี้ผู้ที่ไปท่องเที่ยวยังได้ชมการสาธิตการทำปุ๋ยชีวภาพ ชิมผลไม้หลากหลายชนิดตามฤดูกาล

2.6.9 การท่องเที่ยวทางธรรมชาติ(เชิงนิเวศ)

ด้านการท่องเที่ยวชมธรรมชาติเกาะยอมีจุดเด่นด้านทำเลที่ตั้งทางภูมิศาสตร์เป็นเกาะที่ล้อมรอบด้วยทะเลสาบ และตัวพื้นที่เป็นเนินภูเขา มีสะพานดินสู่ลานนท์ทอดยาวผ่านเขื่อนเกาะกับตัวเมือง จึงทำให้เกิดเป็นวิวทิวทัศน์ที่สวยงาม เหมาะแก่การพักผ่อน กิจกรรมที่ได้รับความนิยมของการมาท่องเที่ยวเกาะยอ คือ ชมวิวทิวทัศน์ การปั่นจักรยานรอบเกาะ การนั่งเรือหางยาวล่องทะเลสาบเพื่อชมบรรยากาศรอบเกาะยอ และนอนพักโฮมสเตย์ เพื่อสัมผัสธรรมชาติแลวิถีชีวิตชาวกลุ่มน้ำทะเลสาบ นับว่าเกาะยอชุมชนที่มีเสน่ห์เหมาะแก่การมาท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก

ชุมชนเกาะยอ จังหวัดสงขลา และในส่วนของจัดการท่องเที่ยวของชุมชนเกาะยอ อยู่ภายใต้การดูแลหลักขององค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยอ มีองค์กรต่างๆเข้ามาสนับสนุนส่งเสริมการท่องเที่ยว เช่น หน่วยงานของภาครัฐด้านการท่องเที่ยว ได้แก่ สำนักงานการท่องเที่ยวจังหวัด ชมรมการท่องเที่ยวเกาะยอ แต่โครงสร้างของการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนเกาะยอไม่ได้มีแผนหรือโครงสร้างเฉพาะที่ชัดเจน อย่างไรก็ตาม ประชาชนในชุมชนมีการรวมกลุ่มอาชีพขึ้นเพื่อสร้างความร่วมมือและแลกเปลี่ยนความรู้และทรัพยากร เพื่อพัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน เช่น กลุ่มโฮมสเตย์ กลุ่มทอผ้า กลุ่มเลี้ยงปลากะพงขาวในกระชัง ซึ่งถือว่าเป็นชุมชนที่มีศักยภาพที่จะพัฒนาต่อยอดให้เกิดความยั่งยืน

บทที่ 3

วิธีการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยเรื่องการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาชุมชนเกาะยอ จังหวัดสงขลาผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานการณ์การจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนเกาะยอ ในปัจจุบันว่าเป็นอย่างไร มีความยั่งยืนหรือไม่ และปัจจัยใดที่ส่งผลต่อการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชน เพื่อการพัฒนาแนวทางด้านการจัดการการท่องเที่ยว อันนำไปสู่แนวทางการสร้างความยั่งยืนด้านการท่องเที่ยวให้แก่ชุมชนเกาะยอ จังหวัดสงขลา

3.1 รูปแบบในการศึกษาวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูลหลัก (key information) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและ ครบคลุมมากที่สุด โดยคำถามจะมีลักษณะของคำถามแบบปลายเปิด (Open-ended Question) โดยกลุ่มตัวอย่างที่เลือกสัมภาษณ์ได้ คือ ผู้ที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงและมีบทบาทต่อการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเกาะยอในรูปแบบต่าง ๆ โดยใช้การสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) จากตัวแทนภาครัฐ ตัวแทนภาคธุรกิจ และภาคประชาชนที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงในส่วนการการท่องเที่ยวชุมชนเกาะยอ และมีขอบเขตด้านพื้นที่ศึกษาคือพื้นที่ของชุมชนเกาะยอ จังหวัดสงขลา

3.2 กลุ่มตัวอย่างการศึกษาวิจัย

การสุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยได้เลือกใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) เพราะต้องการศึกษาเฉพาะ ผู้ที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงและมีบทบาทต่อการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนในพื้นที่ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลาจำนวนทั้งหมด 19 คนซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างโดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก(In-depth Interview) ดังนี้

3.2.1 หน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยวเกาะยอ 5 คน ดังนี้
 1) สำนักงานท่องเที่ยวจังหวัดสงขลา : หัวหน้าสำนักงานการท่องเที่ยวจังหวัดสงขลา 2) องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยอ : นายกองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยอ 3) ตัวแทนผู้นำชุมชนในหมู่บ้าน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน 3 หมู่บ้าน

3.2.2 ภาคเอกชนและผู้ประกอบการในพื้นที่ จำนวน 6 ราย ดังนี้ 1) ธุรกิจด้านบริการ และการท่องเที่ยว 2 คน 2) ธุรกิจร้านอาหาร 2 คน 3) ธุรกิจค้าขายประเภทอื่น ๆ และแผงลอย 2 คน

3.2.3 ภาคประชาชนในพื้นที่ที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับการจัดการการท่องเที่ยวชุมชน เกาะยอแบ่งตามการรวมกลุ่มอาชีพในชุมชน จำนวน 8 คน ดังนี้ 1) กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรทอดผ้าเกาะยอ 2 คน 2) กลุ่มผู้เลี้ยงปลากระชังในกระชังเกาะยอ 2 คน 3) กลุ่มเกษตรกรชุมชนเกาะยอ จำนวน 2 คน 4) กลุ่มผู้ประกอบการอาชีพโฮมสเตย์ 2 คน

3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บข้อมูลสามารถจำแนกได้ตามขั้นตอน 2 ลักษณะ โดยเริ่มจากการศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์เชิงลึกจากประเด็นคำถาม เพื่อนำมาวิเคราะห์ประมวลผล

3.3.1 การศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน เพื่อทำความเข้าใจถึงความหมายและลักษณะของการท่องเที่ยวที่มีความยั่งยืน รูปแบบของการท่องเที่ยว และองค์ประกอบของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน หลักการจัดการแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน รวมไปถึงการศึกษาเอกสารวิจัยเกี่ยวกับพื้นที่ศึกษา คือ ชุมชนเกาะยอ จังหวัดสงขลา เพื่อเป็นฐานความรู้ในการพิจารณาหาปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการการท่องเที่ยวท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน

3.3.2 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ซึ่งเป็นวิธีที่สามารถระบุนความคิด ทศนคติและประเด็นคำถามในประเด็นการสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลหลัก (key information) ซึ่งมีความเกี่ยวข้องและมีบทบาทในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนเกาะยอ จังหวัดสงขลา ได้แก่ ตัวแทนภาครัฐ ตัวแทนภาคธุรกิจ และภาคประชาชนที่เกี่ยวข้องโดยตรงในการท่องเที่ยวเกาะยอในพื้นที่เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและ ครอบคลุมมากที่สุด

3.4 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและเก็บข้อมูล

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยในเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยและเก็บข้อมูล สามารถจำแนกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ เครื่องมือที่เป็นลักษณะอุปกรณ์ที่ช่วยอำนวยความสะดวกในการสัมภาษณ์ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นและ เครื่องมือที่กำหนดเป็นประเด็นคำถามสำหรับการสัมภาษณ์กลุ่มประชากรเป้าหมายโดยตรง ดังนี้

3.4.1 อุปกรณ์เสริมในการสัมภาษณ์เชิงลึกและสนทนากลุ่มเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและครอบคลุมมากที่สุด ที่จะช่วยให้การสัมภาษณ์มีความชัดเจน แม่นยำและถูกต้อง และตรงประเด็นตามใจความที่ผู้ถูกสัมภาษณ์ต้องการจะสื่อสาร เช่น เครื่องบันทึกเสียง สมุดบันทึกข้อมูล และอุปกรณ์เครื่องเขียนที่ใช้ในการจดบันทึก

3.4.2 ประเด็นคำถามในการสัมภาษณ์ มีความสำคัญและสอดคล้องกับกรอบแนวคิด โดยเป็นคำถามในลักษณะปลายเปิด การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) ผู้วิจัยจะ กำหนดคำถามไว้ก่อนล่วงหน้าเพื่อเป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ (Interview Guide) คือ เป็นคำถามที่เปิดโอกาสให้ผู้ถูกสัมภาษณ์สามารถตอบหรือบรรยายข้อมูลได้อย่างละเอียด รวมถึงแสดงความคิดเห็นได้อย่างเป็นอิสระในประเด็นต่าง ๆ เพื่อนำมาถอดกระบวนการความคิดและทัศนคติ และนำข้อมูลมาสรุปอภิปรายผลต่อไป

3.5 ประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์

3.5.1 ส่วนที่ 1 การจัดการการ ท่องเที่ยวชุมชนเกาะยอ

3.5.1.1 มีหน่วยงานรับผิดชอบการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวหรือไม่ อย่างไร

3.5.1.2 กลุ่มต่างๆของชุมชนแต่ละกลุ่มมีระบบการจัดการแหล่งท่องเที่ยวอย่างไรบ้าง

3.5.1.3 มียุทธศาสตร์หรือแผนงานของการจัดการแหล่งท่องเที่ยวหรือไม่ อย่างไร

3.5.1.4 มีการติดตามประเมินผลและรายงานผลการจัดการการท่องเที่ยว ทั้งด้านสังคมเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม หรือไม่ อย่างไร ใครรับผิดชอบ

3.5.1.5 มีการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม เช่น ขยะ มลพิษในอากาศ คุณภาพน้ำอย่างไรใครเป็นผู้รับผิดชอบหลัก

3.5.1.6 มีการจัดสรรผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยวอย่างเป็นธรรมหรือไม่ อย่างไร เช่น การส่งเสริมสนับสนุนอาชีพ ผลิตภัณฑ์ชุมชน การจ้างงานในชุมชน

3.5.1.7 การท่องเที่ยวในชุมชนเกาะยอ มีกิจกรรมหรือกระบวนการส่งเสริมอนุรักษ์วัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของชุมชนรวมไปถึงการสร้างการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมและความเข้าใจในวิถีชีวิตให้กับนักท่องเที่ยวบ้างหรือไม่ อย่างไรบ้าง

3.5.2 ส่วนที่ 2 ปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน

3.5.2.1 ในการจัดการการท่องเที่ยวเกาะยอ ประชาชนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมหรือไม่ และมีส่วนร่วมในลักษณะใดบ้าง

3.5.2.2 ในการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเกาะยอ มีเครือข่ายหรือหน่วยงานจากภายนอกชุมชนเช่น หน่วยงานภาครัฐ เอกชน เข้ามาสนับสนุนหรือไม่ หน่วยงานใดบ้าง และสนับสนุนอย่างไร

3.5.2.3 ในการจัดการการท่องเที่ยวเกาะยอ ผู้นำชุมชน มีบทบาทอย่างไรบ้าง

3.5.2.4 ในการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน มีแนวทาง กฎ ข้อบังคับ หรือนโยบายที่ควบคุมในพื้นที่ทรัพยากรการท่องเที่ยวเกี่ยวกับการจัดผังเมือง ปลุกสร้างอาคารที่พักหรือโฮมสเตย์ ตลอดจนกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และสังคมวัฒนธรรม หรือไม่ และมีความเหมาะสมหรือไม่ และควรเป็นอย่างไร

3.5.3 ส่วนที่ 3 ข้อเสนอแนะการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเกาะยอ

3.5.3.1 การจัดการการท่องเที่ยวของเกาะยอในปัจจุบันมีผลดี และผลกระทบด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม อย่างไรบ้าง

3.5.3.2 ในจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเกาะยอ อะไรคือกุญแจสู่ความสำเร็จ พัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนเกาะยอ

3.5.3.3 ในการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเกาะยอมีส่วนใดที่ควรปรับปรุงและพัฒนา และแนวทางที่จะปรับปรุงพัฒนา ควรทำอย่างไร

3.6 การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

หลังจากผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือสำเร็จ ต้องมีกระบวนการตรวจสอบคุณภาพที่จะให้ผู้วิจัยเกิดความเชื่อมั่น หากพบข้อบกพร่องในเครื่องมือ จะต้องมีการนำมาปรับปรุงแก้ไขให้แล้วเสร็จก่อนนำไปใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยจึงต้องใช้วิธีการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลก่อนนำไปวิเคราะห์ คือ การตรวจสอบแบบสามเส้า

3.6.1 การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าด้านข้อมูลเป็นการตรวจสอบแหล่งที่มาของข้อมูลในด้านเวลา สถานที่ และบุคคล เพื่อพิจารณาว่า เมื่อเก็บข้อมูลต่างเวลา ต่างสถานที่ และผู้ให้ข้อมูลต่างคนแล้วข้อมูลจะมีความสอดคล้องกัน

3.6.2 การตรวจสอบข้อมูลสามเส้าด้านผู้วิจัยเป็นการตรวจสอบข้อมูล หากมีการเปลี่ยนผู้เก็บข้อมูลแล้วข้อมูลที่ได้มีความสอดคล้องกัน

3.6.3 การตรวจสอบข้อมูลสามเส้าด้านวิธีการเป็นการตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากวิธีการเก็บข้อมูล 3 วิธีที่แตกต่างกันแล้วข้อมูลที่ได้มีความสอดคล้องกัน เช่นการใช้วิธีสังเกต การสัมภาษณ์ และการใช้เอกสารในการศึกษาข้อมูลประกอบนอกจากนี้ยังมีการตรวจสอบเครื่องมือโดยผู้เชี่ยวชาญเพื่อให้ประเด็นคำถามมีความกระชับ ชัดเจน และครบถ้วนเพียงพอต่อการนำข้อมูลมาสู่ขั้นตอนการอภิปรายผล

3.7 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) ทั้งการวิจัยเชิงเอกสารที่เป็นพื้นฐานทฤษฎีและองค์ความรู้ ร่วมกับการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกในประเด็นข้อคำถามที่วางไว้ เพื่อนำไปสู่การตอบคำถามวิจัยและวัตถุประสงค์วิจัยที่ต้องการจะศึกษาเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา ชุมชนเกาะยอ และปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเกาะยอ โดยใช้ การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) แล้วจึงนำข้อมูลที่ได้มาทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา และประมวลผลสังเคราะห์การวิจัยนั้น เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนเกาะยออย่างยั่งยืน และนำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลมาเขียนเป็นรายงานสรุปผลการวิจัย

บทที่ 4

ผลการวิจัยและอภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง การจัดการการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาชุมชนเกาะยอ จังหวัดสงขลา ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานการณ์การจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนเกาะยอ ในปัจจุบันว่าเป็นอย่างไร มีความยั่งยืนหรือไม่ ในมิติของเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ภายใต้การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน โดยผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา ตามองค์ประกอบของการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน 4 องค์ประกอบดังนี้

4.1 องค์ประกอบด้านพื้นที่

จากการศึกษาองค์ประกอบพื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเกาะยอพบว่า ในพื้นที่ดังกล่าวมีแหล่งทรัพยากรที่หลากหลาย โดยเป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติเป็นหลัก มีแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น รวมถึงแหล่งวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยววนั้น ชุมชนเกาะยอมีการท่องเที่ยวหลากหลายรูปแบบที่ได้รับความนิยม เช่น การท่องเที่ยวทางธรรมชาติ การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์วัฒนธรรมและวิถีชีวิต รวมถึงรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตร โดยผู้วิจัยสามารถสรุปลักษณะสำคัญของทรัพยากรท่องเที่ยวออกตามรูปแบบการท่องเที่ยวในตำบลเกาะยอได้ดังนี้ ดังนี้

4.1.1 การท่องเที่ยวทางธรรมชาติเชิงนิเวศ

พบว่าชุมชนเกาะยอเป็นการท่องเที่ยวที่มีพื้นฐานอยู่บนธรรมชาติเกาะยอมีจุดเด่นด้านทำเลที่ตั้งทางภูมิศาสตร์เป็นเกาะที่ล้อมรอบด้วยทะเลสาบ และตัวพื้นที่เป็นเนินภูเขา มีสะพานดินสู่ลานนท์ทอดยาวผ่านเชื่อมเกาะกับตัวเมือง จึงทำให้เกิดเป็นวิวทิวทัศน์ที่สวยงาม เหมาะแก่การพักผ่อน ตัวอย่างทรัพยากรท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่ได้รับความนิยมของเกาะยอ เช่น จุดชมพระอาทิตย์ตก จุดชมวิวสะพานดินสู่ลานนท์ จุดชมวิวเขาภูมิ ฯลฯ ซึ่งรูปแบบการท่องเที่ยวในลักษณะนี้เรียกว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กิจกรรมที่นิยมของการท่องเที่ยวเกาะยอ คือ ชมวิวทิวทัศน์ การปั่นจักรยานรอบเกาะ การนั่งเรือหางยาวล่องทะเลสาบเพื่อชมบรรยากาศรอบเกาะยอ และนอนพักโฮมสเตย์ เพื่อสัมผัสธรรมชาติและวิถีชีวิตชาวลุ่มน้ำทะเลสาบ นับว่าเกาะยอชุมชนที่มีเสน่ห์เหมาะแก่การมาท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของเจ้าของกิจการทะเลท่องเที่ยวโฮมสเตย์ที่

กล่าวว่า “จุดแข็งของเกาะยอ คือ มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การท่องเที่ยวและอยู่อาศัย ประกอบกับความสวยงามของวิวทิวทัศน์ที่มีเอกลักษณ์ และวิถีชีวิตที่มีเสน่ห์จึงเป็นจุดที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ดี” และยังมีความสอดคล้องกับความคิดเห็นของลุงดำโฮมสเตย์ที่กล่าวว่า “โฮมสเตย์คือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่สร้างขึ้นเพื่อบริการนักท่องเที่ยว จุดเด่นของการท่องเที่ยวโฮมสเตย์เกาะยอ คือการมาพักผ่อนชมธรรมชาติริมทะเลสาบสงขลา ล่องเรือชมป่าชายเลน ลิ้มรสอาหารทะเล สัมผัสอากาศยามเช้าตอนพระอาทิตย์ขึ้น และนั่งดูวิวพระอาทิตย์ตก”

4.1.2 การท่องเที่ยวชุมชนเชิงเกษตร

พบว่าชุมชนเกาะยอเป็นชุมชนที่มีการยึดถือการปฏิบัติและดำเนินชีวิตตามขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นดั้งเดิม มีเสน่ห์ เรียบง่าย ด้านวิถีชีวิตของคนในชุมชนเกิดจากการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนที่ผสมผสานระหว่างชาวบก(ชาวสวน) และชาวเล (ชาวประมง) มีภูมิปัญญาชุมชนซึ่งมีเอกลักษณ์และความโดดเด่น จนทำให้นักท่องเที่ยวที่เคยเยือนเกาะยอเกิดความประทับใจ จนเกาะยอกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรชุมชนที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวมาจนถึงปัจจุบัน ตัวอย่างรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่มีชื่อเสียง ได้แก่ การเลี้ยงประกะพงขาวในกระชัง การทำเครื่องปั้นดินเผา และการทอผ้า ซึ่งผ้าทอเกาะยอเป็นภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดสืบกันมา จนเป็นมีการพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีชื่อเสียงและได้รับรางวัลในปีพ.ศ. 2547 คัดสรรเป็นผลิตภัณฑ์ OTOP ระดับ 5 ดาว ในระดับประเทศ นอกจากนี้ ประโยชน์จากการท่องเที่ยวชุมชน ยังเป็นการสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนเพิ่มขึ้นด้วย ทั้งนี้ชาวเกาะยอยังมีการทำสวนสมรมเป็นสวนที่ปลูกพืชผลไม้ยาวนานชนิด เช่น ทุเรียน ลองกอง จำปาตะขบ รวบรวมพืชชนิดอื่นๆ ถือเป็นเอกลักษณ์ทางด้านภูมิปัญญาที่โดดเด่นแตกต่างจากที่อื่น การท่องเที่ยวเกาะยอมีการพัฒนามากยิ่งขึ้น และจากการลงพื้นที่สัมภาษณ์นายสุรกิจ สุวรรณนิมิต (ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 6) กล่าวว่า “นับตั้งแต่มีการพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐาน การตัดถนน การสร้างสะพานดินถนนสู่ลานนท์ เชื่อมระหว่างเกาะยอกับอำเภอเมือง การเข้าถึงของนักท่องเที่ยวก็สะดวกและง่ายยิ่งขึ้นรวมถึงคุณภาพชีวิตของคนในเกาะยอดีขึ้นจากการพัฒนาในพื้นที่” ถึงแม้ว่าการพัฒนาดังกล่าวจะให้ผลกระทบทางบวกกับชุมชนเกาะยอ อย่างไรก็ตามมีมุมมองที่แตกต่างของการพัฒนาด้านพื้นที่เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว โดยนายไพจิตร ปริศวงศ์ (เกษตรกรสวนสมรม หมู่ 6) ได้ให้ความเห็นว่า “การเร่งรัดพัฒนาโดยใช้เทคนิคก่อสร้างที่ไม่เหมาะสมทำให้เกิดการพังทลายอย่างถาวรของหน้าดิน หาดทราย ชายทะเล การสูญเสียสภาพภูมิทัศน์และกระทบกับธรรมชาติได้”

4.1.3 การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์

พบว่าในพื้นที่ชุมชนเกาะยอมีประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน มีสถานที่ท่องเที่ยวที่เก่าแก่และมีประวัติศาสตร์ของบุคคลสำคัญ เช่น เส้นทางตามรอยสี่สมเด็จพระโค๊ะ เจ้าเกาะยอ

เจ้าเกาะใหญ่ และเจ้าจอมทอง ประวัติศาสตร์ชาวบก ประวัติศาสตร์พังพระ สวนประวัติศาสตร์พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ สถาบันทักษิณคดีศึกษา ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่นอกจากจะสร้างความเพลิดเพลินแล้วยังเป็นการท่องเที่ยวที่สร้างประสบการณ์และความรู้ให้แก่ผู้ที่ได้มาเยือน นอกจากนี้เกาะยอยังมีความโดดเด่นในเรื่องวัฒนธรรมและประเพณีพื้นบ้าน โดยเฉพาะประเพณีชักพระ , ประเพณีบุญสารทเดือนสิบ, และการชักพระขึ้นเขาภูฏี เป็นต้น โดยการยึดถือในประเพณีดังกล่าว นอกจากจะส่งผลส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชน ยังเป็นการเสริมสร้างความผูกพันของคนในชุมชนอีกด้วย

องค์ประกอบพื้นที่ชุมชนเกาะยอ เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติเป็นหลัก มีแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น รวมถึงแหล่งวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวนั้น ดังนั้นการพัฒนาองค์ประกอบด้านพื้นที่ชุมชนเกาะยอซึ่งการท่องเที่ยวบนพื้นฐานธรรมชาติและวัฒนธรรมชุมชนเป็นส่วนใหญ่ การพัฒนาพื้นที่จึงต้องมีการคำนึงถึงความสมดุลของความยั่งยืนของเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไป เช่น มีการควบคุมพื้นที่ด้านการเข้าถึงของนักท่องเที่ยว การจัดการโดยคำนึงถึงผลกระทบต่อความเป็นอยู่ในชุมชนและสิ่งแวดล้อมชุมชนด้วย จากการศึกษาพบว่าผลทางบวกของการพัฒนาองค์ประกอบด้านพื้นที่ชุมชนเกาะยอด้านการพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยว เช่น การสร้างโฮมสเตย์ เพื่อบริการและอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยว และการพัฒนาระบบการรองรับนักท่องเที่ยว เช่น โครงสร้างพื้นฐาน การตัดถนน การสร้างสะพานต่างๆ ให้ผลกระทบทางบวกกับชุมชน ทำให้นักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น ส่งผลให้คนในชุมชนมีรายได้และอาชีพจากการท่องเที่ยวมากขึ้น และการพัฒนาโครงสร้างเพื่อรองรับการเข้าถึงของนักท่องเที่ยวด้านพื้นที่ เช่น โครงสร้างพื้นฐาน การตัดถนน อีกทั้งคนในชุมชนก็มีความสุขมากขึ้น สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของผู้ประกอบการร้านค้าดีโภชนา ที่กล่าวว่า “การหลั่งไหลของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติที่เข้ามาอย่างรวดเร็วคือเป็นการสร้างรายได้ให้กับชุมชนเกาะยอ” และคำสัมภาษณ์ของผู้ประกอบการร้านอาหารศิรดาเกาะยอ ที่กล่าวว่า “นับตั้งแต่มีการพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐาน การตัดถนนและการสร้างสะพานดินนุสูลานนท์เชื่อมระหว่างเกาะยอ ทำให้คุณภาพชีวิตของคนในเกาะยอดีขึ้น รวมถึงการเข้าถึงของนักท่องเที่ยวก็สะดวกและง่ายยิ่งขึ้น” อย่างไรก็ตามยังมีผู้ที่มีความคิดเห็นต่างถึงผลกระทบในทางลบจากการพัฒนาองค์ประกอบพื้นที่ โดยนายชัยยุทธ เสาวคนธ์ (ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 8) ได้ให้ความเห็นว่า “การก่อสร้างอาคารหรือสิ่งก่อสร้างในตำแหน่งที่ผิดพลาด อาจทำให้งจรทางธรรมชาติเกิดความแปรปรวน การเร่งรัดพัฒนาพื้นที่โดยใช้เทคนิคก่อสร้างที่ไม่เหมาะสม ทำให้เกิดการพังทลายอย่างถาวรของหน้าดิน หาดทราย ชายทะเล การสูญเสียสภาพภูมิทัศน์และกระทบกับธรรมชาติได้” นอกจากนี้ยังพบว่า การพัฒนาพื้นที่โดยขาดการคำนึงถึงการควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยว และ

ปริมาณโฮมสเตย์ อาจกลายเป็นสิ่งที่ทำลายที่ความเป็นอยู่ของคนในชุมชนมากเกินไป ทำให้เกิดความแออัด และส่งผลต่อคุณภาพชีวิตคนในชุมชน ซึ่งมีสอดคล้องกับคุณวิชัย สยามมาลา (ร้านถิ่นเกาะยอ: ข้าราชการเกษียณ) ที่กล่าวว่า “เดิมชุมชนเกาะยอใช้ชีวิตเรียบง่าย อยู่กับทะเลและป่า แต่พอนักท่องเที่ยวหลังไหลเข้ามามากขึ้น วิธีการใช้ชีวิตเริ่มต่างไปจากเดิม คนเน้นไปหารายได้จากการท่องเที่ยว เช่น ขายของที่ตลาด รับจ้างทำกับข้าว หรือล้างจานในร้านอาหาร ไปทำงานในรีสอร์ท โรงแรม ใช้ชีวิตแบบคนเมืองมากขึ้น เส้นของการทำประมงริมทะเลสาบเริ่มหายไปพร้อมกับการพัฒนา คนทำสวน คนทอผ้าก็ลดลง เนื่องจากความเป็นอยู่เรื่องปากท้องสำคัญกว่า ”

ในการพัฒนาองค์ประกอบด้านพื้นที่พบว่า มีทั้งผลกระทบในทางบวกและผลกระทบทางลบกับชุมชนเกาะยอ ในส่วนของผลกระทบทางบวกพบว่า เกิดการสร้างรายได้และอาชีพให้กับคนในชุมชนจากการพัฒนาพื้นที่และโครงสร้างพื้นฐาน ทำให้เกิดความสะดวกในการเข้าถึงได้มากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามผลกระทบทางลบก็เกิดขึ้นเช่นกัน จากการพัฒนาด้านพื้นที่โดยขาดการคำนึงถึงการควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยว การเร่งรัดพัฒนาโครงสร้างและการก่อสร้างอาคารหรือสิ่งก่อสร้างในตำแหน่งที่ผิดพลาด ที่กล่าวมาข้างต้น ต่างส่งผลกระทบต่อมิติด้านวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมของชุมชนเกาะยอ

4.2 องค์ประกอบการจัดการ

ในการจัดการพื้นที่ท่องเที่ยวเกาะยอ ผู้รับผิดชอบหลัก คือ องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยอ ในส่วนของการสนับสนุนด้านงบประมาณ และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในแหล่งท่องเที่ยว รวมไปถึงแผนการดำเนินการด้านการท่องเที่ยวต่างๆ ด้านของแผนงานและยุทธศาสตร์เฉพาะของการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเกาะยอ ไม่ได้มีแผนงานเฉพาะโดยตรง แต่อาศัยแผนการพัฒนาด้านการบริหารส่วนตำบลเกาะยอ โดยมีการดำเนินตามยุทธศาสตร์การพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยอ

ยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวของชุมชนเกาะยอไม่ได้มีการเขียนแผนการดำเนินงานที่เฉพาะแต่อาศัยกรอบการดำเนินงานตามแผนพัฒนาตำบลเกาะยอ (ปีพ.ศ. 2560- 2562) ขององค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยอ ซึ่งมียุทธศาสตร์ย่อยที่เกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเกาะยอดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและโครงข่ายคมนาคม เพื่อสร้างความเติบโตทางเศรษฐกิจมีดังต่อไปนี้ 1) เกาะยอมีการก่อสร้างและปรับปรุงซ่อมแซมถนน ทางระบายน้ำ สะพาน ท่าเทียบเรือ และโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็น 2) เกาะยอมีการจัดให้ซ่อมแซมระบบ

ไฟฟ้าสาธารณะให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ 3) การก่อสร้างปรับปรุงซ่อมแซมระบบประปาหมู่บ้านและพัฒนาแหล่งน้ำต่างๆ ให้ใช้การได้ตลอดปี 4) เกษะยอมมีการพัฒนาระบบการจราจร เช่น การก่อสร้างศาลาที่พักผู้โดยสาร และจัดทำป้ายบอกเส้นทางนักท่องเที่ยว 5) มีการก่อสร้างและพัฒนาระบบป้องกันภัยธรรมชาติ เช่น สร้างเขื่อนหินกันน้ำเซาะตลิ่ง 6) การจัดทำผังเมืองและบังคับใช้ตามผังเมืองรวม

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาด้านเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวมีดังต่อไปนี้ 1) มีการส่งเสริมการรวมกลุ่มและพัฒนาอาชีพของประชาชน เช่น การสนับสนุนเงินทุนให้กลุ่มอาชีพ 2) มีการสนับสนุนผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ และเพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตร 3) มีการปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกครบถ้วนรวมทั้งโครงสร้างพื้นฐานในแหล่งท่องเที่ยว 4) มีการประชาสัมพันธ์แหล่งเที่ยวของเกาะยอให้เป็นที่รู้จักแพร่หลาย

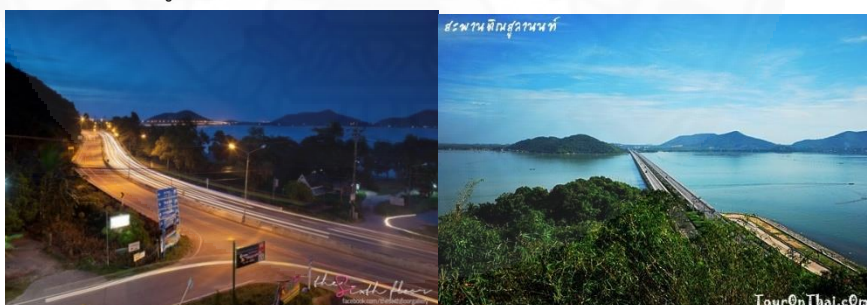
ยุทธศาสตร์ที่ 3 การส่งเสริมพัฒนาการศึกษา ศาสนา ประเพณี ศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น มีดังต่อไปนี้ 1) กาส่งเสริมกิจกรรมด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่นและของชาติ 2) อนุรักษ์ ซ่อมแซมโบราณสถาน โบราณวัตถุและสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ 3) ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนในระดับหมู่บ้านและตำบล

ยุทธศาสตร์ที่ 4 การพัฒนาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมซึ่งมีดังต่อไปนี้ 1) สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เยาวชน 2) คุ้มครองดูแล บำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือมีการก่อสร้างบ่อบำบัดน้ำเสีย 1 แห่ง 3) มีการกำจัดขยะมูลฝอยในตำบลเกาะยอ และส่งเสริมให้การคัดแยกขยะ

การจัดการการท่องเที่ยวเกาะยอด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ จากการศึกษาพบว่าองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยอ มีการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและโครงข่ายคมนาคม เพื่อสร้างความเติบโตทางเศรษฐกิจ และยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว โดยมีการส่งเสริมการรวมกลุ่มและพัฒนาอาชีพของประชาชน เช่น การสนับสนุนเงินทุนให้กลุ่มอาชีพ ส่งเสริมสนับสนุนผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ และเพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตร รวมไปถึงการปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกครบถ้วน รวมทั้งโครงสร้างพื้นฐานแหล่งท่องเที่ยว มีการประชาสัมพันธ์และทำการตลาดเพื่อให้แหล่งท่องเที่ยวของชุมชนและผลิตภัณฑ์ OTOP ของชุมชนให้เป็นที่รู้จักแพร่หลาย ทั้งนี้การพัฒนาในมิติทางเศรษฐกิจต้องมีการบริหารจัดการที่ดีต้องอาศัยบุคลากรด้านการท่องเที่ยวที่มีประสิทธิภาพ มีการเข้ามาสนับสนุนจากองค์กรภายนอกชุมชน ไม่ว่าจะเป็น ภาครัฐ ภาคเอกชน เนื่องจากการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนเกาะยอมีความซับซ้อนและละเอียดอ่อน ต้องอาศัยความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านมีความยืดหยุ่นในการบริหารจัดการ และคิดว่า

เกาะยอเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดสงขลา ซึ่งผลการพัฒนาที่ชัดเจนจากการท่องเที่ยวคือ

การเติบโตของมิติทางเศรษฐกิจ ซึ่งจากการลงพื้นที่สัมภาษณ์นายบัววัน สุวรรณมณี (ผู้อำนวยการสำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬา จังหวัดสงขลา) ได้ให้ความเห็นว่า “การเติบโตทางเศรษฐกิจด้านการท่องเที่ยวของเกาะยอทำให้คนในชุมชนหันมาประกอบอาชีพทางด้านการท่องเที่ยวอย่างแพร่หลาย เช่น อาชีพมัคคุเทศก์บริษัทนำเที่ยว หากมีการจัดการที่ดีก็จะส่งผลเกื้อหนุนเศรษฐกิจในภาคอื่น ๆ เช่น ภาคการเกษตร การอุตสาหกรรม ให้เติบโตไปด้วย” ซึ่งมีความสอดคล้องกับข้อมูลรายงานแผนปฏิบัติงานชุมชนของกรมพัฒนาชุมชน¹ ที่พบว่า รายได้จากหน่วยธุรกิจชุมชนเกาะยอเพิ่มจาก 225 หน่วย ในปีพ.ศ. 2557 ขึ้นเป็น 241 หน่วยธุรกิจในปีพ.ศ. 2559 เพิ่มขึ้นคิดเป็นจำนวน 6.6% และข้อมูลเปรียบเทียบรายได้เฉลี่ยของคนในชุมชนเกาะยอจากจำนวน 91,915 บาท/ปี/คน (ในปีพ.ศ. 2557) เพิ่มขึ้นเป็นจำนวน 98,231 บาท/ปี/คน (ในปีพ.ศ. 2559) ซึ่งเพิ่มขึ้นจำนวน 6.8% และมีสอดคล้องกับความคิดเห็นของผู้ประกอบการร้านอาหาร ซีฟู้ดเกาะยอ ที่ได้ให้ความเห็นว่า “ผลดีการท่องเที่ยวที่เด่นชัด คือมีการส่งเสริมการจ้างงานและสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน คนในชุมชนเกาะยอมีรายได้เพิ่มขึ้น” อย่างไรก็ตามมีความเห็นที่ต่างจากผู้ประกอบการธุรกิจโฮมสเตย์ (ลุงดำโฮมสเตย์) ที่กล่าวถึงการพัฒนาเศรษฐกิจการท่องเที่ยวเกาะยอว่า “ธุรกิจโฮมสเตย์ ในเกาะยอขบเซา ลงกว่าเดิม กระทบผู้ประกอบการหลายราย ส่วนหนึ่งเป็นผลจากสภาพเศรษฐกิจ และอาจมาจากการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวรูปแบบโฮมสเตย์ ในพื้นที่อื่นที่มีความน่าสนใจ” ซึ่งมีความย้อนแย้งกันอยู่

ภาพที่ 4.1 สะพานติณสูลานนท์

ที่มา : คณะการจัดการสิ่งแวดล้อม, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, *ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา*, สืบค้นเมื่อวันที่ 10 มกราคม 2561, <http://songkhla lake.com/situation/detail/3>.

¹เบญจมาศ สุทัศน์ ณ อยุธยา, *รายงานการพัฒนาตำบล ประจำปี 2560 ตำบลเกาะยอ อำเภอมือเมืองสงขลา* (สงขลา: สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสงขลา กรมการพัฒนาชุมชน, 2560), สืบค้นเมื่อวันที่ 17 มิถุนายน 2560, <http://songkhla.cdd.go.th/wp-content/uploads/sites/58/2017/06.pdf>.

การจัดการด้านสังคมและวัฒนธรรม จากการศึกษาพบว่า องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยอมีการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์การส่งเสริมพัฒนาการศึกษา ศาสนา ประเพณี ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น มีการส่งเสริมกิจกรรมด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่นและของชาติมีการปลูกจิตสำนึกของเยาวชนรุ่นหลังให้เห็นถึงความสำคัญของวัฒนธรรมท้องถิ่น องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยอ มีแผนงานและโครงการฟื้นฟู ซ่อมแซม โบราณสถาน โบราณวัตถุ และสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์อย่างชัดเจน มีการสนับสนุนงบประมาณในการบูรณะวัดในพื้นที่ชุมชนที่มีความเสื่อมโทรมและเสียหาย รวมทั้งปรับปรุงทัศนียภาพโดยรอบ เพื่อให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของเกาะยอที่จะสามารถดึงดูดใจกลุ่มนักท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของนายคำรพ เสาวคนธ์ (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยอ) ที่กล่าวว่า “ชุมชนเกาะยอมีการส่งเสริมและสนับสนุนให้มีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนในระดับหมู่บ้านและตำบล โดยมองว่าการท่องเที่ยวเกาะยอ มีจุดแข็งในด้านวัฒนธรรมภูมิปัญญา และวิถีชีวิตของคนในชุมชน ที่ยังสืบทอดมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ประกอบกับความเข้มแข็งของแต่ละกลุ่มอาชีพในชุมชน” ซึ่งจากการศึกษาพบว่า ประชาชนในชุมชนมีการรวมกลุ่มอาชีพโดย จำแนกออกเป็น 4 กลุ่มอาชีพหลักๆ ได้แก่ 1) กลุ่มแม่บ้านเกษตรทอผ้าเกาะยอ มีประมาณ 200 ครั้วเรือน 2) กลุ่มผู้เลี้ยงปลากระชังในกระชังเกาะยอ มีจำนวนประมาณ 449 ครั้วเรือน 3) กลุ่มเกษตรกรชุมชนเกาะยอ ประมาณ 180 ครั้วเรือน 4) กลุ่มผู้ประกอบการอาชีพโฮมสเตย์ 44 ครั้วเรือน

กลุ่มอาชีพในเกาะยอส่วนใหญ่มีการรวมตัวกันอย่างไม่เป็นทางการ เฉพาะกิจ ได้แก่ กลุ่มเกษตรกรชุมชน,กลุ่มผู้เลี้ยงปลากระชังในกระชังเกาะยอ,กลุ่มผู้ประกอบการอาชีพโฮมสเตย์ โดยจากการสัมภาษณ์นายไพจิตร ปริศวงศ์ (เกษตรกรสวนสมรม หมู่ 6) ได้กล่าวว่า “การทำเกษตรของชาวสวนเกาะยอ ไม่ได้มีการรวมกลุ่มกันอย่างชัดเจน ส่วนมากจะเป็นการประกอบอาชีพในครั้วเรือน มีการปรึกษาหารือและแลกเปลี่ยนระหว่างกลุ่มกันบ้าง ด้านงบประมาณมาจากการกู้ ธกส. มาลงทุน ส่วนใหญ่นิยมปลูกไว้เพื่อบริโภคในครั้วเรือนก่อน ส่วนที่เหลือบางส่วนก็จะนำไปจำหน่ายที่ตลาด การดำรงชีวิตของเกษตรกรชาวสวนเกาะยอ ส่วนใหญ่ยึดถือหลักเศรษฐกิจพอเพียง”

ภาพที่ 4.2 สวนสมรม และผลไม้ขึ้นชื่อเกาะยอ

ที่มา : องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยอ, 2560.

ส่วนกลุ่มอาชีพที่มีความเข้มแข็งและมีการรวมกลุ่มอย่างเป็นทางการคือ กลุ่มอาชีพแม่บ้านเกษตรทอผ้า ซึ่งแบ่งเป็น 4 กลุ่มย่อย ได้แก่ ผ้าทอเกาะยอกลุ่มราชวัดแสงส่องหล้าที่ 1 , ผ้าทอเกาะยอกลุ่มร่มไทร, กลุ่มผ้าทอป่าลิม, กลุ่มผ้าทอเกาะยอดอกพิกุล โดยนายวิชัย มาระเสนา (ประธานกลุ่มทอผ้าราชวัดแสงส่องหล้า ที่ 1) ได้ให้ข้อมูลการดำเนินงานกลุ่มทอผ้าราชวัดแสงส่องหล้าที่ 1 ว่า ผ้าทอเกาะยอมีการสืบทอดตั้งแต่ปี พ.ศ.2375 ชาวบ้านเกาะยอได้นำผ้าทอเกาะยอขึ้นถวายพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้รับพระราชทานชื่อใหม่ว่า ลายราชวัด แผลว่า กิจวัตรหรือการกระทำ มีการสืบทอดต่อกันในครัวเรือนเรื่อยมา เป็นเวลาหลายร้อยปี จนถึงรุ่นลูก รุ่นหลาน มีการตั้งเป็นกลุ่มอาชีพ คือ กลุ่มราชวัดแสงส่องหล้าที่ 1 ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มขึ้นกันเองของชาวบ้าน มีการพัฒนาคุณภาพจนได้รับการคัดสรรเป็นผลิตภัณฑ์ OTOP ทำดาว ในระดับประเทศ ในปี พ.ศ.2547 จึงเป็นที่รู้จักแก่บุคคลทั่วไป และนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังได้เปิดเป็นศูนย์การศึกษาหาความรู้ด้านการทอผ้าแก่นักเรียน นักศึกษา และผู้ที่สนใจ ด้านงบประมาณในช่วงแรกของการก่อตั้งกลุ่มได้มาจากการกู้เงินของกลุ่ม มาเป็นทุนในการซื้อเส้นใย แต่ต้นทุนค่อนข้างสูง ส่งผลให้คนหันไปใช้ผ้าทอจากโรงงานหรือที่อื่นแอบอ้างว่าเป็นผ้าทอเกาะยอ อย่างไรก็ตามทางกลุ่มยังขาดการสนับสนุนด้านเงินทุน การประชาสัมพันธ์ และการตลาดของผลิตภัณฑ์ ในปัจจุบันเศรษฐกิจการท่องเที่ยวเกาะยอซบเซาเนื่องจากมีการพัฒนาและแข่งขันด้านการตลาดท่องเที่ยวในพื้นที่อื่นๆ ซึ่งตอนนี้ก็เป็นความท้าทายของกลุ่มว่าจะรักษาเอกลักษณ์และวัฒนธรรมภูมิปัญญาของท้องถิ่นได้ไปอีกนานเท่าไร เนื่องจากชาวบ้านก็หันไปประกอบอาชีพอื่นกันมากขึ้น สอดคล้องกับความเห็นของกลุ่มผ้าทอป่าลิมที่ได้กล่าวถึงการส่งเสริมพัฒนามิติสังคมวัฒนธรรมของชุมชนเกาะยอว่า “จุดเด่นของการที่เกาะยอเป็นเมืองท่องเที่ยว คือเป็นการสร้างรายได้ให้กับชุมชนเกาะยอ ในขณะเดียวกัน หากคนในชุมชนและนักท่องเที่ยวไม่ได้เกิดการเรียนรู้และเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นก็อาจจะทำให้ท้องถิ่นเหล่านั้น สูญเสียเอกลักษณ์และวัฒนธรรมดั้งเดิมได้ ผู้นำควรตระหนักในการส่งเสริมด้านวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และแก้ไขสนับสนุนอย่างจริงจัง ไม่ใช่แค่มีไว้เขียนประกอบแผนให้สมบูรณ์ เพื่อไม่ให้สิ่งที่บรรพบุรุษสร้างมาถูกกลืนไปกับสังคมนวัตกรรม” นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับความเห็นจากตัวแทนกลุ่มทอผ้าดอกพิกุล ที่กล่าวว่า “เดิมคนทอผ้ากันแทบทุกบ้านเกือบ 2,000 ราย ปัจจุบันลดเหลือประมาณไม่เกิน 200 ราย ซึ่งมีความเป็นไปได้ว่าในอนาคตจะลดลงอีกเรื่อยๆ จนอาจจะสูญหายไปจากเกาะยอ”

ภาพที่ 4.3 การทอผ้าเกาะยอ

ที่มา : องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยอ, 2560.

จากการศึกษาวิจัยการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเกาะยอ พบว่าข้อมูลองค์ประกอบด้านการจัดการที่ได้การสัมภาษณ์ผู้นำและตัวแทนองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยอ กับข้อมูลจากกลุ่มผู้ประชาชนผู้ประกอบการอาชีพในชุมชนมีความสอดคล้องกัน ซึ่งเมื่อศึกษาเทียบข้อมูลการศึกษารายจากตำรา (Documentary Research) ด้านการปรับปรุง ซ่อมแซม โบราณสถาน โบราณวัตถุและสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ เช่น การบูรณะวัด สำนักสงฆ์ และสถานที่ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์อื่นๆ มีการดำเนินการตามแผนจริง แต่ข้อมูลการส่งเสริมกิจกรรม ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ผลิตภัณฑ์ชุมชน และกลุ่มอาชีพในท้องถิ่น พบว่าจำนวนผู้ที่ประกอบอาชีพทอผ้า ซึ่งเป็นอาชีพดั้งเดิมชุมชน มีจำนวนรายได้จากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาชุมชนลดลงจริง ซึ่งแสดงให้เห็นด้านการจัดการส่งเสริมมรดกและวัฒนธรรม เพื่อเป้าหมายในการอนุรักษ์และสืบทอดวิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่นภายใต้ขององค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยอ มีการดำเนินการแต่ยังไม่เกิดความยั่งยืน

ภาพที่ 4.4 สถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เกะยอ

ที่มา : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, สืบค้นเมื่อวันที่ 10 มกราคม 2561,

<https://thai.tourismthailand.org/สถานที่ท่องเที่ยว/เกาะยอ> -1173.

การจัดการด้านสภาพแวดล้อมในชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยอดำเนินตามแผนพัฒนาตำบลเกาะยออยู่แล้ว การจัดการขยะของเกาะยอ ได้ส่งเสริมให้ชุมชนมีการคัดแยกขยะ โดยองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยอมีการจัดสรรและอำนวยความสะดวกในด้านถังขยะไว้ตามจุดต่าง ๆ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวและประชาชนในชุมชน จากนั้นก็จะนำขยะเหล่านี้ไปจัดการต่อ โดยเกาะยอมีการรวมกลุ่มกับเทศบาลเพื่อจัดตั้งศูนย์จัดการขยะมูลฝอยตามแนวทางของกรมควบคุมมลพิษโดยเทศบาลนครสงขลาเป็นแกนนำในการจัดตั้งศูนย์จัดการขยะมูลฝอยในเขตอำเภอเมือง ในด้านของมลพิษทางเสียงที่เกิดจากการท่องเที่ยวโฮมสเตย์ ซึ่งอาจจะมีผลกระทบกับชาวบ้าน ทางองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยอ ก็ได้มีการออกกฎระเบียบและขอความร่วมมือจากผู้ประกอบการโฮมสเตย์ ให้จำกัดการใช้เสียงหลังเวลาตี 1 นอกจากนี้ยังมีการเพิ่มพื้นที่สีเขียว พื้นที่ป่าไม้ป่าชายเลนและทรัพยากรสัตว์น้ำเช่น ปลุกป่าชายเลน สิ่งที่เป็นปัญหาและชาวบ้านร้องเรียนกันมากคือคุณภาพน้ำในทะเลสาบสงขลา เนื่องจากระบบนิเวศในทะเลลดลง การจัดการคุณภาพน้ำในทะเลสาบสงขลา ทางองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยอก็มีการตรวจสอบร้านอาหาร รีสอร์ทที่พักและโฮมสเตย์ ในด้านการทำระบบบำบัดน้ำใช้ ไม่ให้มีการปล่อยน้ำลงสู่ทะเลสาบสงขลา อย่างไรก็ตามถึงแม้จะมีการจัดการดังที่กล่าวมาข้างต้นพบว่า มีเสียงร้องเรียนจากผู้ได้รับผลกระทบจากคุณภาพของน้ำในทะเลสาบสงขลาเป็นจำนวนมาก จากการสัมภาษณ์คุณบรรหาร วรรณโร (ผู้ประกอบการเลี้ยงปลากระพงขาวในกระชังและผู้ใหญบ้าน หมู่ที่ 1) กล่าวว่า “ปลากระพงขาวช็อคตายจำนวนมาก เพราะมีการปล่อยน้ำเสียทิ้งลงสู่ทะเลสาบ ตอนนี้ประมงพื้นบ้านและผู้เลี้ยงปลาได้รับความเดือดร้อนกันมาก” ซึ่งมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงลึกพบว่า อุปสรรคในการพัฒนาอย่างหนึ่งของชุมชนเกาะยอคือ ปัญหาทางด้านอิทธิพลของผู้นำที่ไม่เป็นทางการ โดยผู้ประกอบการโฮมสเตย์ท่านหนึ่งได้กล่าวไว้ว่า “การคิดแผนและนโยบาย เป็นเรื่องของส่วนกลาง คนในชุมชนมีส่วนร่วมในฐานะผู้ปฏิบัติ สิ่งที่น่ากลัวที่สุดคือ อำนาจของนักการเมืองท้องถิ่น ซึ่งเป็นทั้งผู้คิดนโยบาย ผู้ประกอบการและเจ้าของ

โฮมสเตย์ และร้านอาหาร นอกจากนี้ อำนาจในการตรวจสอบก็เป็นเรื่องภายในองค์กร ยากที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมและตรวจสอบได้อย่างแท้จริง”

ภาพที่ 4.5 ผู้เลี้ยงปลากะพงขาวในการชั่งกะเยอ

ที่มา : ไอที-วิทยาการ, สำนักข่าวคมชัดลึก. 27 พ.ย. 2554 สืบค้นวันที่ 10 มกราคม 2561,
<http://www.komchadluek.net/news/lifestyle/116198>, 2561.

4.3 องค์ประกอบด้านกระบวนการและกิจกรรม

การจัดการการท่องเที่ยวพบว่า การกำหนดกระบวนการดำเนินการและกิจกรรม มีความสำคัญต่อการจัดการการท่องเที่ยว ในส่วนของการพัฒนาพื้นที่และดูแลทรัพยากรการท่องเที่ยว มีหน่วยงานรับผิดชอบหลักคือ องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยอ การดำเนินงานด้านการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเกาะยอ ยังขาดแผนงานเฉพาะหรือยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวชุมชนเกาะยอ โดยตรง ซึ่งจะเป็นตัวกำหนดขั้นตอนและกระบวนการทำงานให้ชัดเจนมากขึ้น ในปัจจุบันมีเพียงการดำเนินงานภายใต้แผนหลักของการพัฒนาชุมชนเกาะยอ

จากการศึกษาองค์ประกอบด้านกระบวนการและกิจกรรม พบว่า องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยอ มีการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ส่งเสริมสนับสนุนให้มีศูนย์การเรียนรู้ ชุมชนในระดับหมู่บ้านและตำบล โดยกระบวนการกิจกรรมขององค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยอด้านมิติทางเศรษฐกิจ คือ มีส่งเสริมการรวมกลุ่มและพัฒนาอาชีพของประชาชน เช่น การสนับสนุนเงินทุนให้กลุ่มอาชีพ สนับสนุนผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ และเพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตร นอกจากนี้มีการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวของเกาะยอให้เป็นที่รู้จักแพร่หลาย สร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นการให้ความรู้ด้านนิเวศวิทยาของแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งเป็นไปตามคำสัมภาษณ์ของผู้จัดการร้านทะเลทองโฮมสเตย์ ที่กล่าวว่า “เป้าหมายของนักท่องเที่ยวในการมาพักโฮมสเตย์ คือการมาพักผ่อนชมธรรมชาติ ริมทะเลสาบสงขลา ลิ้มรสอาหารทะเลสด และชมวิถีชีวิตอันเรียบง่ายของชาวเกาะยอ นอกจากนี้

โฮมสเตย์ยังมีกิจกรรมหลากหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นการนั่งเรือล่องทะเลสาบสงขลา การไปชม กระชังปลากะพงขาว ซึ่งกิจกรรมท่องเที่ยวได้ให้ความรู้และสร้างประสบการณ์ให้กับนักท่องเที่ยว เพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องให้แก่นักท่องเที่ยว”

ภาพที่ 4.6 โฮมสเตย์เกาะยอ

ที่มา : PaiNaiDii, “โฮมสเตย์เกาะยอ” สืบค้นเมื่อวันที่ 10 มกราคม 2561,

<http://www.painaidii.com/business/143215/lungkaew-multiply-/lang/th/>.

กระบวนการกิจกรรมขององค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยอในมิติด้านการพัฒนาสังคม วัฒนธรรม มีการส่งเสริมกิจกรรมด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่นและของชาติอนุรักษ์ ช่อมแซม โบราณสถาน โบราณวัตถุและสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ส่งเสริมและสนับสนุนให้มี ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนในระดับหมู่บ้านและตำบล ซึ่งนายคำรพ เสาวคนธ์ (นายกองค์การบริหารส่วน ตำบลเกาะยอ)ได้ให้ความเห็นว่า “ด้านวัฒนธรรม และประเพณีของเกาะยอ มีชื่อเสียงและเป็น เอกลักษณ์ของชุมชนอยู่แล้ว สิ่งที่ยังขาดคือการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ให้แก่คนรุ่นหลัง เพื่อให้ ภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษยังคงดำรงอยู่ต่อไปได้” ซึ่งมีความสอดคล้องกับนาย บรรหาร วรรณโร (ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 1) ที่กล่าวว่า “การพัฒนาด้านสังคมวัฒนธรรมในชุมชนเกาะยอ ก็มี วัฒนธรรมประเพณีที่มีเอกลักษณ์หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็น ประเพณีชักพระ ประเพณีวันสาทรเดือนสิบ ประเพณีวันขึ้นเขากุฎี เหล่านี้ก็เกิดจากความพยายามและความร่วมมือขององค์การบริหารส่วนตำบล และชาวบ้านในตำบลเกาะยอ”

กระบวนการกิจกรรมขององค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยอในมิติด้านการพัฒนาด้าน สิ่งแวดล้อม มีการส่งเสริมการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้ เยาวชน นักท่องเที่ยว และคนในชุมชน มีจิตสำนึกรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือมีการ ก่อสร้างบ่อบำบัดน้ำเสีย 1 แห่ง นอกจากนี้ยังมีการกำจัดขยะมูลฝอย และส่งเสริมให้มีการคัดแยกขยะ ในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับคำสัมภาษณ์จากนายหัวบัวโฮมสเตย์ ที่กล่าวว่า “ ถึงแม้ว่านักท่องเที่ยว จำนวนมากทำให้เกิดปริมาณของเสีย อย่างไรก็ตามทางโฮมสเตย์มีการจัดการด้านขยะ คือ มีการจำกัด พื้นที่ในการทิ้งขยะในบริเวณที่เตรียมไว้ให้ ในด้านของการจัดการน้ำใช้จากโฮมสเตย์ มีการบำบัดตาม

หลักก่อนปล่อยลงทะเลสาบทุกครั้ง” อย่างไรก็ตาม มีความเห็นที่ต่างจากคำสัมภาษณ์ของนายชัยยุทธ เสาวคนธ์ (ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 8) ที่ได้กล่าวว่า “ด้านสิ่งแวดล้อม คิดว่ามีความแตกต่างจากเมื่อก่อนมาก โดยเฉพาะด้านคุณภาพของน้ำในทะเลสาบสงขลา ที่คอยช่วยเหลือเลี้ยงสร้างอาชีพ และรายได้ให้กับคนในชุมชนหลายพันชีวิต ซึ่งคุณภาพน้ำที่ย่ำแย่ไม่เพียงแค่ทำลายระบบนิเวศและสิ่งมีชีวิตใต้น้ำ แต่ยังกระทบถึงคนในชุมชนอีกด้วย”

ในด้านการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว ต้องเป็นการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้ โดยการให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศ วัฒนธรรมประเพณีของแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งในส่วนนี้การท่องเที่ยวของชุมชนเกาะยอยังขาด และควรได้รับการพัฒนาด้านการสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องต่อนักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่นและผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง ในด้านมิติการพัฒนาทางด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะทำให้องค์ประกอบด้านกระบวนการและกิจกรรมมียั่งยืนในการพัฒนามากขึ้น

4.4 องค์ประกอบองค์กรในชุมชน

คำว่า“องค์กรชุมชน” คือ การรวมตัวกันของคนในชุมชนในการค้นหาคิดค้นวิธีการในการแก้ไขและจัดการ โดยใช้กระบวนการจัดการให้ผู้คนหรือสมาชิกนั้นๆ อยู่ร่วมกันได้อย่างเท่าเทียม และมีส่วนร่วม เพื่อให้การแก้ไขปัญหาต่างๆ ดำเนินไปได้อย่างลุล่วงกล่าวคือ องค์กรชุมชน จะเป็นกลไกหลักในขับเคลื่อนเป้าหมายของชุมชน ซึ่งหากชุมชนได้มีการรวมกลุ่มกันเป็นองค์กรชุมชนก็ย่อมจะบรรลุเป้าหมายร่วมกันของชุมชนได้ง่าย ทั้งนี้การจัดการจึงต้องเกิดจากฐานชุมชน ไม่ใช่เกิดจากกลไกของรัฐมาการจัดการ ชุมชนต้องเป็นแกนหลักเพราะเป็นเจ้าของปัญหาและรู้ความต้องการของตนเอง ดังนั้นในการแก้ไขปัญหาชุมชนไม่สามารถแก้ไขได้ถ้าทำเพียงชุมชนเดียวจะต้องรวมกลุ่มกันของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน โดยองค์กรชุมชนแสดงถึงการความร่วมมือของชุมชนและความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งเป็นหัวใจของการพัฒนาชุมชน โดยองค์กรชุมชนมีลักษณะที่หลากหลาย แบ่งได้ 4 ลักษณะ ดังนี้

4.4.1 องค์กรชุมชน ในรูปแบบของการรวมกลุ่มเพื่อดำเนินกิจกรรมเฉพาะภายในชุมชน เช่น การออมทรัพย์ ธนาคารข้าว และกลุ่มสหกรณ์ เป็นต้น

4.4.2 องค์กรชุมชน ในรูปแบบของการรวมกลุ่มเพื่อบูรณาการกิจกรรมที่หลากหลายภายในชุมชนเข้าด้วยกัน

4.4.3 องค์การชุมชน ในรูปแบบของการรวมกลุ่มเพื่อการประสานกิจกรรมที่คล้ายแต่ละพื้นที่ชุมชน เพื่อเป็นเครือข่ายกิจกรรม เช่น องค์การชุมชนสลัม 4 ภาค

4.4.4 องค์การชุมชน ในรูปแบบของการรวมกลุ่มเพื่อการต่อยอดกับนโยบายรัฐหรือผลประโยชน์ร่วมขององค์การชุมชนหรือชุมชนที่มีแก้ปัญหาเช่นเดียวกัน

จากการศึกษาองค์ประกอบองค์กรในชุมชนเกาะยอพบว่า มีสภาองค์กรชุมชนเป็นที่รวมของประชาชนในตำบล เพื่อร่วมกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้และแก้ปัญหาของพื้นที่ร่วมกัน แต่เนื่องจากปัจจุบันการท่องเที่ยวได้ขยายตัวกว้างขึ้นและมีการบูรณาการหน่วยงานการท่องเที่ยวในหลายหลายกิจกรรม ซึ่งมีจุดมุ่งหมายสำคัญเพื่อแสวงหาความร่วมมือกับทุกทุกฝ่ายในการพัฒนาการท่องเที่ยวของตำบลเกาะยอ ตามนโยบายการท่องเที่ยวท้องถิ่นของรัฐบาลซึ่งทางโรงเรียนวัดแหลมพ้อ เป็นผู้ได้รับมอบหมายให้ใช้ประโยชน์จากอาคารศูนย์สามวัยเดิม เป็นสถานที่ในการปฏิบัติงานและให้บริการแก่สมาชิกและนักท่องเที่ยวอันจะทำให้มีความสะดวก และสามารถพัฒนากิจกรรมของชุมชนและการท่องเที่ยวได้ดียิ่งขึ้น

ภาพที่ 4.7 เปิดสภาองค์กรชุมชนและชมรมการท่องเที่ยวเกาะยอ มุ่งส่งเสริมเศรษฐกิจในพื้นที่
ที่มา : องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยอ, 2560.

จากการสัมภาษณ์นายคำรพ เสาวคนธ์ (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยอ) ได้ให้ความเห็นว่า “ตำบลเกาะยอ มีหลายองค์กรได้เข้ามาร่วมกันคิดปรึกษาหารือกันเพื่อพัฒนาเกาะยอให้น่าอยู่น่าเที่ยว การที่ทุกฝ่ายได้ร่วมมือกันทำงานเพื่อให้เกาะยอเป็นที่รู้จักเป็นเกาะที่มีความพิเศษทางด้านภูมิศาสตร์ ทรัพยากร ศิลปะวัฒนธรรม ฯลฯ ย่อมจะส่งผลให้ชาวเกาะยอมีอาชีพมีรายได้เพิ่มขึ้น อันจะทำให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น” ซึ่งมีความขัดแย้งกับความเห็นของผู้ประกอบการร้านจิบแพ

แลเล ได้กล่าวว่า “อยากให้ภาครัฐและผู้ที่มีส่วนในการจัดการด้านการท่องเที่ยวของชุมชนเกาะยอโดยตรง เปิดโอกาสให้ผู้ประกอบการและคนในพื้นที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกๆ กระบวนการของการจัดการการท่องเที่ยวชุมชน เพื่อให้การพัฒนาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ” และยังขัดแย้งกับความคิดเห็นของนายบรรหาร วรรณโร (ผู้เลี้ยงปลากระชังในกระชัง และผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 1) ที่ได้กล่าวว่า “แม้จะมีการตั้งสภาองค์กรชุมชนเกาะยอจริง แต่การดำเนินการด้านการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเกาะยอ ผู้มีบทบาทความรับผิดชอบหลักคือ องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยอ ผลงานที่เกี่ยวกับด้านการจัดการท่องเที่ยวยังเห็นไม่เด่นชัด” อย่างไรก็ตามในเกาะยอยังมีองค์กรชุมชนในรูปแบบรูปแบบอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเกาะยอ ได้แก่ กลุ่มผู้เลี้ยงปลากระชังในกระชัง กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรทอผ้าเกาะยอ กลุ่มผู้ประกอบการโฮมสเตย์เกาะยอ กลุ่มเกษตรกรเกาะยอ และกลุ่มผู้ประกอบการร้านอาหารเกาะยอ ซึ่งลักษณะการรวมกลุ่มนี้เกิดขึ้นเพื่อการต่อยอดกับนโยบายรัฐหรือผลประโยชน์ร่วมขององค์กรชุมชนหรือชุมชนที่มีแก้ปัญหาเช่นเดียวกัน รูปแบบโครงสร้างการดำเนินงานในกลุ่มไม่ชัดเจน รวมตัวขึ้นเฉพาะกิจ แต่มีความเข้มแข็งในการแก้ไขปัญหา หรือต่อยอดกับองค์กรหรือหน่วยงานภาครัฐเพื่อผลประโยชน์ร่วมกันและความเป็นธรรมของกลุ่ม ตัวอย่างเช่น ความเข้มแข็งของกลุ่มผู้ประกอบการโฮมสเตย์ในชุมชนเกาะยอ ที่มีการต่อยอดกับอำนาจของรัฐในการรื้อถอนโฮมสเตย์ที่ผิดกฎหมาย ความเห็นของนายบรรหาร วรรณโร (ผู้ประกอบการเลี้ยงปลากระชังในกระชัง และ ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 1) ได้กล่าวว่า “ปัจจุบันมีโฮมสเตย์ผุดขึ้นมากมาย ที่มีการสร้างรุกล้ำพื้นที่ทะเลสาบสงขลา มีคดีความตามมาจนถึงขั้นฟ้องร้องขึ้นศาลจนมีคำสั่งให้รื้อถอนตั้งแต่ปีพ.ศ. 2555 เกิดความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานภาครัฐ และผู้ประกอบการที่มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้มีคำสั่งให้รื้อถอนสิ่งปลูกสร้างที่ผิดกฎหมายออกจากพื้นที่มาเกือบ 5 ปี ทุกวันนี้ก็ยังพบว่าการก่อสร้างโฮมสเตย์ใหม่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง” ซึ่งจะเห็นได้ว่าการที่มุมมองและความเข้าใจของคนในชุมชนต่างกันย่อมทำให้เกิดความขัดแย้งตามมาเนื่องจากการรับรู้ปัญหาที่ต่างกัน ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน

ในการที่องค์กรชุมชนจะพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนเกาะยอให้ประสบความสำเร็จและเกิดความยั่งยืนได้นั้นต้องอาศัย ความเข้มแข็งของชุมชนเกาะยอ และความร่วมมือแต่ละกลุ่มย่อยภาครัฐ และเอกชน ในการมาบูรณาการทำงานร่วมกัน ซึ่งจากการลงพื้นที่ชุมชนพบว่าชุมชนเกาะยอมีบริบทชุมชนที่ต่างกลุ่มต่างอยู่ ต่างกลุ่มต่างพัฒนา ซึ่งบริบทของชุมชนในลักษณะนี้ ทำให้การพัฒนาและขับเคลื่อนชุมชนไปสู่ความยั่งยืนได้ยาก ต้องอาศัยปัจจัยด้านผู้นำชุมชน ซึ่งต้องมีหน้าที่และบทบาทในเอื้อให้ชุมชนมีกระบวนการมีส่วนร่วม และเปิดโอกาสให้ทุกคนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริง อย่างไรก็ตามจากการศึกษาพบว่า ด้านการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนเกาะยอพบว่า ประชาชนในชุมชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในฐานะผู้ปฏิบัติและรับผลประโยชน์จาก

การท่องเที่ยวชุมชน แต่ไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการทุกๆขั้นตอน ซึ่งจากการลงพื้นที่สัมภาษณ์ประชาชนในชุมชนเกาะยอบอกว่า ประชาชนในชุมชนส่วนใหญ่มีความสนใจที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในองค์กรชุมชน สอดคล้องกับความคิดเห็นของผู้ประกอบการร้านขนมจันทร์เกาะยอ ที่กล่าวว่า “อยากให้ภาครัฐและผู้ที่มีส่วนในการจัดการด้านการท่องเที่ยวของชุมชนเกาะยอโดยตรง เปิดโอกาสให้ผู้ประกอบการและประชาชนในพื้นที่ได้เข้ามามีส่วนร่วม ในการจัดการการท่องเที่ยวชุมชน” สอดคล้องกับความเห็นของเจ้าของสวนละมุดเกาะยอได้ให้ความเห็นว่า “ในส่วนของ การค้นหาปัญหาสาเหตุ การตัดสินใจเลือกแนวทางพัฒนาแก้ไข ประชาชนในชุมชนไม่ได้เข้ามีส่วนร่วมโดยตรง ซึ่งก็มองว่าไม่ได้เป็นการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ได้เข้าร่วมในโครงการที่กำหนดไว้แล้วว่าให้ทำ”ซึ่งมีความสอดคล้องกับผู้ประกอบการร้านอุมาพรบาติก เกาะยอที่ได้กล่าวว่า “คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการดูแลทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวในฐานะเจ้าบ้าน แต่ในด้านการจัดการการท่องเที่ยวเกาะยอมีส่วนร่วม น้อย เนื่องจากไม่ได้มีอำนาจหน้าที่โดยตรง”จากที่กล่าวมาข้างต้นพบว่าด้านองค์กรชุมชนเกาะยอ ยังไม่เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน เนื่องจากกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนยังไม่เกิดขึ้นอย่างแท้จริง ซึ่งทบทวนสาเหตุพบว่า บริบทของชุมชนเกาะยอ ที่มีความเป็นปัจเจก และความเข้มแข็งชุมชนที่ยังไม่เกิด ทำให้การพัฒนาอย่างยั่งยืนเป็นไปได้ยาก ทั้งนี้ยังพบว่าปัจจัยด้านผู้นำชุมชน จะต้องมีบทบาทสำคัญในการผลักดันให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมในชุมชน ซึ่งมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญ

จากการศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนเกาะยอตามองค์ประกอบของการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเกาะยอ พบว่า การจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนเกาะยอ ยังไม่เกิดความยั่งยืน เนื่องจากขาดความสมดุลในการพัฒนาทางด้านมิติของเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ประกอบกับการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวของคนชุมชนอยู่ในระดับต่ำ เนื่องจากประชาชนในชุมชนไม่ได้มีส่วนร่วมในทุกๆ ขั้นตอนของกระบวนการจัดการ ซึ่งจากการศึกษาพบว่ามิติ ด้านที่ขาดความยั่งยืนและควรได้รับการแก้ไขตามลำดับความเร่งด่วน คือ มิติการพัฒนา ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านมิติการพัฒนาสังคมวัฒนธรรม เนื่องจากมีความเปราะบางในการถูกทำลายและเมื่อเกิดความเสียหายแล้วส่งผลกระทบต่อคนในชุมชนเป็นอย่างมาก

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย

การพัฒนาการท่องเที่ยวในอดีตที่ผ่านมามีความสำคัญกับการมุ่งพัฒนาด้านเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว ซึ่งผลจากการพัฒนาที่ผ่านมาพบว่า แหล่งท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมเป็นเสื่อมโทรม และได้รับความเสียหายเป็นอย่างมาก จากการท่องเที่ยวที่ไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม กระแสการพัฒนาการท่องเที่ยวในปัจจุบัน จึงหันมาให้ความสำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนมากขึ้น ซึ่งนิยาม“การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน” คือ การพัฒนาการท่องเที่ยวให้เกิดความสมดุลใน 3 มิติ คือ มิติด้านเศรษฐกิจ มิติสังคมวัฒนธรรม และมิติด้านสิ่งแวดล้อม ภายใต้เงื่อนไขการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

ชุมชนเกาะยอ จังหวัดสงขลา เป็นชุมชนด้านการท่องเที่ยวที่หนึ่งที่มีชื่อเสียง ได้รับรางวัลหมู่บ้านท่องเที่ยว OTOP Village Champion (OVC) ในปีพ.ศ.2554 และนอกจากนี้เกาะยอยังได้รับเลือกเป็นหมู่บ้านอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ (CIV) ท่องเที่ยวชุมชนประชารัฐ ในปีพ.ศ. 2560 นับว่าเป็นชุมชนที่มีศักยภาพในด้านการท่องเที่ยวชุมชนแห่งหนึ่ง ซึ่งผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนเกาะยอ จังหวัดสงขลา ว่าเป็นอย่างไรมีความยั่งยืนหรือไม่ และปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลต่อการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนเกาะยอ จังหวัดสงขลา ให้เกิดความยั่งยืน

ในการบริหารหน่วยงานหรือองค์กร ปัจจัยหนึ่งที่จะทำให้ประสบความสำเร็จในการดำเนินงานคือ การมีผู้นำที่มีความรู้ความสามารถ และทักษะในการบริหาร ผู้นำ(Leader) หมายถึง ตัวบุคคลที่ได้รับมอบหมายให้กำกับ ประสานงานกิจกรรมกลุ่ม ให้บรรลุเป้าหมายองค์กร ซึ่งผู้นำอาจมาจากการแต่งตั้งเป็นทางการ หรือเป็นอาจเป็นผู้ที่แสดงตัวเป็นผู้ที่มีอิทธิพลในกลุ่ม อันจะก่อให้เกิดการกระทำกิจกรรมให้บรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่ม โดยลักษณะและบทบาทผู้นำที่จะทำให้องค์กรประสบความสำเร็จคือ ผู้นำต้องเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนา มีหน้าที่วางแผนจัดระเบียบมีความสามารถที่จะชักจูงผู้อื่นให้ร่วมมือร่วมใจกับตนในการดำเนินการไปสู่วัตถุประสงค์องค์กร ซึ่งในองค์กรหรือหน่วยงานที่มีขนาดใหญ่ มีความซับซ้อนในการบริหารผู้นำต้องเป็นนักพัฒนา และความสำเร็จอาจจะไม่ได้อยู่ที่ผู้นำคนเดียวแต่อยู่ที่ผู้ปฏิบัติงานทุกคน

ในการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนเกาะยอ จังหวัดสงขลา พบว่าผู้ที่มีบทบาทในการจัดการหลัก คือ องค์กรบริหารส่วนตำบลเกาะยอ (ส่วนราชการ) ผู้นำระดับสูงสุดในหน่วยงาน คือ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยอ โดยงานด้านจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนเกาะยอเป็นส่วนหนึ่งของแผนการพัฒนางค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยอ ซึ่งยุทธศาสตร์ที่มีความเกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนเกาะยอ ได้แก่ ยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาด้านเศรษฐกิจและ

การท่องเที่ยว และ ยุทธศาสตร์ที่ 5 ด้านการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยบทบาทการจัดการด้านการท่องเที่ยวของเกาะยอของผู้นำที่เห็นชัดเจน เช่น การจัดการพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวหาดทรายเทียม เช่น มีการจัดทำป้ายบอกทางสถานที่ท่องเที่ยว ไฟส่องสว่างถนนในหมู่บ้านรอบเกาะยอ การจัดทำช่องทางปั่นจักรยานรอบเกาะ (กำลังดำเนินการ) การปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณหาดทรายเทียมให้เป็นแหล่งพักผ่อน เพื่ออำนวยความสะดวกและดึงดูดใจแก่นักท่องเที่ยว โดยการพัฒนาเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาเพื่อมิติทางด้านเศรษฐกิจของชุมชนเกาะยอซึ่งผลจากการพัฒนาด้านเศรษฐกิจทำให้คนในชุมชน มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีอาชีพและมีรายได้เฉลี่ยเพิ่มขึ้น โดยข้อมูลรายงานจปฐ.ในปีพ.ศ. 2559 จากพบว่าหน่วยธุรกิจชุมชนเกาะยอเพิ่มจาก 225 หน่วย ในปีพ.ศ.2557 ขึ้นเป็น 241หน่วยธุรกิจในปีพ.ศ. 2559 เพิ่มขึ้นคิดเป็นจำนวน 6.6% และข้อมูลเปรียบเทียบรายได้เฉลี่ยของคนในชุมชนเกาะยอจากจำนวน 91,915 บาท/คน/ปี (ในปีพ.ศ. 2557)เพิ่มขึ้นเป็นจำนวน 98,231 บาท/ปี/คน (ในปีพ.ศ. 2559) ซึ่งเพิ่มขึ้นจำนวน 6.8% ซึ่งมีความสอดคล้องกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์ความคิดเห็นของนายสุรกิจ สุวรรณนิมิต (ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 6)ที่กล่าวไว้ว่า “ตั้งแต่มีการพัฒนาปรับปรุงด้านถนนหนทาง ทำให้คุณภาพชีวิตของคนในเกาะยอดีขึ้น รวมถึงการเข้าถึงของนักท่องเที่ยวก็สะดวกมากยิ่งขึ้น” อย่างไรก็ตามมีมุมมองทัศนคติที่แตกต่างออกไปของผู้ประกอบการร้านอาหารที่กล่าวว่า “ลูกค้าลดลงจากเมื่อก่อน คนเริ่มหันไปเที่ยวทะเลสาบสงขลาฝั่งปากประกันมากขึ้น ชุมชนเกาะยอยังขาดการจัดการส่งเสริมประชาสัมพันธ์ด้านการท่องเที่ยว ” (เจ้าของร้านอาหารชมจันทร์)

บทบาทของผู้นำในการจัดการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนามิติด้านสังคมและวัฒนธรรม ได้ให้ความสำคัญกับด้านวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมีการดำเนินภารกิจตามยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ 4 คือ ส่งเสริมกิจกรรมด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่นและของชาติ ซึ่งโครงการที่มีการดำเนินการตามแผนแล้ว คือ การส่งเสริมและทำนุบำรุงวัฒนธรรม ประเพณีและศาสนา การฟื้นฟูซ่อมแซมสถานที่ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และศาสนา เช่น วัด สำนักสงฆ์ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการส่งเสริมการจัดงานประเพณีชุมชนที่สำคัญประจำปีได้แก่ งานประเพณีแห่ผ้าขึ้นเขาภู การจัดงานประเพณีชักพระ ฯลฯ อย่างไรก็ตามการเป้าหมายสำคัญของการพัฒนาในมิติด้านสังคมวัฒนธรรม คือ การอนุรักษ์และส่งเสริมประเพณี วัฒนธรรม และภูมิปัญญาของท้องถิ่นให้คงอยู่ รวมไปถึงการถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจถึงความเป็นมาของวัฒนธรรมและวิถีชีวิตให้กับนักท่องเที่ยว ตลอดจนการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ในวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในมิติสังคมวัฒนธรรมพบว่า เกาะยอยังขาด จากการสัมภาษณ์ข้อมูลจากคนในชุมชนเกาะยอพบข้อเท็จจริงว่าปัจจุบันจำนวนของชาวบ้านที่ประกอบอาชีพทอดผ้าลดลงมากทั้งตำบลเหลือประมาณไม่ถึงสองร้อยราย จากในอดีตที่มีวิถี

การทอดผ้าให้เห็นได้ทั่วไปแทบทุกบ้าน ส่วนหนึ่งเป็นผลจากการพัฒนาส่งเสริมด้านเศรษฐกิจการทอเทียวกว ผู้คนจึงหันไปประกอบอาชีพอื่นกันมากขึ้น เนื่องจากการทอดผ้าต้องใช้ต้นทุนการผลิตที่สูง และความต้องการของตลาดน้อยของผู้บริโภคน้อย ซึ่งหากไม่ได้รับการแก้ไขและจัดการที่ดี ผ้าทอเกาะยอคงเหลือแค่ซื้อให้ได้จดจำ ไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตชาวเกาะยอ ความคิดเห็นของคุณวิชัย มาระเสนา (ประธานกลุ่มทอผ้าราชวดีแสงส่องหล้า ที่ 1) ได้กล่าวไว้ว่า “ไม่รู้วากลุ่มว่าจะรักษาเอกลักษณ์และภูมิปัญญาของท้องถิ่นได้ไปอีกนานเท่าไร เดิมมีสมาชิกสมาชิกกว่า 50 คน ปัจจุบันลดลงเหลือแค่ 14 คน ลำพังกลุ่มเองคงไม่พอที่จะจัดการ” ซึ่งมีความสอดคล้องกับความเห็นของคุณลิ้ม สงเคราะห์ (กลุ่มผ้าทอป่าลิ้ม) ที่กล่าวถึงบทบาทการจัดการการทอเทียวกวเกาะยอในมิติสังคมและวัฒนธรรมไว้ว่า “อยากให้ผู้นำเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษเราสร้างมา จัดการและส่งเสริมอย่างจริงจังไม่ใช่แค่ใส่ไว้ในคำขวัญตำบลว่าคือของดีเกาะยอ”

บทบาทของผู้นำในการจัดการการทอเทียวกวของชุมชนเกาะยอในมิติการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม พบว่า องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยอได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม มีการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ไว้ในแผนพัฒนาตำบลเกาะยอสามปีพ.ศ.2560- 2562 ซึ่งมีความสอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์ชาติและยุทธศาสตร์พัฒนาจังหวัดสงขลา โดยโครงการที่มีการดำเนินการแล้วคือ การกำจัดขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลในตำบลเกาะยอตามแนวทางของกรมควบคุมมลพิษที่ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีการรวมกลุ่ม เพื่อจัดตั้งศูนย์จัดการขยะมูลฝอย โดยเทศบาลนครสงขลาเป็นแกนนำในการจัดตั้งศูนย์จัดการขยะมูลฝอยในเขตอำเภอเมือง ซึ่งองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยอก็เข้าร่วมด้วย มีการนำขยะจากการจัดการในชุมชนไปส่งต่อในกระบวนการกำจัดกลาง การจัดการภายในชุมชนคือ มีการแจกจ่ายถังขยะตามจุดต่างๆอย่างทั่วถึง และมีการรณรงค์ขอความร่วมมือผู้ประกอบการและประชาชนในชุมชนให้มีการแยกขยะตามประเภทต่างๆก่อนทิ้ง ในด้านการจัดการคุณภาพของน้ำในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา นายกองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยอได้มีการกวาดขันและตรวจตราร้านค้าหรือผู้ประกอบการร้านอาหารหรือรีสอร์ทโฮมสเตย์ ไม่ให้มีการการลักลอบปล่อยน้ำจากการอุปโภคบริโภคลงสู่ทะเลสาบสงขลา อย่างไรก็ตามถึงแม้จะมีการจัดการดังที่กล่าวมาข้างต้น ก็ยังมีเสียงร้องเรียนจากผู้ได้รับผลกระทบจากคุณภาพของน้ำในทะเลสาบสงขลาเป็นจำนวนมาก จากการสัมภาษณ์คุณบรรหารวรรณโร (ผู้ประกอบการเลี้ยงปลากระพงขาวในกระชังและผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 1) กล่าวว่า “ปลากระพงขาวช็อคตายจำนวนมาก เพราะมีการปล่อยน้ำเสียทิ้งลงสู่ทะเล ตอนนี้ประมงพื้นบ้านและผู้เลี้ยงปลาได้รับความเดือดร้อนกันมาก” เช่นเดียวกับข้อมูลจากหนังสือเอกสารชุดโครงการศึกษาความ

หลากหลายทางชีวภาพและทรัพยากรทางทะเล กลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา¹ กล่าวว่า ปัจจุบันความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในทะเลสาบสงขลา อยู่ในสภาพเสื่อมโทรมสืบเนื่องจากหลายสาเหตุด้วยกัน เช่น การเปลี่ยนแปลงสภาพการใช้ที่ดินบริเวณที่ราบสูงของกลุ่มแม่น้ำ การปล่อยน้ำเสียจากชุมชน และโรงงานอุตสาหกรรม และการเพาะเลี้ยงสัตว์ทะเลและการใช้เครื่องมือทำประมงที่หนาแน่นและผิดกฎหมาย ซึ่งปัจจัยเหล่านี้เป็นล้วนเป็นสาเหตุให้สภาวะทรัพยากรสัตว์น้ำและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม อย่างไรก็ตามปัจจุบันประเด็นปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมกับการพัฒนาเป็นมิติที่ต้องได้รับการแก้ไขและปรับปรุงในหลายๆที่ ไม่ใช่แค่ชุมชนเกาะยอ เพราะทรัพยากรธรรมชาติโดยเฉพาะทะเลสาบสงขลา มีขนาดใหญ่ มีความเชื่อมโยงกับบริเวณอื่นๆและมีความซับซ้อนในการแก้ปัญหาว่ามิติอื่นๆ เนื่องจากตัวทรัพยากรเป็นสิ่งที่มีความเปราะบาง ฉะนั้นในการแก้ปัญหาในส่วนนี้ ผู้นำชุมชนเกาะยอต้องมีความสามารถในการแก้ไขแบบบูรณาการร่วมกันกับพื้นที่อื่นๆและขอความสนับสนุนจากภาคีเครือข่ายจากภายนอกชุมชน บทบาทของผู้นำในส่วนที่สามารถทำได้เลยคือ การอาศัยความร่วมมือในการแก้ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน ซึ่งเป็นบทบาทในการประสานความร่วมมือของคนในชุมชน ซึ่งผู้นำพึงมีและพึงกระทำ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ด้านบทบาทของผู้นำ ในการผลักดันให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมในชุมชนเกาะยอพบว่าประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนในระดับปานกลาง สอดคล้องกับความคิดเห็นของร้านอูมาพรบาติกเกาะยอ ที่กล่าวว่า “ การจัดการการท่องเที่ยวเข้าไปก้าวก่ายมากเกินไป เนื่องจากไม่ได้มีหน้าที่โดยตรง และบทบาทหลักในการจัดการเป็นอบต.เกาะยอ ประชาชนมีส่วนร่วมผ่านตัวแทนที่เลือกเข้าไปอีกทีหนึ่ง” เช่นเดียวกับความเห็นของผู้ประกอบการร้านจิบแพ แลเล ที่กล่าวว่า “อยากให้ภาครัฐและผู้ที่มีส่วนในการจัดการด้านการท่องเที่ยวของชุมชนเกาะยอโดยตรง เปิดโอกาสให้ผู้ประกอบการและประชาชนในพื้นที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกๆกระบวนการ” นอกจากนี้จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์ยังพบชุมชนเกาะยอพบว่า ผู้นำในชุมชนเกาะยอ แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ ผู้นำที่เป็นทางการ ได้แก่ นายกองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้ใหญ่บ้าน ที่มาจากการเลือกตั้ง และผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ได้แก่ ผู้มีอิทธิพลในพื้นที่ ซึ่งข้อมูลเชิงลึกพบว่าอุปสรรคในการพัฒนาอย่างหนึ่งของชุมชนเกาะยอคือ ปัญหาทางด้านอิทธิพลของผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ที่มีการใช้อำนาจเพื่อเอื้อประโยชน์กลุ่มของตนและพวกพ้อง ซึ่งข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการโฮมสเตย์ท่านหนึ่งได้กล่าวไว้ว่า

¹ เบญจมาศ สุกทัศน์ ณ อยุธยา, รายงานการพัฒนาตำบล ประจำปี 2560 ตำบลเกาะยอ อำเภอมือเมืองสงขลา (สงขลา: สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสงขลา กรมการพัฒนาชุมชน, 2560), สืบค้นเมื่อวันที่ 17 มิถุนายน 2560, <http://songkhla.cdd.go.th/wp-content/uploads/sites/58/2017/06.pdf>.

“การคิดแผนและนโยบาย เป็นเรื่องของส่วนกลาง คนในชุมชนมีส่วนร่วมในฐานะผู้ปฏิบัติ สิ่งที่น่ากลัวที่สุดคือ อำนาจของนักการเมืองท้องถิ่น ซึ่งเป็นทั้งผู้คิดนโยบาย ผู้ประกอบการ ทั้งเจ้าของโฮมสเตย์ และร้านอาหาร นอกจากนี้อำนาจในการตรวจสอบก็เป็นเรื่องภายในองค์กร ยากที่จะเข้าไปมีส่วนร่วม และตรวจสอบได้อย่างแท้จริง”

ผลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกจากประชากรกลุ่มตัวอย่างในชุมชนเกาะยอ พบว่า ปัจจัยด้านผู้นำชุมชน ทั้งรูปแบบที่เป็นทั้งการและไม่ใช่เป็นทางการ มีผลต่อการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนเกาะยอในทุกๆ มิติ ไม่ว่าจะเป็น มิติทางเศรษฐกิจ มิติทางสังคมวัฒนธรรม และมิติทางด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งความสำเร็จในการจัดการไปสู่ความยั่งยืนของแต่ละมิติ มีระดับที่แตกต่างกันไป แตกต่างกันไปในแต่ละสถานการณ์ บางประเด็นมีความซับซ้อนในการบริหารผู้นำต้องมีบทบาทเป็นนักพัฒนาที่ดี โดยความสำเร็จของการจัดการนั้นอาจจะไม่ได้อยู่ที่ผู้นำคนเดียว แต่อยู่ที่ผู้ปฏิบัติงานทุกคนหากผู้นำมีวิสัยทัศน์ และบทบาทในการสนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ก็จะทำให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีภาวะผู้นำของ Likert's Michigan Studies พบว่า ผู้นำแบบมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง (Participative – Democratic) คือ ผู้นำให้ความไว้วางใจ และเชื่อถือผู้ใต้บังคับบัญชา ยอมรับความคิดเห็น มีการบริหารแบบมีส่วนร่วม ตั้งจุดประสงค์ร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสารแบบ 2 ทางทั้งจากระดับบนสู่ระดับล่างและในระดับเดียวกัน จะนำองค์กรไปสู่ผลสำเร็จได้อย่างดีที่สุด ทั้งนี้ความสำเร็จขึ้นกับการมีส่วนร่วมมากน้อยของผู้ใต้บังคับบัญชาด้วย โดยผู้นำเปรียบเสมือนเป็นผู้ที่ขับรถและบังคับทิศทางในการไปสู่เป้าหมายใดเป้าหมายหนึ่ง หากผู้นำมีความรอบคอบ มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มุ่งผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง ก็จะนำพาชุมชนและองค์กรไปสู่ความสำเร็จ แต่หากผู้นำไม่ได้มีอุดมการณ์เพื่อส่วนรวม สนใจแต่บทบาทและหน้าที่ที่กระทำแล้วให้ผลกับตนเองหรือพวกพ้อง โดยขาดการรับฟังความเห็นของประชาชน ก็จะทำให้องค์กรหรือชุมชนนั้นยากที่จะประสบความสำเร็จ ดังนั้น ปัจจัยด้านผู้นำชุมชน จึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนเกาะยอ นอกจากนี้ในการสร้างความยั่งยืนของการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเกาะยอ ยังมีปัจจัยร่วมอื่นๆ ในการพัฒนาร่วมด้วย

ในการบริหารปกครองประเทศนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนหรือชุมชนท้องถิ่นได้มีมาช้านานแล้ว ซึ่งประเทศไทยเราได้มีการนำหลักการมีส่วนร่วมในด้านต่างๆ เข้ามาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ทั้งนี้เพื่อการรับรองสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนและประชาชนท้องถิ่นที่จะต้องได้รับการคุ้มครองจากรัฐ ด้านแนวความคิดการมีส่วนร่วมในชุมชนท้องถิ่น อรรถัย กักผล²

² อรรถัย กักผล, *คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน สำหรับนักบริหารท้องถิ่น* (กรุงเทพฯ: จริยสุนิทวงศ์การพิมพ์, 2552), 17-19.

กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation) หมายถึง การที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เปิดให้ประชาชนเข้าไปร่วมในการกำหนดกฎเกณฑ์ นโยบาย กระบวนการบริหารและตัดสินใจของท้องถิ่น เพื่อผลประโยชน์ของประชาชนโดยรวมอย่างแท้จริง ทั้งนี้ประชาชนต้องมีอิสระทางความคิด และต้องมีส่วนร่วมตั้งแต่ต้นจนสิ้นสุดกระบวนการ อคิน ระบุพิพัฒน์³ ได้แบ่งขั้นตอนในการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในการแก้ปัญหาชุมชนออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ 1) การค้นหาปัญหาสาเหตุของปัญหา ตลอดจนแนวทางแก้ไข 2) การตัดสินใจในการเลือกแนวทางและวางแผนพัฒนาแก้ไขปัญหา 3) การปฏิบัติงานในกิจกรรมการพัฒนา 4) การประเมินผลงานกิจกรรมการพัฒนา

การจัดการการทองเที่ยวชุมชนเกาะยอนั้น เป็นการพัฒนาศูนย์กลางแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ในชุมชนซึ่งเป็นทรัพย์สินสมบัติของชาติและประชาชนท้องถิ่นเป็นเจ้าของร่วมกัน ดังนั้นประชาชนในชุมชนต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการหรือพัฒนาในทุกๆมิติ เพราะทุกคนในชุมชนเป็นผู้มีส่วนได้และส่วนเสียผลประโยชน์ (Stakeholder) จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างในชุมชนเกาะยอ ส่วนใหญ่พบว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการการทองเที่ยวชุมชนเกาะยอในมิติต่างๆ อยู่ในระดับที่ค่อนข้างต่ำ ซึ่งเมื่อพิจารณาจากตัวแบบระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน (IAP2) ซึ่งสมาคมนานาชาติด้านการมีส่วนร่วม (International Association of Public Participation) ได้จำแนกไว้มี 5 ระดับ ดังนี้

- 1) การให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชน (Inform) เป็นการมีส่วนร่วมในระดับต่ำที่สุด
- 2) การมีส่วนร่วมในระดับรับฟังความคิดเห็น (Consult)
- 3) การมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับเข้ามามีบทบาท (Involve)
- 4) การมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับสร้างความร่วมมือ (Collaboration)
- 5) การมีส่วนร่วมในระดับการเสริมอำนาจให้ประชาชน (Empower)

และได้พบว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการการทองเที่ยวชุมชนเกาะยออยู่ในระดับที่ 1 และระดับที่ 2 เนื่องจากประชาชนในชุมชนไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในทุกๆขั้นตอนของการพัฒนา ในส่วนของการค้นหาปัญหาสาเหตุ การตัดสินใจเลือกแนวทางพัฒนาแก้ไข ประชาชนในชุมชนไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมโดยตรง ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมโดยอ้อมผ่านตัวแทนจากการเลือกตั้ง ซึ่งประชาชนบางส่วนก็มองว่าไม่ได้เป็นการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง โดยได้เข้าร่วมปฏิบัติในโครงการที่กำหนดไว้แล้ว ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของลุงดำโฮมสเตย์ที่กล่าวว่า “ด้านการคิดแผนและนโยบายเป็นเรื่องของส่วนกลาง ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในฐานะผู้ปฏิบัติ ”เช่นเดียวกับมุมมองด้านการมี

³ อคิน ระบุพิพัฒน์, *การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชนบทในสภาพสังคมและวัฒนธรรมไทย* (กรุงเทพฯ : ศักดิ์โสภารการพิมพ์, 2557), 320.

ส่วนร่วมจากนายคำพ เสาวคนธ์ (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยอ) ที่ได้กล่าวว่า “มีการบรรจุแผนงานที่เกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนไว้ในแผนพัฒนาตำบลอยู่แล้ว ประชาชนก็มีส่วนร่วมผ่านตัวแทนที่พวกท่านเลือกเข้ามา และทางอบต.ก็เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามาแสดงความคิดเห็น และข้อเสนอแนะในการพัฒนาเพิ่มเติมได้” อย่างไรก็ตามมีผู้ที่มีความเห็นที่แตกต่างในการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเกาะยอที่แตกต่างกันไปในแต่ละมิติดังนี้

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการการท่องเที่ยววิถีทางเศรษฐกิจ พบว่าประชาชนในชุมชนได้มีส่วนร่วมได้การรับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวอย่างเป็นธรรม ประชาชนมีรายได้จากการจ้างงานที่เพิ่มขึ้นซึ่งมีความสอดคล้องกับความคิดเห็นของเจ้าของร้านนวดฝ่าเท้าเกาะยอที่กล่าวว่า “คนในชุมชนมีรายได้และอาชีพมากขึ้นจากการพัฒนาด้านการท่องเที่ยว ไม่ต้องไปหางานทำในกรุงเทพ” มิติของสังคมและวัฒนธรรม พบว่า คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น วิถีชีวิตการทอผ้า การทำประมงพื้นบ้าน การทำเลี้ยงปลากระชัง โดยอาศัยความร่วมมือกันและความเข้มแข็งภายในกลุ่มอาชีพ นอกจากนี้ชาวชุมชนเกาะยอยังมีการดำเนินชีวิตที่เรียบง่ายและยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นของตน มีการทำบุญขึ้นเขากุฎิ การชักพระ และการแห่หมรับเป็นประจำทุกปี ซึ่งถือเป็นเสน่ห์ของชุมชนเกาะยอ อย่างไรก็ตามคุณวิชัย มาระเสนา (ประธานกลุ่มทอผ้าราชวดีแสงส่องหล้าที่ 1) ได้ให้ความเห็นว่า “ในด้านกิจกรรมกระบวนการท่องเที่ยวควรมีการส่งเสริมให้เกิดความรู้และความเข้าใจในเอกลักษณ์และวัฒนธรรมท้องถิ่น แก่นักท่องเที่ยวและคนชุมชน เพื่อให้เป็นการท่องเที่ยวที่มีคุณค่า” ซึ่งแสดงให้เห็นว่ากระบวนการหรือกิจกรรมการท่องเที่ยวของเกาะยอ ยังขาดกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้และความเข้าใจในแต่ละกิจกรรมการท่องเที่ยว ในมิติของการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นประเด็นที่มีปัญหามากที่สุด โดยที่ผ่านมาพบว่าชาวบ้านจับปลาได้น้อยลงจากความสัมพันธ์ของน้ำในทะเลสาบรวมไปถึงข้อร้องเรียนของผู้เพาะเลี้ยงปลากระชังที่ได้รับผลกระทบ จากการลงพื้นที่ศึกษาและสัมภาษณ์เชิงลึกในชุมชนพบว่า สาเหตุส่วนหนึ่งมาจากการที่คนในชุมชนเกาะยอบางส่วนยังขาดจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ถึงแม้ว่าจะมีกฎหมายและมาตรการต่างๆในการดูแลยังไม่สามารถแก้ไขได้ทั้งหมด ซึ่งจากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการเลี้ยงปลากระชังในกระชังกล่าวว่า “ที่น้ำเน่าเสียยังแก้ไขไม่ได้เพราะยังมีการปล่อยน้ำใช้จากร้านอาหารและโฮมสเตย์ลงทะเลสาบ ใครจะกล้าพูดอะไรได้ ในเมื่อร้านอาหารของนายก อบต. โฮมสเตย์ของนายก อบต.” ซึ่งจากการสัมภาษณ์จะเห็นได้ว่ามีความเชื่อมโยงกับปัจจัยผู้นำชุมชน หากผู้นำชุมชนมีการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการตรวจสอบและกำหนดนโยบายปัญหาผลกระทบจากการจัดการท่องเที่ยวที่มีต่อสิ่งแวดล้อมก็อาจจะลดลงไปด้วย แต่ทั้งนี้สอดคล้องกับการศึกษาการบริหาร

จัดการเพื่อเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ของอรรถพ โพธิสุข⁴ ที่พบว่าสาเหตุส่วนใหญ่คือ การที่หน่วยงานท้องถิ่นแก้ไขปัญหาในพื้นที่ไม่ประสบผลสำเร็จเกิดจากไม่ตระหนักรู้ในบทบาทหน้าที่ของประชาชนและการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งหน่วยงานท้องถิ่นยังขาดการชักจูงและสนับสนุนให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน เกะยอกก็เช่นกันหากประชาชนไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ก็จะไม่มีความรู้สึกเป็นเจ้าของเนื่องจากไม่ได้ดำเนินกิจกรรมทุกขั้นตอน ความสำเร็จก็อาจจะไม่เกิดขึ้น แต่ถ้าหากประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในกระบวนการอย่างถ่องแท้ ก็จะทำให้มองเห็นถึงผลประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว และชุมชน การที่ประชาชนมีความรู้สึกถึงการเป็นเจ้าของชุมชนร่วมกันส่งผลให้เกิดความรักและผูกพันต่อชุมชน เกิดความตระหนักถึงปัญหาและการได้รับผลกระทบร่วมกันมีความตระหนักและสามัคคีที่จะแก้ไขปัญหา ดังนั้นปัจจัยการมีส่วนร่วมมีผลต่อการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน ในทุกมิติของการจัดการและเป็นหัวใจของการพัฒนาชุมชนให้เกิดความยั่งยืน

นอกจากการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเกาะยออย่างยั่งยืนจะขึ้นอยู่กับปัจจัยภายในชุมชนทั้งสองปัจจัยที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว พบว่าปัจจัยจากภายนอกชุมชนก็มีผลต่อการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนเกาะยอให้เกิดความยั่งยืนเช่นกัน ในการพัฒนาชุมชนนอกจากการบริหารงานและการจัดการภายในแล้ว การสนับสนุนจากเครือข่ายภายนอกชุมชนก็มีความสำคัญในการผลักดันการดำเนินงานต่างๆของชุมชนให้เกิดความสำเร็จ ซึ่งหน่วยงานหรือเครือข่ายภายนอกหมายถึงภาครัฐเอกชน องค์กรต่างๆ รวมไปถึงสถานศึกษาต่างๆ ที่มีความพร้อมในด้านบุคลากร ความรู้ความสามารถในด้านต่างๆที่เฉพาะเชี่ยวชาญ หรือแม้แต่งบประมาณ ทุนสนับสนุนต่างๆ ที่จะเข้ามาช่วยเติมเต็มการดำเนินงานของชุมชนให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ปัจจุบันชุมชนเกาะยออยู่ภายใต้การบริหารงานหลักขององค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยอ ชุมชนได้รับการจัดสรรงบประมาณส่วนกลาง และบางส่วนได้จากการจัดเก็บภาษีเองในพื้นที่งบประมาณมีผลต่อการผลักดันโครงการต่างๆให้เกิดเป็นรูปธรรมมากขึ้น จากการลงพื้นที่ศึกษาและสัมภาษณ์ข้อมูลการจัดการด้านการท่องเที่ยวของชุมชนเกาะยอจากองค์การบริหารส่วนตำบลพบว่า งบประมาณส่วนใหญ่ที่ใช้ในการพัฒนา เกาะยอได้รับงบประมาณเพิ่มจากรัฐบาลส่วนกลาง ที่ให้สนับสนุนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยในปีพ.ศ. 2560 ได้รับงบประมาณเพิ่มในการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวจำนวน 9,623,640 บาท และในปีพ.ศ. 2561 จำนวน 10,453,000 บาท แสดงให้เห็นว่าตำบลเกาะยอ เป็นตำบลที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยว ทำให้รัฐบาลและหน่วยงานจากภายนอกให้

⁴ อรรถพ โพธิสุข, *การศึกษาสภาพการบริหารจัดการเพื่อการเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ของวิทยาลัยเซาธ์อีสท์บางกอก* (กรุงเทพฯ: คณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2548).

ความสำคัญกับการท่องเที่ยวชุมชนเกาะยอ จังหวัดสงขลา ในส่วนการสนับสนุนงานด้านการพัฒนา ด้านโครงสร้างที่มีความยากและซับซ้อน กรมโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดสงขลา ก็ได้เข้ามาช่วยเหลือสนับสนุน เช่น การก่อสร้างอาคารศูนย์ OTOP ตำบลเกาะยอ โครงการเส้นทางจักรยานสายรอบเกาะ ฯลฯ เพื่อให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวในมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และความเป็นอยู่ของคนที่ดีขึ้น ในด้านการพัฒนาด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว การประชาสัมพันธ์ การตลาดการท่องเที่ยว มีหน่วยงานจากสำนักงานการท่องเที่ยวจังหวัดสงขลา สมาคมผู้ประกอบการจังหวัดสงขลา และสมาคมการท่องเที่ยวจังหวัดสงขลา เข้ามาช่วยสนับสนุน และมีการจัดกิจกรรม และเทศกาลงานประจำปีต่างๆ เพื่อช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวชุมชนเกาะยอ การที่ชุมชนเกาะยอมีการประสานงานกับภายนอกชุมชน ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ หรือ ภาคเอกชนต่างๆ ส่งผลให้ชุมชนเพิ่มศักยภาพในการจัดการพัฒนาด้านการท่องเที่ยว ได้เรียนรู้เทคนิค วิธีการ และความรู้ใหม่ๆ จากภายนอก นอกจากนี้ยังเป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ด้านความรู้แขนงใหม่ๆ วิชาการ การตลาดและอุปกรณ์การผลิต ส่งผลให้การพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนมีประสิทธิภาพมากขึ้นนอกจากนี้จากการศึกษาพบว่าการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนในมิติของสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นประเด็นปัญหาที่มีความซับซ้อนและเชื่อมโยงกับพื้นที่อื่นๆ ชุมชนเกาะยอต้องอาศัยการเข้ามาช่วยสนับสนุนจากหน่วยงานอื่นๆ ด้วย ตัวอย่างโครงการที่ตำบลเกาะยอเข้าร่วมแล้ว เช่น โครงการจัดตั้งศูนย์จัดการขยะมูลฝอยในเขตอำเภอเมือง มีเทศบาลและตำบลที่เข้าร่วม 6 แห่ง โดยองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยอก็เข้าร่วมด้วยโดยก็มีการนำขยะจากการจัดการในชุมชนไปส่งต่อในกระบวนการกำจัดกลาง โครงการกำจัดขยะมูลฝอยเป็นโครงการตัวอย่างที่แสดงให้เห็นการผสมผสานความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาให้กับหน่วยงานภายนอก โดยปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของโครงการคือ ความร่วมมือของแต่ละหน่วยและการทำงานอย่างบูรณาการร่วมกัน ดังนั้นการแก้ปัญหาอื่นๆ เช่น ปัญหาคุณภาพน้ำในทะเลสาบสงขลา ควรใช้การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกด้วย เช่น กรมเจ้าท่าจังหวัดสงขลา ซึ่งมีการติดตามตรวจสอบผู้ที่กระทำผิดลักลอบพื้นที่สาธารณะ กรมทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมจังหวัดสงขลา ตลอดจนหน่วยงานจากสถาบันการศึกษาในการศึกษาวิจัยด้านคุณภาพน้ำในทะเลสาบสงขลา ซึ่งการแก้ไขปัญหาต้องอาศัยการแก้ไขแบบบูรณาการการทำงานของทุกภาคส่วน และทุกพื้นที่ที่มีความเกี่ยวข้องอย่างจริง ซึ่งผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการผลักดันให้เกิดการประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ จากภายนอกคือ ผู้นำชุมชน หากผู้นำชุมชนมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล มีทักษะความสามารถในการประสานงานที่ดี และมีความมุ่งมั่นที่จะแก้ไขปัญหา เปิดรับความช่วยเหลือและขอความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและหน่วยงานอื่นให้เข้ามาสนับสนุนการดำเนินงานของชุมชน ก็จะทำให้ชุมชนพัฒนาไปข้างหน้ามากยิ่งขึ้น

จะเห็นได้ว่า ปัจจัยด้านการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและองค์กรเอกชน ที่กล่าวมาข้างต้น ส่งผลต่อการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนเกาะยอและส่งผลต่อพัฒนาชุมชนโดยรวมในทุกๆ มิติ สอดคล้องกับแนวคิดของประพันธ์ ภักดีกุล และคณะ⁵ ที่ได้กล่าวไว้ว่า ความร่วมมือระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ เป็นเงื่อนไขที่สำคัญในการเป็นกลไกสร้างความเข้มแข็ง สามารถบริหารจัดการท้องถิ่นของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ ถือเป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการพัฒนาและปัจจัยความสำเร็จในการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนเกาะยอ เนื่องจากชุมชนได้รับการถ่ายทอดความรู้ทางวิชาการในการพัฒนาชุมชน และข้อมูลข่าวสารจากหน่วยงานต่างๆอย่างต่อเนื่อง การศึกษาแนะนำความรู้ใหม่ๆ โครงการใหม่ๆ มาเสนอแนะให้ชาวบ้านเพื่อพัฒนาความเป็นอยู่ของชาวบ้านให้ดีขึ้น สอดคล้องกับความคิดเห็นของเจ้าของร้านเรือนู ซีฟู้ดเกาะยอ ที่กล่าวว่า “อยากให้ภาครัฐและผู้ที่มีส่วนในการจัดการด้านการท่องเที่ยวของชุมชนเกาะยอโดยตรง เปิดโอกาสให้ผู้ประกอบการและประชาชนในพื้นที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกๆ กระบวนการของการจัดการ” ซึ่งการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนเกาะยออย่างยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้ ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับปัจจัยภายในชุมชน ได้แก่ ผู้นำชุมชน และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ซึ่งจะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและมีความพร้อมในการพัฒนาและจัดการปัญหาต่างๆ นอกจากนี้ ปัจจัยการสนับสนุนจากภาคีเครือข่ายภาคนอก ยังเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการผลักดันและช่วยในพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนเกาะยอให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นอีกด้วย

ในการดำเนินงานขององค์กรใด ๆ ก็ตามย่อมต้องมีการกำหนดทิศทางหรือเป้าหมายในการดำเนินการรวมทั้งแผนงานที่จะปฏิบัติการเพื่อให้เป็นไปตามทิศทางในการดำเนินงานขององค์กรนั้นๆ คำว่า “นโยบาย” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525 หมายความว่า “หลักและวิธีปฏิบัติซึ่งจะถือเป็นแนวดำเนินการ” ส่วนมาตรการและกฎหมายเป็นเครื่องมือ นโยบาย ที่มีส่วนช่วยในการจัดการการท่องเที่ยวด้านกระบวนการและกิจกรรม ปัจจุบันแนวทางการพัฒนาหรือนโยบายการท่องเที่ยวในประเทศไทยยึดหลักของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ซึ่งต้องเป็นการท่องเที่ยวที่มีความยั่งยืนในสามมิติ ได้แก่ มิติด้านเศรษฐกิจ มิติด้านสังคมวัฒนธรรม และมิติด้านสิ่งแวดล้อม

นโยบายด้านส่งเสริมการท่องเที่ยวปีพ.ศ.2561 ซึ่งคณะกรรมการส่งเสริมนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ ได้จัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ปี พ.ศ. 2560-2564 โดยมีความสอดคล้องตามกรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปีและพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 เพื่อใช้เป็นกรอบแนวทางการพัฒนาขึ้น(ฉบับที่ 2) เพื่อให้เกิดการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ และยกระดับแหล่งท่องเที่ยวประเทศไทยให้มีคุณภาพอย่างยั่งยืน ทั้งนี้มีการส่งเสริมการ

⁵ ประพันธ์ ภักดีกุล, รูปแบบปัจจัยในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนด้วยศักยภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (กรุงเทพฯ: โอเดียนสแควร์, 2550).

กระจายอำนาจสู่ภูมิภาคและท้องถิ่นให้มีอิสระและอำนาจในการกำหนดแผนการท่องเที่ยวเฉพาะพื้นที่ เพื่อที่จะได้มีความเหมาะสมกับบริบทของแต่ละสถานที่ท่องเที่ยว โดยอาศัยแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติเป็นแผนแม่บท ทั้งนี้ยังมีการส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism : CBT) เน้นการพัฒนาการทำงานร่วมกันระหว่างภาครัฐ เอกชน และประชาชน เพิ่มการแลกเปลี่ยนข้อมูลองค์ความรู้ จัดสรรงบประมาณและบุคลากรให้สอดคล้องกับความต้องการของหน่วยงานทุกระดับ เพื่อผลักดันให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในการพัฒนาการท่องเที่ยว

ยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวของชุมชนเกาะยอ ไม่ได้มีการเขียนแผนการดำเนินงานที่เฉพาะแต่อาศัยกรอบการดำเนินงานตามแผนพัฒนาตำบลเกาะยอ (ปีพ.ศ. 2560- 2562) ขององค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยอ ซึ่งมียุทธศาสตร์ย่อยที่เกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเกาะยอ ดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและโครงข่ายคมนาคม เพื่อสร้างความเติบโตทางเศรษฐกิจ

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาด้านเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว

ยุทธศาสตร์ที่ 4 การส่งเสริมพัฒนาการศึกษา ศาสนา ประเพณี ศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น

ยุทธศาสตร์ที่ 5 การพัฒนาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ในส่วนของการดำเนินแผนงานระดับชุมชน หน่วยงานที่มีความเกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวควรสนับสนุนภาคประชาชนและชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาในบริบทที่เหมาะสม โดยเฉพาะการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยว ที่สอดคล้องกับวิถีชุมชนท้องถิ่นผ่านกระบวนการทำแผนและขับเคลื่อนแผนพัฒนาระดับชุมชน ทั้งนี้การเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนและเครือข่ายภาคประชาชนเจ้าของพื้นที่จะช่วยเพิ่มเอกลักษณ์และความเป็นไทย ให้กับประสบการณ์การท่องเที่ยว และเป็นการกระจายรายได้สู่ประชาชนอย่างแท้จริง

นอกจากนี้ ด้านมาตรการและกฎหมาย ก็มีความสำคัญต่อการจัดการในองค์ประกอบด้านการจัดการและควบคุมพื้นที่ทรัพยากรท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดความยั่งยืน ลดผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อสภาพแวดล้อมของชุมชน การทบทวนกฎหมายข้อบังคับและมาตรการต่างๆ ที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวและการบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจัง ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐในการบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจัง กำหนดบทบาทของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างชัดเจน ส่งเสริมการปฏิบัติตามกฎหมายและระเบียบด้านการท่องเที่ยว ซึ่งมีความสอดคล้องกับความเห็นของนายบรรหาร วรรณโร (ผู้ประกอบการเลี้ยงปลากะพงขาวในกระชังและผู้ใหญ่บ้านหมู่ 1) ที่ว่า “ปัจจุบันมีโฮมสเตย์ผุดขึ้นมากมาย ที่มีการสร้างรูกำลัมพื้นที่ทะเลสาบสงขลา และการสร้างไม่ถูกต้องแม้จะมีคดีความตามมา

จนถึงขั้นฟ้องร้องขึ้นศาลจนมีคำสั่งให้รื้อถอนตั้งแต่ปีพ.ศ. 2555 เกิดความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานภาครัฐ และผู้ประกอบการที่มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้มีคำสั่งให้รื้อถอนสิ่งปลูกสร้างที่ผิดกฎหมายออกจากพื้นที่มาเกือบ 5 ปี ทุกวันนี้ก็ยังพบว่ามีการก่อสร้างโฮมสเตย์ใหม่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง” อย่างไรก็ตามมุมมองความเห็นที่แตกต่างจากผู้ประกอบการโฮมสเตย์(นายหัวโฮมสเตย์) ที่กล่าวว่า “ควรแก้ไขกฎหมายของการจัดทำโฮมสเตย์ เพราะทุกวันนี้ผู้ประกอบการโฮมสเตย์หลายรายได้รับความเดือดร้อน เดิมในช่วงแรกของการสร้างโฮมสเตย์ไม่ได้มีการชี้แจงระเบียบการสร้างโฮมสเตย์ หรือการจัดโซนพื้นที่ในการสร้างโฮมสเตย์ที่ถูกต้อง ชาวบ้านสร้างมาเป็นสิบปี แต่พอมาปัจจุบันบอกว่าไม่ถูกต้อง มีคำสั่งให้รื้อถอน ซึ่งผลกระทบโดยตรงเกิดขึ้นกับชาวบ้าน ไม่ใช่แค่เพียงผู้ประกอบการโฮมสเตย์ แต่ยังกระทบไปถึงการท่องเที่ยวส่วนอื่นๆอีกด้วย” ซึ่งจะเห็นได้ว่าการที่มุมมองและความเข้าใจของคนในชุมชนต่างกันย่อมทำให้เกิดความขัดแย้งตามมา เนื่องจากการรับรู้ปัญหาที่ต่างกัน เกิดการเมืองในนโยบายตามมา ซึ่งหากไม่ได้รับการแก้ไขก็จะทำให้เป้าหมายการพัฒนาการท่องเที่ยวไปสู่ความยั่งยืนไม่ประสบความสำเร็จ สิ่งที่ชุมชนเกาะยอควรแก้ไขคือการเสริมสร้างความเข้าใจในกฎหมายด้านการท่องเที่ยวให้กับคนในชุมชน รวมถึงเปิดโอกาสให้ประชาชน ภาคเอกชน และภาครัฐได้เข้ามามีส่วนร่วมในการใช้ไขปัญหาาร่วมกัน (Collaborative Governance) โดยการทบทวนแก้ไขกฎหมายที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับสถานการณ์ในปัจจุบัน และหาทางออกร่วมกัน ซึ่งจากการสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่า คนในชุมชนส่วนใหญ่มีความพร้อมที่จะผสมผสานความร่วมมือในการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเกาะยอ ดังเช่นความเห็นของผู้ประกอบการร้านจิบแฟ แลเล ที่กล่าวว่า “อยากให้ภาครัฐและผู้ที่มีส่วนในการจัดการด้านการท่องเที่ยว เปิดโอกาสให้ผู้ประกอบการและคนพื้นที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกๆกระบวนการของการจัดการการท่องเที่ยว เพื่อให้การพัฒนาตรงตามความต้องการของชุมชน”

การกำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์จึงเป็นความพยายามขององค์กรและชุมชนในการกำหนดทิศทางและกรอบเพื่อนำไปสู่กระบวนการแก้ปัญหาและตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนนั้นๆ การมีนโยบายและยุทธศาสตร์การดำเนินงานที่ดี จึงมีผลต่อการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนเกาะยอ ทั้งนี้นโยบายที่ดีต้องเกิดจากการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนมากที่สุด เพื่อการจัดสรรแบ่งปันทรัพยากรที่มีอยู่ในสังคมระหว่างกลุ่มผลประโยชน์และประชาชนอย่างเป็นธรรม ดังนั้น ปัจจัยด้านนโยบาย มาตรการและกฎหมาย จึงมีผลต่อการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนเกาะยอ และเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนเกาะยอไปสู่ความยั่งยืน

การวิจัยเรื่อง การจัดการการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาชุมชนเกาะยอ จังหวัดสงขลา ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานการณ์การจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนเกาะยอ

จังหวัดสงขลา ในปัจจุบันว่ามีความยั่งยืนหรือไม่ และต้องการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเกาะยอยั่งยืน ซึ่งผู้วิจัยพบว่า

ปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนเกาะยอ ได้แก่ ปัจจัยด้านผู้นำ ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมในชุมชน ปัจจัยด้านการสนับสนุนจากเครือข่ายภายนอก และปัจจัยด้านนโยบายมาตรการและกฎหมาย ซึ่งผลการวิจัยสอดคล้องกับงานวิจัยของ สายรุ่ง ดินโคกสูง (2549) ซึ่งได้สรุปภาพรวมของการท่องเที่ยวโดยชุมชนว่า ปัจจัยภายในที่จะทำให้การท่องเที่ยวชุมชนประสบความสำเร็จ คือ ปัจจัยด้านผู้นำ และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ส่วนปัจจัยภายนอก ที่จะทำให้การท่องเที่ยวชุมชนสำเร็จ คือปัจจัยการสนับสนุนจากภาคีเครือข่ายภายนอก และปัจจัยด้านการใช้นโยบายมาตรการกฎหมายในการจัดการและควบคุมด้านการลูกค้านั้นที่ รวมไปถึงการกระทำที่อาจจะทำให้เกิดผลทางลบต่อการท่องเที่ยวของชุมชนเกาะยอ

บทที่ 6

อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาวิจัยเรื่องการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนเกาะยอ จังหวัดสงขลา ตามองค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยว โดยพิจารณาจากคุณสมบัติของการพัฒนาในมิติทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และมีมิติด้านสิ่งแวดล้อม ภายใต้เงื่อนไขการมีส่วนร่วมชุมชน

6.1 อภิปรายผล

6.1.1 องค์ประกอบด้านพื้นที่ท่องเที่ยว หน่วยงานที่รับผิดชอบหลัก คือ องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยอ จังหวัดสงขลาภายใต้แผนพัฒนาตำบลเกาะยอปีพ.ศ. 2560-2562 แหล่งทรัพยากรพื้นที่ท่องเที่ยวที่ดึงดูดใจนักท่องเที่ยว ได้แก่ ทรัพยากรทางธรรมชาติ และทรัพยากรทางด้านวัฒนธรรมชุมชนที่มีลักษณะเฉพาะ และมีความเป็นเอกลักษณ์

6.1.2 องค์ประกอบด้านการจัดการ พิจารณาในการจัดการในมิติทางเศรษฐกิจ มิติทางสังคม วัฒนธรรม และมีมิติทางสิ่งแวดล้อมในมุมมองของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนโดยตรง ได้แก่ ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน พบว่า

6.1.2.1 การพัฒนาด้านมิติทางเศรษฐกิจ การจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนเกาะยอ เป็นการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อนำไปสู่ผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจและรายได้ที่เพิ่มขึ้นให้กับชุมชน โดยภายหลังการพัฒนาและส่งเสริมทางด้านการท่องเที่ยว ทำให้คนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีรายได้เฉลี่ยที่สูงขึ้น รวมถึงมีการจ้างงานในชุมชนมากยิ่งขึ้นจากการประกอบธุรกิจท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังเป็นการพัฒนาและจัดระบบสถานที่ท่องเที่ยวจากเดิมให้มีมาตรฐานมากยิ่งขึ้น ซึ่งส่งผลกระทบทางบวกในด้านเศรษฐกิจกับผู้ประกอบการ และยังเป็นการกระจายรายได้สู่ชุมชนอีกด้วย ★★★

6.1.2.2 การพัฒนาด้านมิติสังคม วัฒนธรรม การพัฒนาในมิติของสังคมและวัฒนธรรมพบว่า มีเน้นการพัฒนาด้านโครงสร้างสถานที่ในรูปแบบของการปรับปรุง และพัฒนาโบราณสถาน สำนักสงฆ์ และวัดต่างๆ ยังมีบางส่วนที่ยังต้องปรับปรุง คือ การอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรม และภูมิปัญญาชุมชน ตลอดจนการถ่ายทอดและสร้างความเข้าใจเกี่ยววิถีชีวิตและประเพณีให้กับนักท่องเที่ยว★★

6.1.2.3 การพัฒนาในมิติของสิ่งแวดล้อม ปัญหาและผลกระทบทางลบจากการท่องเที่ยวในชุมชนเกาะยอมากที่สุด คือ ปัญหาด้านการจัดการผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะ

ด้านคุณภาพน้ำในทะเลสาบสงขลา ซึ่งทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ต่างก็รับทราบถึงปัญหานี้ โดยพบว่าส่วนหนึ่งเกิดจากการกระทำของคนในชุมชนที่ขาดจิตสำนึกและความตระหนักต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในทรัพยากรการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นมิติที่ต้องให้ความสำคัญแก้ไขและหาแนวทางในการพัฒนาร่วมกัน ★

การพิจารณาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนตามหลักของการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ ต้องเป็นการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดความสมดุลของการพัฒนาในสามด้าน ได้แก่ มิติทางด้านเศรษฐกิจ มิติด้านสังคมวัฒนธรรม และมิติด้านสิ่งแวดล้อม

การจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนเกาะยอ ถึงแม้ว่าจะมีการจัดการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจที่ดี แต่ยังมีส่วนที่ต้องพัฒนา คือ มิติทางด้านสิ่งแวดล้อม และมิติด้านสังคมวัฒนธรรม ตามลำดับ ซึ่งถ้ามีการพัฒนาแก้ไขทั้งสองด้าน ก็จะทำให้การจัดการการท่องเที่ยวของเกาะยอเป็นการท่องเที่ยวที่สร้างความยั่งยืนให้กับชุมชน

6.1.3 องค์ประกอบด้านกระบวนการ และกิจกรรม ในการจัดการการท่องเที่ยวพบว่า การกำหนดกระบวนการดำเนินการ และกิจกรรม มีความสำคัญต่อการจัดการการท่องเที่ยว ในส่วนของการพัฒนาพื้นที่และดูแลทรัพยากรการท่องเที่ยวมีหน่วยงานรับผิดชอบหลักคือ องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยอ การดำเนินงานด้านการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเกาะยอ ยังขาดแผนงานเฉพาะหรือยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวชุมชนเกาะยอโดยตรง ซึ่งจะเป็นตัวกำหนดขั้นตอนและกระบวนการทำงานให้ชัดเจนมากขึ้น ในปัจจุบันมีเพียงการดำเนินงานภายใต้แผนของการพัฒนาชุมชนเกาะยอ

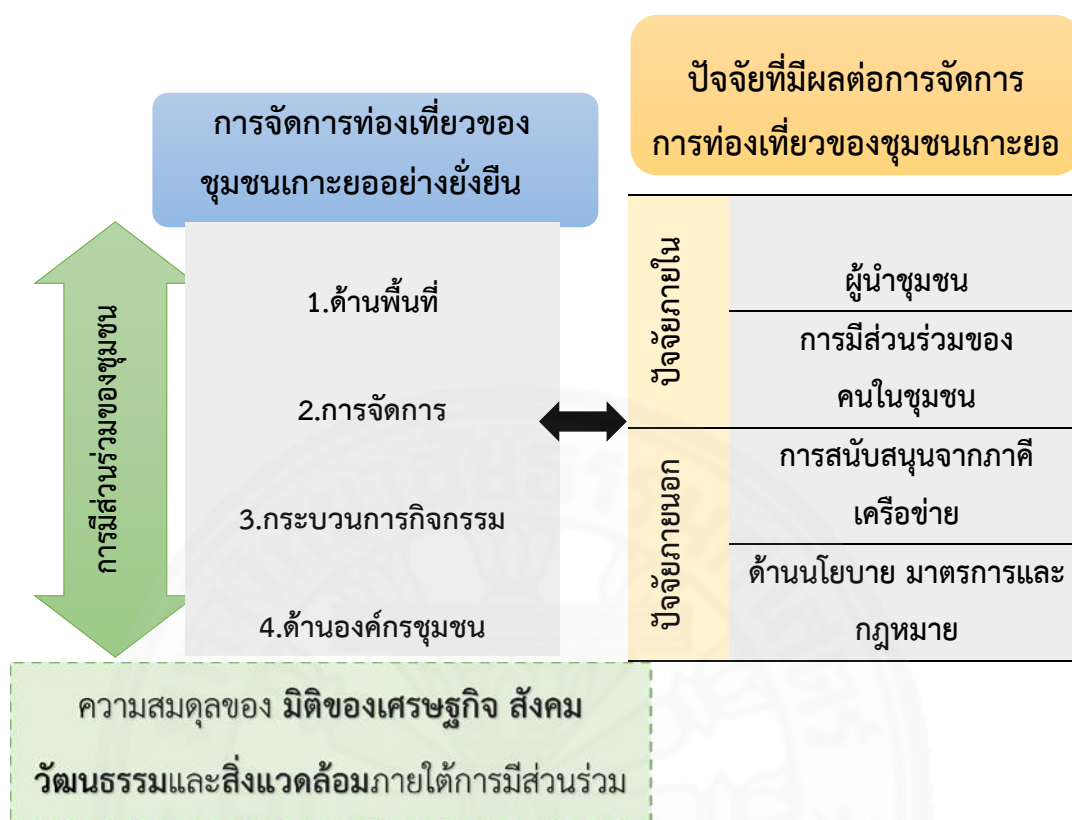
กระบวนการจัดการองค์กร พบว่ารูปแบบที่เหมาะสม คือ การบริหารจัดการในรูปแบบคณะกรรมการ เนื่องจากกระบวนการทำงานของคณะกรรมการจะใช้วิธีปรึกษาหารือ ในการตัดสินใจดำเนินการ ซึ่งจะทำให้เกิดการถ่วงดุลอำนาจระหว่างสมาชิกในกลุ่มด้วยกัน นอกจากนี้ยังเป็นการเปิดโอกาสให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างสมาชิกในกลุ่มอีกด้วย

ในด้านการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว ต้องเป็นนการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้โดยให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศ วัฒนธรรมประเพณีของแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งในส่วนนี้การท่องเที่ยวของชุมชนเกาะยอยังขาด และควรได้รับการพัฒนาเพื่อเป็นการเพิ่มพูนความรู้ประสบการณ์ความประทับใจ เพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องต่อนักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่นและผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง

6.1.4 องค์ประกอบด้านองค์กรในชุมชน การท่องเที่ยวในทุกๆชุมชน ต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนท้องถิ่น ในทุกๆกระบวนการในส่วนของการจัดการการท่องเที่ยว ชุมชนเกาะยอนั้น องค์กรหลักที่รับผิดชอบคือ องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยอ โดยองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยอ ต้องเป็นผู้ที่ดูแลดำเนินการให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมในชุมชน เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อท้องถิ่น

จากการศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนเกาะยอ ตามองค์ประกอบของการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเกาะยอพบว่า การจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนเกาะยอ ยังไม่เกิดความยั่งยืน เนื่องจากขาดความสมดุลในการพัฒนาทางด้านมิติของเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ประกอบกับการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวของคนชุมชนอยู่ในระดับต่ำ เนื่องจากประชาชนในชุมชนไม่ได้มีส่วนร่วมในทุกๆ ขั้นตอนของกระบวนการจัดการ ซึ่งจากการศึกษาพบว่า มิติด้านที่ขาดความยั่งยืนและควรได้รับการแก้ไขเร่งด่วน คือ มิติการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม เนื่องจากมีความเปราะบางในการถูกทำลายและเมื่อเกิดความเสียหายแล้วส่งผลกระทบต่อคนในชุมชนเป็นอย่างมาก

และจากการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการการท่องเที่ยวเกาะยออย่างยั่งยืน พบว่า ปัจจัยภายในชุมชนที่มีผลต่อการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนเกาะยอ ได้แก่ ปัจจัยด้านผู้นำ และปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ส่วนปัจจัยภายนอกที่มีผลต่อการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเกาะยอ คือ การสนับสนุนจากเครือข่ายภายนอก และปัจจัยด้านนโยบายมาตรการและกฎหมาย ซึ่งหากชุมชนเกาะยอมีการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน โดยมีการคำนึงถึงความสมดุลของการพัฒนาทั้ง 3 มิติ ได้แก่ มิติด้านเศรษฐกิจ มิติด้านสังคมวัฒนธรรม และมิติด้านสิ่งแวดล้อม ภายใต้งานการมีส่วนร่วมในทุกๆกระบวนการของประชาชน ก็ย่อมจะทำให้การจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเกาะยอ จังหวัดสงขลา มีความเข้มแข็งและเกิดความยั่งยืนในการพัฒนา ซึ่งสามารถสรุปเป็นภาพแสดงความสัมพันธ์ระหว่างการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเกาะยอและปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเกาะยออย่างยั่งยืน ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 6.1 การจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเกาะยออย่างยั่งยืนและ ปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเกาะยอ
ที่มา : ผู้วิจัย, 2561.

ปัจจัยด้านผู้นำมีความเกี่ยวข้องในกระบวนการจัดการ และมีบทบาทในการเอื้อให้เกิดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนหากผู้นำมีศักยภาพก็จะทำให้ชุมชนมีการพัฒนามากยิ่งขึ้นเป็นไปตามทฤษฎีของภาวะผู้นำ

ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนกระบวนการมีส่วนร่วม มีผลต่อการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนในทุกมิติของการจัดการ ในมิติของเศรษฐกิจ ประชาชนในชุมชนควรมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ โดยมีการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวอย่างเป็นธรรม มิติของสังคมและวัฒนธรรม คนในชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น ในมิติของสิ่งแวดล้อม ประชาชนในชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในชุมชนเพื่อให้เกิดความยั่งยืนของการจัดการด้านการท่องเที่ยว

ปัจจัยด้านการสนับสนุนจากเครือข่ายภายนอกมีผลต่อการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการพัฒนามากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะด้านการประชาสัมพันธ์และการตลาดการท่องเที่ยว ทั้งนี้ยัง

เป็นการแลกเปลี่ยนมุมมองและองค์ความรู้ใหม่ๆ มาปรับใช้ในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนต่อไป

ปัจจัยด้านนโยบายมาตรการและกฎหมาย มีผลต่อทิศทางในการจัดการการท่องเที่ยวในกระบวนการและกิจกรรม รวมถึงมีความจำเป็นในองค์ประกอบด้านการจัดการและควบคุมพื้นที่ ทรัพยากรท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดความยั่งยืน ลดผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อสภาพแวดล้อมของชุมชน

ปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนเกาะยอ ได้แก่ ปัจจัยด้านผู้นำ ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมในชุมชน ปัจจัยด้านการสนับสนุนจากเครือข่ายภายนอก และปัจจัยด้านนโยบายมาตรการและกฎหมาย ซึ่งผลการวิจัยสอดคล้องกับงานวิจัยของ สายรุ้ง ดินโคกสูง¹ ซึ่งได้สรุปภาพรวมของการท่องเที่ยวโดยชุมชนว่า ปัจจัยภายในที่จะทำให้การท่องเที่ยวชุมชนประสบความสำเร็จ คือ ปัจจัยด้านผู้นำ และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ส่วนปัจจัยภายนอก ที่จะทำให้การท่องเที่ยวชุมชนสำเร็จ คือปัจจัยการสนับสนุนจากภาคีเครือข่ายภายนอก และปัจจัยด้านการใช้นโยบายมาตรการ กฎหมายในการจัดการและควบคุมด้านการลูกล้าพื้นที่รวมถึงการกระทำที่อาจจะทำให้เกิดผลทางลบต่อการท่องเที่ยว ซึ่งการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวชุมชนที่ดีต้องมีการพัฒนาแบบองค์รวม มีความสมดุลในทุกๆ มิติ ภายใต้การมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนในทุกกระบวนการ จะเป็นแนวทางในการสร้างความยั่งยืนในการพัฒนาให้เกิดขึ้นในชุมชนอย่างแท้จริง

¹ สายรุ้ง ดินโคกสูง, “การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน: กรณีศึกษาหาดขบา ตำบลขบา อำเภอมะนัง จังหวัดอุบลราชธานี,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ คณะบริหารธุรกิจมหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2549).

6.2 ข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนเกาะยอเพื่อให้เกิดความยั่งยืน

6.2.1 ด้านพื้นที่ท่องเที่ยว

6.2.1.1 องค์การ/กลไกในการบริหารจัดการท่องเที่ยว ควรมีองค์กร/กลไก ที่เกิดจากการรวมตัวของคนในชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยอ ควรมีบทบาทเอื้อให้เกิดองค์กรที่รับผิดชอบในการจัดการด้านการท่องเที่ยวของชุมชนเกาะยอโดยตรง ซึ่งหน่วยงานรับผิดชอบควรเป็นหน่วยงานในรูปแบบคณะกรรมการ ที่มาจากตัวแทนทุกภาคส่วน ได้แก่ ภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน และสถาบันการศึกษาในพื้นที่ ซึ่งควรเป็นองค์กรในรูปแบบคณะกรรมการ เนื่องจากมีกระบวนการทำงานแบบปรึกษาหารือ ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างสมาชิกในกลุ่มอีกด้วย ทั้งนี้สมาชิกในคณะกรรมการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนเกาะยอ ต้องมาจากตัวแทนทุกภาคส่วนที่มีความเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

6.2.1.2 แผนงานในการพัฒนาการท่องเที่ยว ควรมีแผนงานเฉพาะหรือยุทธศาสตร์การดำเนินการด้านพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนเกาะยออย่างชัดเจน โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในทุกๆขั้นตอน ภายใต้การสนับสนุนและให้คำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยวและภาครัฐ

6.2.2 ด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

ควรมีระบบบริหารจัดการท่องเที่ยวของชุมชนอย่างยั่งยืน และกฎกติกาที่ใช้ในการบริหารการท่องเที่ยว และสามารถเชื่อมโยงกับการพัฒนาด้านอื่นๆ ของชุมชน

6.2.2.1 ด้านเศรษฐกิจ ควรมีการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวชุมชนอย่างเป็นธรรมและสร้างโอกาสในการมีรายได้เสริม รวมทั้งพัฒนาการตลาดและประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างรายได้ทางการท่องเที่ยวให้เกิดขึ้นกับชุมชนอย่างยั่งยืน

6.2.2.2 ด้านสังคมวัฒนธรรม มีการถ่ายทอดวัฒนธรรม และวิถีชีวิตชุมชนจากภายในสู่คนภายนอกส่งเสริมวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของชุมชน รวมทั้งมีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ให้ความรู้และประสบการณ์ที่ดีกับกลุ่มท่องเที่ยว

6.2.2.3 ด้านสิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยวชุมชนเกาะยอ ต้องเป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมในชุมชนมีการออกแบบกิจกรรมท่องเที่ยวที่คำนึงถึงจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน อนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ ทั้งนี้จากการศึกษาพบว่า ด้านสิ่งแวดล้อมของชุมชนเกาะยอมีปัญหาและผลกระทบมากที่สุด จึงควรมีการหามาตรการป้องกัน จัดการร่วมกันในทุกภาคส่วนเพื่อหาแนวทางการแก้ไขปัญหามลภาวะ และคุณภาพของน้ำในทะเลสาบสงขลา ไม่ให้เกิดผลกระทบทางลบหรือเกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด

6.2.3 ด้านกระบวนการ

กิจกรรมรูปแบบกระบวนการและกิจกรรมที่ใช้สำหรับบริหารจัดการท่องเที่ยวของชุมชน

6.2.3.1 ควรมีการกำหนดระเบียบ กฎ กติกา และแนวทางเพื่อเคารพและปกป้องวัฒนธรรมชุมชน

6.2.3.2 ควรส่งเสริมและสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรชุมชนทั้งด้านวัฒนธรรมชุมชน และสิ่งแวดล้อมของชุมชน ให้กับประชาชนในชุมชนและนักท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดความยั่งยืนในระยะยาว

6.2.3.3 กระบวนการและกิจกรรม ควรเป็นการท่องเที่ยวที่ให้ความรู้และประสบการณ์ที่มีคุณภาพแก่นักท่องเที่ยว รวมไปถึงสร้างจิตสำนึกการท่องเที่ยวอย่างอนุรักษ์และรับผิดชอบต่อส่วนรวม

6.2.4 ด้านองค์กรชุมชน

ต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนในทุกกระบวนการ ในส่วนของการจัดการของการท่องเที่ยวชุมชนเกาะยอนั้น เพื่อให้กระบวนการจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนเกิดความยั่งยืน นอกจากนี้การมีส่วนร่วมและการสนับสนุนจากเครือข่ายภายนอกชุมชน ก็ยังมีผลในการพัฒนาและต่อยอดด้านการท่องเที่ยวให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ต้องอาศัยกระบวนการทำงานแบบบูรณาการ

6.3 ข้อเสนอแนะในการวิจัย

6.3.1 ควรมีการศึกษาวิจัยด้านระดับศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนของชุมชนเกาะยอ เพื่อให้ทราบถึงระดับมาตรฐานในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนเกาะยอ

6.3.2 ควรมีการศึกษาการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนเกาะยอ เปรียบเทียบกับพื้นที่ท่องเที่ยวชุมชนใกล้เคียงอื่น เพื่อพัฒนาให้เกิดการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกัน

รายการอ้างอิง

หนังสือและบทความในหนังสือ

- กรมการท่องเที่ยว. การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ: กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2556.
- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. กองอนุรักษ์. โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติแผนปฏิบัติการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ. กรุงเทพฯ: กองอนุรักษ์, 2540
- นำชัย ทุนผล. การดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ., 2542.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน. กรุงเทพฯ: เพรสแอนด์ดีไซน์, 2548.
- ประพันธ์ รักดีกุล. รูปแบบปัจจัยในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนด้วยศักยภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ: ไอเดียสแควร์, 2550.
- มนัส สุวรรณ และคณะ. การดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ รายงานขั้นสุดท้าย. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2544.
- สากล สถิตวิทยานนท์. ภูมิศาสตร์ชนบท. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2542.
- สำนักพัฒนาบริการท่องเที่ยว. กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. คู่มือการตรวจประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยว. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึกในพระบรมราชูปถัมภ์, 2557.
- อคิน ระพีพัฒน์, ม.ร.ว.. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชนบทในสภาพสังคมและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภณการพิมพ์, 2557.
- อนุชา เล็กสกุลดิถ. รายงานฉบับสุดท้ายการศึกษาเพื่อกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทางทะเล (Marine Ecotourism). กรุงเทพฯ: กองบริการที่ปรึกษาศูนย์บริการวิชาการ, 2541.
- อรรถัย กิณผล. คู่คิด คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน สำหรับนักบริหารท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: จริยสุนิทวงศ์การพิมพ์, 2552.
- อรรถณพ โพธิสุข. การศึกษาสภาพการบริหารจัดการเพื่อการเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ของวิทยาลัยเซาธ์อีสท์บางกอก. กรุงเทพฯ: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2548.

บทความวารสาร

พิมพ์ลภัส พงศกรรังศิลป์. “การจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา บ้านโคกไคร จังหวัด พังงา.” *วารสารวิชาการ Veridiam E-Journal*. ปีที่ 7. ฉบับที่ 3 (2557): 8.

มนัสสินี บุญมีศรีสง่า, ภาพิมล ปิ่นแก้ว, และปาลินี สกุลตั้งมนิรัตน์. “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความพึงพอใจ และพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อตลาดนัดศิลปะในอำเภอหัวหิน จังหวัด ประจวบคีรีขันธ์,” *วารสารวิชาการ Veridian E-Journal*. ฉบับที่ 2(2556): 648 – 660.

วุฒิชชาติ สุนทรสมัย, และปิยะ พรธรรมชาติ. “รูปแบบการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพของจังหวัด ปราจีนบุรี เพื่อการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืน.” *วารสารสมาคมนักวิจัย* ปีที่ 21. ฉบับที่ 3 (2559): 167-181.

วรารณ สุขแสนชนานนท์. “ความคาดหวังและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อการบริการโฮม สเตย์ในเกาะยอ.” *วารสารการจัดการ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์* ปีที่ 5.ฉบับที่ 1(2559):60-73.

วิทยานิพนธ์

กนกวรรณ ชูชาญ. “การจัดการความรู้ทางทรัพยากรวัฒนธรรมโดยผู้นำชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวชุมชน บ้านผาหมอน ดอยอินทนนท์ จังหวัดเชียงใหม่.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชาการ บริหารงานวัฒนธรรม วิทยาลัยนวัตกรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2552.

กฤติยา จักรสาร. “การส่งเสริมความรู้พื้นฐานด้านพฤกษศาสตร์ให้แก่คหบดีและ นักท่องเที่ยวเพื่อ เพิ่มคุณค่าทางการท่องเที่ยว เชียงใหม่.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชาการ จัดการอุตสาหกรรมบริการและการท่องเที่ยว คณะการท่องเที่ยวและการจัดการ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2545.

จารุณี กลิ่นดีปสี. “การประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวสำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษา: อุทยานแห่งชาติไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาการจัดการสิ่งแวดล้อม สำนักพัฒนบัณฑิตศึกษา สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2541.

วันทนา ฉิมบ้านดอน. “การท่องเที่ยวเชิงเกษตรในตำบลบางไผ่ อำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิทยาศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2552.

วิวัฒน์ชัย บุญยภักดิ์. “การศึกษาศักยภาพและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนบ้านทุ่งมะปราง อ.ควนโดนและบ้านโดนปาหนัน.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชาการจัดการอุตสาหกรรมการบริการและการท่องเที่ยว คณะมนุษยศาสตร์และการจัดการการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, 2556.

วีระศักดิ์ กราปัญญา. “รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ป่าชุมชนบ้านอ่าวท่าเลน-บ้านท่าพรุ ตำบลเขาทอง อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชาการจัดการการเกษตร (ส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์) คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2554.

สุธาทิพย์ เข็มน้อย. “ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาตลาดบางหลวง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม.” การค้นคว้าอิสระปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาการท่องเที่ยวและการจัดการ คณะการท่องเที่ยวและการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2554.

สุธี เสริฐศรี. “แนวทางการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในชุมชนคลองโคกนอ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชาการจัดการอุตสาหกรรมการบริการและการท่องเที่ยว คณะมนุษยศาสตร์และการจัดการการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, 2557.

สายรุ้ง ดินโคกสูง. “การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน: กรณีศึกษาหาดขบา ตำบลขบา อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาบริหารธุรกิจ คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2549.

อัญมณี พรหมมีชัย. “การวิเคราะห์องค์การการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน.” การค้นคว้าอิสระปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาการบริหารการตลาด คณะพาณิชยศาสตร์การบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2554.

อัญญารัตน์ ธารวรรณ. “ผลกระทบจากการจัดการท่องเที่ยวและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเมืองเชียงคาน จังหวัดเลย.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม บัณฑิตวิทยาลัย คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2556.

Cohen, J.M. and Uphoff. อ้างถึงใน พระมหาประกาศิต สิริเมโธ (ฐิตปสฺสฺธิกร). “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ของชุมชนบ้านคลองใหม่ อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชาการพัฒนาสังคม บัณฑิตวิทยาลัย คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556.

Shirley E, อ้างถึงใน สุทธิ เสริฐศรี. “แนวทางการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในชุมชนคลองโคกนอ อำเภอมือ จังหวัดสมุทรสงคราม.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชาการจัดการอุตสาหกรรมการบริการและการท่องเที่ยว คณะมนุษยศาสตร์และการจัดการการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, 2557.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. “ข้อมูลตัวเลขจากสถิติการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ปี 2545-2553.” สถิติและข้อมูล. สืบค้นเมื่อวันที่ 10 มกราคม 2561, http://service.nso.go.th/nso/web/article/article_33.html.

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.). แผนปฏิบัติการการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน พ.ศ. 2559 – 2563. กรุงเทพฯ: กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2559. สืบค้นเมื่อวันที่ 13 มิถุนายน 2561. <http://www.dasta.or.th/th/aboutus/item/>.

คณะกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อม. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. “ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา.” สืบค้นเมื่อวันที่ 10 มกราคม 2561, <http://songkhilake.com/situation/detail/3>. หมอদিন เกษะยอ, “สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐานขององค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยอ,” ภูมิปัญญาท้องถิ่น เสรีรักษ์ได้, ฉบับที่ 1 (2552): 17. สืบค้นเมื่อวันที่ 17 มิถุนายน 2561, <http://www.kohyor.go.th/content/pdf/info.pdf>.

เบญจมาศ สุทัศน์ ณ อยุธยา. รายงานการพัฒนาตำบล ประจำปี 2560 ตำบลเกาะยอ อำเภอมือ สงขลา. สงขลา: สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสงขลา กรมการพัฒนาชุมชน, 2560 สืบค้นเมื่อวันที่ 17 มิถุนายน 2560, <http://songkhla.cdd.go.th/wp-content/uploads/sites/58/2017/06.pdf>.

สุดถนอม ดันเจริญ. “การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน.” บทความวิชาการ 2560. สืบค้นเมื่อวันที่ 12 มิถุนายน 2561, <http://www.bsru.ac.th/identity/archives/3735>.

Global Sustainable Tourism Council. “Global Sustainable Tourism Council Criteria and Suggested Performance Indicators for Hotels and Tour Operators.” สืบค้นเมื่อวันที่ 14 มิถุนายน 2561, www.gstcouncil.org.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ	เรืออากาศโทหญิง กมลชนก จันทร์เกตุ
วันเดือนปีเกิด	29 ตุลาคม 2533
วุฒิการศึกษา	ปีการศึกษา 2560 : รัฐศาสตรมหาบัณฑิต (บริหารรัฐกิจและกิจการสาธารณะ) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ตำแหน่ง	นายทหารพยาบาลหอผู้ป่วยอุบัติเหตุและฉุกเฉิน แผนกการพยาบาล กองการพยาบาล โรงพยาบาลภูมิ พลอดุลยเดช กรมแพทย์ทหารอากาศ
ประสบการณ์ทำงาน	2556- ปัจจุบัน นายทหารพยาบาลหอผู้ป่วยอุบัติเหตุ และฉุกเฉิน แผนกการพยาบาล กองการพยาบาล โรงพยาบาลภูมิพลอดุลยเดช กรมแพทย์ทหารอากาศ ห้องอุบัติเหตุและฉุกเฉิน รพ.ภูมิพลอดุลยเดช